
3 1761 05238308 0

A

MONTENEGROI FEJEDELEMSÉG

TÖRTÉNETE

TÖRTÉNETI-
NÉP- ÉS FÖLDRAJZI
KÖNYVTÁR

KIADJA

SZABÓ FERENCZ
N.-ELEMÉRI PLÉBÁNOS

XXIII. KÖTET

NAGY-BECSKEREKEN
PLEITZ FER. PÁL KÖNYVNYOMDÁJA
1890

A MONTENEGROI FEJEDELEMSÉG TÖRTÉNETE

A LEGRÉGIBB IDŐTŐL FOGVA AZ 1852-ik ÉVIG

SZERB OKMÁNYOK, SEGÉDMÜVEK ÉS NÉPÉNEKEK

UTÁN

KIDOLGOZTA

ANDRIĆ SÁNDOR

FORDITOTTA

KUNOS GYULA

SZÁMOS KEGYLEVÉLLEL, UKÁZZAL, MANIFESTUMMAL, KIÁLTVÁNYNYAL, FERMANNAL S EGYÉB OKIRATOKKAL, EGY, A BALŠIDÁKAT ÉS A CARNOJEVIĆ CSALÁDOT LESZÁRMAZTATÓ FÜGGELÉKKEL

NAGY-BECSKEREKEN
PLEITZ FER. PÁL KÖNYVNYOMDÁJA
1890

LIBRARY
JUL 3 0 1976
UNIVERSITY OF TORONTO

MONTENEGRO LOVAGIAS ÉS GYŐZEDELMES
FEJEDELMÉNEK

I. DÁNIEL PETROVIĆ NJEGOŠ

Ő FENSÉGÉNEK

AJÁNLJA

A SZERZŐ

ELŐSZÓ.

A szlávok által ünnepelt hős és költő Jellačić bán szerint minden egyes nép történetét bizonyos tekintetben az illető nép keresztlevelének tekinthetjük. A mint az egyes embernek keresztlevele bizonyitványúl szolgál arra nézve, hogy melyik társasághoz tartozik, ugy minden egyes népnek története a bizonyitvány azon helyre nézve, melyet azon nép az emberiség nagy társaságában elfoglal.

A történelem az emberiség oktatója. Mint a multnak tükre, oktatásokat foglal magában a jövőre és a politikára nézve.

Ha ez általánosan áll a történelemről, ugy különösen nagy érdekkel bir Montenegro — a hősiesség e bölcsőjének története megbizható források alapján elénkbe állitva azon czélból, hogy megismerkedjünk egy kis, de bátor és a szabadság ösztönétől feltüzelt népnek historiai sorsával, mely nép félelmetes elnyomók ellen folytatott száz éves küzdelmei folytán Európa figyelmét magára vonta. Montenegro története, ugy mond Mickievicz, nagyon érdekes a szlávokra nézve; itt teljes szabadság uralkodik; ez talán az egyedüli szabad ország e földön, a szabadság és egyenlőség hona! A montenegroi fejedelemség a lelkesedés és szabadság szeretet eredménye. Kifejlődött alakjában az európai államok rendszerében mint egyedüli a maga nemében foglal helyet; erőteljes természeti élettől duzzadó önteremtő, öncselekvő.

Európa kénytelen az ő számára állami létjogának szabadság-levelét kiállitani, mert Montenegro az európai egyensúly tanát ledöntötte, kivételek tevésére kényszeritette és bebizonyitotta, hogy ezen, a régi diplomata iskolából eredő tan éppen csak addig tarthatja fenn magát, a meddig annak egy erőteljes, történelmi jogainak öntudatával biró nép tartósságot biztositani akar.

Európa tehát sem Montenegro, sem a szerbiai nép lételét el nem tagadhatja; fennállása tény! Elzárt, sokszor elpusztitott, de soha tartósan lenyügözött territoriuma — mely Rotteck szerint a nemzet lakóháza — van. Van önfeláldozásra való hajlama, tehát szabadsága is.

A népek jogainak tartós alapon nyugvóknak kell lenniök. Ezen alap nem lehet más, mint a szeretet és humanitás. Ezek productuma: az igazságosság. Az igazságosság pedig jogra vezet. Már Talleyrand birt a jogosság eszméjével és azt mondta: Adjuk vissza mindenkinek saját jogát. Napoleon más véleményen volt, mert ő a kardot tette népjoggá. A hóditási jognak tehát meg kell szünnie, mert ez a jogtalanságok, a háborúk és forradalmak forrása.

Montenegro történetének feladata kideriteni azt, hogy mily módon fejlődött ki annak ős-joga. A híven ecsetelt történet megbizható forrásokat tételez fel, melyek nélkül az Nagy Frigyes szerint nem más, mint összetákolt, egyes nyers igazságokkal vegyitett hazugság. A szerbek, de kiváltképpen Montenegro történelmi forrásai kellőképpen felkutatva még nincsenek. Jelentékeny rész volna még felkutatandó Áthoszon, Hilendárban, Studeniczában, Decsániban és egyéb kolostorokban, az ipeki és konstantinápolyi patriarkális lakásokban, azután Cetinjében, Nápolyban, Romában, Bécsben, Velenczében. Montenegro jelen története elismert tekintélyü történeteken kivül nagyrészben okiratokra vagy actákra támaszkodik. Ezek azonban ó-szláv, orosz vagy szerb nyelven irvák, melyek tehát a németekre és más szlávokra nézve nehezen hozzáférhetők. Nem csekély szolgálat volna tehát a németek és szlávok elől idáig elrejtett kincseket feltárni, és tényeket napvilágra hozni, melyek sokszorosan elferditett alakban elterjedve, most jelennek meg először kritikailag kiválogatva, mintegy tarka mozaikba összefoglalva. Hiszen Robert Cyprien és mások szerint Montenegrot csak 1389. után népesitik be szerbek, ámbár ők már 640-ben K. u. vándoroltak be saját zsupánjaik alatt. Ezen munka természetesen még tökéletlen és csak kisérletnek, lehetőleg részletes, chronologiailag rendezett anyagösszehordásnak tekinthető. A jövő történetiró tevékenysége számá a tehát a források gazdagságának növekedésével,

a különböző szempontok szerint, még tág tere marad fenn, azonban még több tevékenységre nyilik alkalma a mélyen kutató oknyomozó történetirónak, hogy a tények és azok összefüggésének abszolut igazságát, tetszésszerinti nyelven megállapithassa.

Szerbia történetének sajátszerü forrásáúl szolgálnak a szerbiai hősi dalok, melyeknek irott emlékei azonban a török barbárság elleni védekezések közepette nagyrészben elvesztek. Hazájuk Montenegro, Herczegovina és Szerbia déli része, hol minden hőstett énekesére akad. Ilynemü énekek mintegy egyes személyek iránti lelkesülés forrásai, amennyiben azok csak egyes hősök hőstetteivel foglalkoznak. Azok jóformán szerbiai románczok. A hősénekek más faja egész ütközeteket tárgyal, s ezért ezeket historiai népénekeknek nevezném. Utóbbiak a történetiró előtt aránytalanul nagyobb becsüek. Csodálatra méltó, hogy ezek mily sokoldalusággal irnak le valamely ütközetet. Kiolvashatjuk belölük az okot és a hatást, kezdetét, közepét és végét oly részletességgel, a milyen részletes valamely katonai győzelmi jelentés csak lehet. A szerb taktika és strategia kiapadhatatlan, szájrólszájra tovább terjedő forrásai azok. A cselekvésnek kezdetben oly kisszerü momentumai lavinaként nőnek. Az állások megválogatása, a zárt vagy szétszórt ütközési mód, az áltámadások a központnak látszólagos visszavonulása, az ellen centrumának áttörése és az ellenség sorainak felbomlasztása, — Napoleon egyik legkedveltebb ütközési módja — az éjjeli vagy nappali meglepés, a lovagias párviadal a harcz hevében, a futásnak eredt ellenség üldözése, a lesben álló tartalékkal való támogatás, a handzsár-roham, szurony-roham helyett; mindez részletesen elő van adva, még az is, hogy mindkét rész mennyit vesztett halottakban, sebesültekben, foglyokban, a midőn is a győzelem mámorától elkapatva a saját veszteség igen kevésre, az ellenségé túlsokra van becsülve; és az olvasó előtt egy, élettel és váltakozó eseményekkel telt élet vonul el. A történelmi népének ezen jellemző része kölcsönöz annak katonai becset, mely még honi költők részéről is kevés méltánylásban részesült. Ez magyarázza meg azt, hogy Nagy Sándor a hadviselést Homerben tanulmányozta.

A népénekeket ezen történeti becsük daczára csak másodsorban vesszük mint hitelt érdemlő történeti emlékek surrogatumait, miután Rotteck Károly szerint a lelkesülés és a költészet tényeket elferditenek. Első sorban tehát hitelt érdemelnek történeti művek, régi okiratok, mindenféle emlékek, akták és egyéb, az akkori korból fenmaradt okmányok.

Az ezen műben felhasznált segédmunkák közül megemlitendők:

1. Montenegronak térképe Karačaj gróftól.

2. Geschichte von Ungarn und den dazu gehörigen Ländern. Nach dem Englischen des Vilh. Guthrie und Joh. Gray von L. A. Gebhardi. Wien 1792. 4. és 6. kötet.

3. Glasnik družstva srbske slovesnosti. Belgrád 1838. I. rész. (A szerb irodalmi társaság évkönyve.)

4. Srbska pčela (Szerb méh) Stamatović Páltól. Szegeden 1838 és 1839.

5. Istorija Crnegore (Montenegro története 1830-ig) Medaković Milorádtól. Zimony, 1850, a források megnevezése nélkül.

6. Paić és Scherb. Crna Gora. Zágráb 1846. Német nyelven jelent meg.

7. Srbski Ljetopis (szerb évkönyv) 1825—1851-ig, 82. rész, de csak a következőkben anyagot lelve: 1825, 2. rész. 1826, 2. rész. 1827, 3. és 4. rész. 1828, 3. és 4. rész. 1842, 4. rész. 1843, 2., 3. és 4. rész. 1844, 3. rész. 1845, 1. rész és 1846, 3. és 4. rész ezek között Montenegronak története Petrović Wasilijetől, lenyomatva az 1845. évfolyam 1. részében.

8. Istorija naroda srbskog. (A szerb nép története) Davidović Demetertől. Belgrád 1846.

9. Istorija Bolgarov, Horwatov i Srbov (a bolgárok, horvátok és szerbek története) Raić Jánostól. III. rész, Bécs 1794 és IV. rész, Buda 1823.

10. Istorija Crnegore. (Montenegro története) Milutinović Simeontól. Belgrad 1835. Csak 1788 ig terjed és okmányokban bővelkedik.

11. Kratkoje wedenije v istoriju slaveno-srbsk. naroda (Rövid bevezetés a szerb nép történetébe) Julinac Páltól. Velencze 1765. Kivonat Du Fresne-től.

12. Illyricum vetus et novum. Du Fresne Károly domini du Cangetól. Posonii 1746.

13. Srbske narodne pjesme (szerb népénekek) Vuk Stefanović Karadžićtól. Bécs 1845, II. kötet.

14. Ogledalo Srbsko (a szerb tükör) vladika Petar Petrovićtól. Belgrád 1845.

15. Geschichte der slav. Sprache und Literatur. (A szláv nyelv és irodalom története) J. P. Šafaříktól, Buda 1826.

16. Die griechisch-slavische Welt (a görög-szláv világ) C. Roberttól. Lipcse 1845.

17. Kazivanje stari Trebješana i Archiva Srdara Mališe i Kapetana Boška Bučića-Nikšića (Az ó trebjesaiak mondái és Mališa szerdár és Boško Bučić-Nikšić kapitány okmánytára) Tirol Demetertől. Belgrád 1842. (Csak 100 példányban jelent meg.)

18. Danica ilirska (1838.)

19. Danica Vuk Stefanović Karadžićtól. Bécs 1827.

20. Reise nach Istrien, Dalmatien und Montenegro (Utazás Istriába, Dalmátiába és Montenegroba) Kohl J. G. Drezda 1851.

21. Austria, Salomon József és Kaltenbaeck J. P.-tól. Bécs 1845.

22. Die Slaven der Türkei (Törökország szlávjai) Robert Károlytól, Lipcse és Drezda 1844, II. r.

23. Golubica (galambocska) 1843 és 1844. Belgrád.

24. Vorlesungen über slav. Sprache u. Literatur (A szláv nyelv- és irodalomról tartott előadások) Mickievictől. Lipcse és Páris 1843, I. és II. r.

25. Srbske Narodne Novine Pavlović Tivadartól. Pest, 1840, 1846, 1847 és 1848.

26. Srbske Novine. Belgrád. 1840, 1842, 1848, 1849—1851. évfolyamok.

27. Pozornik Vojvodstva Srbije (A szerb Wojw. figyelője) Zimony 1849.

28. Const. Blatt aus Böhmen. Prága 1851.

29. Srbski Spomenici (szerb okmánytár) Belgrád 1840. I. r. szerb királyok fontos okiratait tartalmazza.

Egyéb segédforrások a szövegben meg vannak jelölve. Ezek felsorolása nélkülözhetetlen ugy a források felülvizsgálása, valamint a történelmi kutatások terén elért álláspont megjelölése szempontjából, e mellett megköny-

nyiti a jövendő történetiró feladatát, ki bármily nagyfoku olvasottsága daczára nem tudhatja, hogy egyik-másik tény mily forrásból vétetett és hogy az a valószinüség mekkora fokával bir. Ezen őszinte, idegen érdemnek elismeréssel adózó alapelv megvédi a történetirót a plagium megbélyegző szemrehányásával szemben.

Ha Rotteck történeti festését és reflexióját nélkülözöm is, és a történeti események netán egyszerűen és szárazon lesznek előadva, úgy csak Rousseaut követtem, a ki Emiljének 4. részében (48. old.) ekként nyilatkozik: A fiatal gyermeket legkárosabban befolyásoló történetirók az itélők. Tények! Tények! A gyermek saját maga itéljen; csak igy fog emberismerethez jutni.

Hogy közvetitő nyelvnek a németet választottam, annak oka csak a véletlen és azon óhaj, hogy magamat történelem-kedvelők és művelt szerbek által megértessem. Ebben a tekintetben részben ugy járok, mint Šafařik úr, a ki a szlávokkal való közvetitésre szintén a német nyelvet vette igénybe. Mi szlávok nagyon érezzük szükségét egy irodalmi nyelvnek az összes szláv irodalom terén, a minek realizására törekednünk is kell, ha mindjárt a megvalósitás ideje a jövő még messze századainak volna is föntartva. Adja Isten, mondja Bandtkie J. S., hogy a szláv egyházi dialektust mind a szláv nyelvnek legelső vagy legalább legrégibb időktől fogva ismert forrását, az összes szláv népek megtanulják és megértsék, nem az egyház egysége kedveért, hanem a magasabb tudományos műveltség, valamint a szlávság fenntartása szempontjából, hogy meg ne németesedjünk, meg ne törökösödjünk (Šafařik még hozzáfüzi, meg ne francziásodjunk, meg ne magyarosodjunk), hogy az ezredéves viharok daczára még ki nem apadt népiesség közös forrásától el ne szakadjunk. (Šafařik 188. old.) Ezen legfelső alapelv legyen tehát a szláv nyelvcsoportokban a mi sajkánknak is

„— — — vezér csillaga,
Melyfelé a phöniciai sajkáját irányozza.“

Bécs, 1853.

Andrić Sándor,
szerb költő.

Már a szerbek bevándorlása idejében Zenta helyesebben Zetta, jelenleg Montenegro, a szerb birodalom alkatrészét képezte, mely magát a szerb királyok fenhatósága alól felszabaditva, saját zsupánok által lőn kormányozva.[1])

A mai Montenegro a párisi délkörtől számitott 16° 20′ és 17° 10′ hosszúság és 42° 10′ és majdnem 43° szélesség közt fekszik. A tenger és hegység közti legnagyobb kiterjedését Suturman hegy és Dormitor közt, a legnagyobb hosszuságot Trnovo hegy és Kom[2]) közt éri el.

Keleten határolja Bosznia, nyugaton Osztrák-Albánia, északon Herczegovina, délen Török-Albánia.

Szóbeli hagyományok nyomán ezen területet Preválának nevezték, azaz hegylánczoktól körülzárt országnak; csak délfelé nyilék völgybe, melyen keresztül a Bojana folyó siet az Adriai tenger felé.

Prevala avagy Uvalanak egy és ugyanazon jelentése van, és csak a hegységen innen vagy azon túl lakó törzsek által használt nyelvbeli variatió.

Zetta nevét nyerte a hasonnevü folyótól, mely a Pěšivci törzsből, Stubiczától és Osztrog hegytől lejebb ered, és Podgoricza felett a Moracsába ömlik.

A Moracsa mentén a vidék a Zetta nevet viseli, ámbár e név a két folyó egyesülése után megszünik.[3])

Az ó-korban Zetta Dioclea vagy Dioclitia név alatt volt ismeretes, Dioclea várostól elnevezve, mely várost Diocletian szülőföldje emlékeül épitett és rómaiakkal népesitett be.[4])

---

[1]) Guthrie és Gray, 6. k. 26–29. l.

[2]) Carte du pays de Montenegro par le Compte Fedor de Karacsay. Paić u. Scherb. 12. l.

[3]) Glasnik 1838. I. k. 194. l. Medaković 22. ol. Wasilije 3. l. Milutinović 1. l., Paić és Scherb. 27. l.

[4]) Srbska Pčela 1838. 60. l. Wasilije 4. l. Šafařik szerint (slav. Alterthum) Diocletian szülővárosa.

Dioclea köztársaság 949-ben magában foglalta Zentának egy részét, és határolva volt Cattaro, Dulcigno, Antivari, Alessio, a szerb hegység és Ragusa által.[1])

Később az enyhe éghajlat és üde levegő folytán a régi szerb császárok és királyok leginkább itt teleltek, a zettai kormányzók pedig a Lovcsen hegyen nyaraltak, mely hegyen még most is gyógyforrások találhatók.

Ezen terület Zetta nevét II. Iván Črnoević idejéig viselte.

Hossza északtól délre volt 150, nyugatról keletre Moracsáig 120 olasz mértföld.

Mai területe kitesz körülbelül 153 négyszög mértföldet (8433 n. km.) és pontosan csakis felmérése után volna meghatározható.[2])

Montenegro nevének, a hogy Zettának felső nyugati részét nevezték, eredetét pontosan még nem lehetett kifürkészni.

Bolica, velenczei nemes Cattaroból, Montenegrot 1612-ben beutazván, ezen ország leirásában emliti, hogy a törökök Crnagora, olaszul Montenegro nevét a bennlakókra azért alkalmazták, mert ezek a törökök ellen oly szerencsés háborúkat viseltek, hogy a törökök szemében ez ország, lakosaival együtt, fekete és gyülöletes maradt.

Petrović Wasilije, anélkül hogy ezt kutatás tárgyává tenné, ugyanezen véleményen van, amennyiben a törököknek az albániai basasághoz számitott Montenegrot meghóditani sohasem sikerült, minek folytán még mai napság is *Kaur Karadag* nak *Mal-Esijá* nak nevezik[3])

Valószinübb azonban, hogy az ország e nevét nagy fenyveseitől nyerte, melyek a vidéknek télen fekete szint és borzalmas jelleget kölcsönöznek, miért is fekete erdőnek, fekete hegységnek, Crnagorának[4]) neveztetik, meglehet azonban, hogy az időmarta sziklák fekete szinénél fogva.

A zettai uralkodók eredete női ágon a szerb királyi családtól vezethető le.

---

[1]) Guthrie és Gray, 6. k. 57. l.

[2]) S. Pčela 1838. 61—63. Wasilije 4. és 7. l. Glasnik, 1838, 189—195. l. Paić és Scherb. 21. l.

[3]) Medaković, 22. l. Was. 27. l. Glasnik, 1838. 189. l.

[4]) S. Ljetopis, 1825, II. r., 19. l.

1130 táján (Davidović szerint 1122—1136-ig) Szerbiában Uroš uralkodott, kit szőke hajánál fogva „Bjeli"-nek neveztek, s ki a franczia király lányát birta nőül. Ezen házasságból eredt Nemanja István, ki 1114-ben született Ribniczában Zettában. 1165 ben lőn Szerbia királyává és a pogányok által lakott Diocleát elpusztitván, 1195. évi márczius 25-én lemondott a koronáról, és Hilendar nevü kolostorba vonult, a hol 1200-ban, február 13 án elhunyt. Neje, boszniai Anna, hasonlóképpen, Anastasija név alatt kolostorba ment.

Három fiuk volt: II. István, boszniai és szerb herczeg, Wolkan vagy Vuk, zettai és hlumi fejedelem, és Rastko nagyfejedelem, a ki Sabbas érsek név alatt ismeretes. Vuk irigységből testvére és királya, II. István ellen fellázad, Sabbas érsek közbenjárása folytán azonban vele kibékülve, mint fejedelem Zettára vonult vissza.[1])

II. István és Vuk, kik a dioclеai királyi czimet viselték, váltakozó trónralépését követték: III. Hrapavi István (1224—1230), Ulászló (Vladislav) (1230—1237) és I. Uros (1237—1272), továbbá Dragutin (1272—1275), II. Uros Milutin István (1275—1321), III. Uros István (1321 – 1336), Nagy Dusán István (1336—1356) és fia V. Uros (1356—1367), az utolsó Nemanja.[2])

Dusán császár és fia V. Uros korában létezett bizonyos Balša vagy I. Baos nevü nemes, de szegény ember, a ki néhány társa és fiai, Strašimir, I. György és II. Balša (mindjárt Uroš halála után) segélyével Alsó-Zettát elfoglalta, és később Felső-Zettát is inkább csellel és csalárdsággal mint háború és hardhatalom utján birtokába ejtette. Ő Vukašin (1367—1371) királylyal, a szerb trón bitorlójával békében élt, sőt annak Milicza (Du Fresne 64. l.) nevü lányát fiának el is jegyezte.

II. Balša Kastoriát kapta azon feltétel mellett, hogy Kraljević Marko özvegyét nőül veszi.

Erre Zetta kormányzójául II. György Strašimir fia

---

[1]) L. Ljetopis 1843. II. r. 2, 4, 9. l. Wasilije 7. l. L. Ljet. 1845, I. r. 44—45. és 78. l. (Šafařik nyomán eszközölt chronologiai kiigazitás. Guthrie és Gray 6. k. 133. l.)

[2]) Davidović 71—93. l.

lőn elfogadva, de a kit Felső-Zetta lakói és a Carnoević család elismerni nem akarták. Hogy az ez által támadt viszályoknak véget vessen, nőül vette (mint özvegyember) Lázár knéz Despa (Du Fresne 66. old.) nevü leányát, miáltal hatalmassá lett.[1])

1368-ban Zettában uralkodtak Strašimir, Gjuragj vagy I. Gjurgj és I. Balša, Lješ székvárosában.

Strašimir és Gjuragj 1373-ban Károly ellen vonultak és elsejük 1373. január 31-én el is esett.

Most trónra jutottak I. Gjuragj, I. Balša és II. Gjurgj, Strašimir fia. I. Gyurgj Balsić egy, Logofet Vitko által Ragusában 1373-ban nov. 30 án irt okmányban bizonyságot tesz arról, hogy ő a köztársaság barátja, a mint az „Balša“ fivére, és „testvérfia“, a „fiatal Gjurgj“ is, és kárpótlást igér a köztársaságnak azon kárért, melyet kereskedői az ő országában szenvednének, avagy pedig a tettest, ha megkerithetik, kiadja. Felmenti őket egyszersmind a vám alól, de csak a mennyiben István császárnak nem fizetik.[2])

I. Gjurgj 1379-ben hunyt el. Halála után Balša területének legnagyobb részét magához ragadta. Ezen ifjabb Balša területét a Musachia család albán birtokainak és Duras városnak megvételével megnagyobbitotta.[3])

1380. évi november 20-án Balša a ragusabelieknek Retcén kelt okiratban legkegyesebben megengedi, hogy egy régi szokás szerint csak két fillért fizessenek vám fejében, a Danja és Kriva Rjeka folyók mentén pedig anynyit, a mennyit „Gjuragj fivére idejében“ fizettek.[4])

Balša „Isten kegyelméből durazzoi herczeg“ Tuzjából (Ploča közelében) 1380-ban november 20-án a ragusaiaknak megerősiti a Gjuragj fivére által nyert szabadalmaikat, hogy ő mindent kárpótol, a mi kereskedőiktől el lesz tulajdonitva, ellenben a tettest ő maga fogja felkeresni. A ragusaiak semmi olyas vámot vagy vitelbért

---

[1]) Raić, III. k. 9. l.

[2]) L. Ljetopis 1846, III. r. 154—156. l. régi okirat; ez teljesen közölve lett a „Srbski Spomenici“-ban, I. r. Belgrad, 1840, 79. l. 63. és 64-iki okirat.

[3]) Guthrie és Gray 220—221. l. Du Fresne, 131. l.

[4]) L. Spomenici, 85. l., 67. számu okirat.

(hajón) ne fizessenek, melyek István király vagy testvére idejében nem fizettek.[1])

Vukašin halála után 1371-ben Grebljanovićnak Szerbia királyává történt megválasztására az ország összes nagyjai jelentek meg, I. Balša kivételével, a ki Lázárt nem akarta császárnak elismerni. Lázár ennek folytán háromszor viselt háborút Balša ellen, de mindannyiszor megverve tért vissza.[2])

Hogy I. Balša saját felelősségére viselt háborúkat, bizonyitja Ušica (Dalmátiában) fejedelemnek Velencze ellen 1365-ben viselt háborúja, mely alkalommal Velencze zavarában a zettai Strašimirhez és Balšához fordult segitségért. De ezen segély drágaságáról meg lévén győződve, a köztársaság 400 perpert (= 800 frt) fizetett az usicai fejedelemnek, Vladiszlávnak, ki erre Klobuk felé visszavonult, 1366-ban megújitva a háborút. Zetta fejedelme a köztársaságot segitette, mintha Szerbiával semmiféle viszonyban nem állott volna.[3]) Balša kimultának éve ismeretlen. valószinű azonban, hogy 1368-ban halt meg.

II. Balša halála a legnagyobb valószinüséggel 1386-ban következett be, egy, a törökök ellen inditott hadjárat alkalmával, elvesztvén Cattarot, Belgrádot és Croját.[4])

Halála után II. Gjurgj, Strašimir fia, lépett a trónra, ki megelőzőleg Konavljeben székelt.

Egy, Scutari közelében 1386-ban január 27-én kelt okiratban II. Gjurgj egész Zetta és Primorija uralkodójának nevezi magát. Sracimir és Gjurgj szerb urak és atyjának, Balšának régebbi okiratait megerősiti, és kárpótlást igér a hajótörések alkalmával megmentett holmikért, ellopatásuk esetében.[5])

II. Gjurgj székhelyét Scutariból az Antivariban fekvő Ulcin vagy Ucin várba helyezte át, segitvén onnét a törökök

---

[1]) Ljet. 1846, III. rész 154—156. l., régi kezirat S. Spomenici-ből, 87. l., 70. számu okirat.

[2]) Wasilije, 9. l.

[3]) Medaković, 22. l.

[4]) S. Ljetop. 1873. II. r. 37. l., Chronika; Guthrie és Gray, 221. l. a kik azonban halála évét tévesen 1383-ra teszik.

[5]) Ljetop. 1846, III. r. 154—156. l., régi kézirat; vagy Spomenici, 88. l., 71. számu okirat.

legyőzésével a velenczeieket. Ezeknek, a mint az egy 1388-ban kelt olasz nyelvü iratból kivehető, megengedte, hogy országában kereskedjenek. Ezen irat bevezető sora a következő:

„Mi, Strašimirov György, Zetta uralkodója."

Sajátkezü aláirását kyrilli betükkel és a következő megjegyzéssel irta alá:

„Én, Gjurgj, az Úr, parancsoltam meg ezen irat szerkesztését."

A brčelai klastromban levő szerb oklevelekben a czimben a Samodržavni (önuralkodó) megjelölése is bennfoglaltatik.

Ily oklevelek ekként kezdődnek:

„Az összes partmenti országok és a zettai terület igazhitü ura" és végződik e szavakkal:

„Kiadatott Brčela nyaralónkból."

Velencze okmánytárában ezen uralkodónak egy, Vanieri Antal dogehez czímzett levele az évszám kitétele nélkül maradt fenn. Ebben egy Scutari mellett vívott ütközetet ir le:

Jelentjük fenségednek, hogy április 25-én Isten segélyével Crnoje Padić-ot, hazánk átkozott pusztitóját megöltük. Seregeink által lőn megverve. Az általa kiszakitott terület egy részét elvettük tőle, és azt Önnek szándékozunk átengedni."

„Az Ön nemes képviselői különben Scutari várát a környékkel együtt és egyéb hozzátartozókkal, tőlünk általvették."

A levél vége igy hangzik:

„Üdvözöljük Isten nevében, kinek kegyessége és irgalma legyen az Ön őre. Kiadatott Ucinban, május utolsó napján. Az Ön Strašimirov Gjurgj-ja, Zetta uralkodója." [1])

Ez valószinüleg 1394-ben történt, mert ebben az évben kellett Strašimirov Györgynek Scutari várát a velenczeieknek átengednie, évi ezer aranyért.

A köztársaság már előbb 1388-ban, önkéntes megadás folytán birtokába jutott Alessionak és Durazzonak, miáltal a szerb császári ház öröklő társává lőn.

---

[1]) Medaković, 24—26. l.

Strašimirov György 1405-ben elhalálozván, neje Scutari, Budna és Antivari városok lakosait fellázitotta s magát és fiát III. Balšat Zenta ország despotájává kiáltatta ki. A velenczei hajóhad azonban a városokat megalázta és a grófnőt fiával együtt Velenczébe vitte.

Mindjárt rá Balša 1406-ban magyar harczosok segélyével szállott sikra és Zentában oly szerencsével harczolt, hogy a velenczei Signoria a következő évben Budna-t és Antivari-t átengedte, megelégedvén Scutarival és Dolcignoval, és a Zentára rótt török adót elvállalta.

Balša újabbi lázadás által Drivastro és Scutari birtokába jutott, 1420-ban azonban mindkét várost és a rá következő évben életét is elvesztette s a Signoria e két városon kivül még Cattarot is megszerezte magának.[1])

III. Balša halála után István szerb kényúr Zentához való igényekkel lépett fel. 1422-ben meg is érkezett csapataival, de eredmény nélkül volt kénytelen visszatérni. A következő évben, 1423-ban ismét ostrom alá vette Scutarit, de most is eredmény nélkül. Miért is az ostrommal felhagyván, hazatért.[2])

Balša neve Montenegro történetében többé elő nem fordul. Oroszországban 1851-ben élt egy *Boltsch* nevü hettmann, kit a török hóditás előtt a „montenegroi fejedelem“ sarjadékának tartottak.[3])

Mivelhogy Oroszországban Črnoević Simeon és Pál, ki 1760-ban meghalt, mint császári őrségi kapitányok szolgáltak, és ezek Magyarországból a Črnoević családból származtak, ezek egyike lesz a fenntnevezett Črnoević *Boltsch*-nak, helyesebben Balšá-nak törzsapja.[4])

Simeon 1770-ben, mint tábornok halt meg Moldvában, és Taškin tábornok lányával Erzsébettel nemzette Črnoević Sándort, a ki 1769-ben született.[5])

---

[1]) Guthrie és Gray, 6. k., 221—222. l.

[2]) Raić, III. r. 125. l.

[3]) Allgem. Augsb. Zeit., 242. szám, Correspondenz von Jassy, aug. 20-án 1851.

[4]) Julinac, 102. l.

[5]) Čarnoević család genealogiája, Pavtović Tódor-tól; melléklet S. N. List-hez.

Balšának Jelena nevü lánya, *O-Bosznia* nagyvojvodájához *Stepanhoz* ment nőűl.

Ez egy okmányból világlik ki, melyben az áll: „Az 1443. évben (április 1.) Ó-Bosznia nagyvojvodája, Stepan és neje, a boldog emlékü Balša úr lánya és Vladiszlav fiuk tudtul adják, hogy a Jelena asszonyság (Sandal neje) végrendelete szerinti örökrészüket megkapták“.[1]) Hogy Stepannak csakugyan Helén nevü felesége volt, bizonyitja Du Fresne is.[2]) Hamis tehát azon állitás, hogy a zentai Balša Lázár czár lányát birta volna nőűl. Miután Zenta ország lakosainak legnagyobb része magát Lazarević István despota uralmának alávetette, azért velenczei helytartóit és egyéb elöljáróit elkergették. Öregsége és köszvényes voltánál fogva az ország fontos ügyeinek vezetésére már alkalmatlanná válván, országát örökösére, ifj. Vuković Györgyre, nőtestvére fiára hagyta, a ki azonban a lakosoknak nem tetszett. Ezek Györgyöt elűzvén Olaszországból, magukhoz hitták Crnogorac Istvánt, egykori helytartójukat.[3])

Luccari szerint ezen Crnogorac Istvánt Nápolyba űzték; Wasilije szerint a királylyal való megbeszélés czéljából ment Nápolyba; Guthrie és Gray apuliainak nevezik, a ki Zentát és Crngorát a szerb kényuraság alól felszabaditotta.[4])

1423-ban egy kereskedői hajón, Ragusába érkezett, a hol a nemesek részéről fényes fogadtatásban részesült. Nyolcz napi itt tartózkodása után Palmotić Györgygyel Albániába ment, hol barátai segélyével Ucint, Smokovicát és Crnagorát birtokába ejtette. Szándékában volt egész Zettát „örökség fejében“ elfoglalni. De a Zettában tartózkodó erős szerb hadsereg miatt nem mert támadólag fellépni. Ugyanazon évben István szerb despota és Velencze köztársaság közt háború ütött ki, a Crnogorac Istvánnal szemben gyakorolt vendégszerető fogadás miatt. A szerb despota elfoglalta Velenczének három kereskedői

---

[1]) S. Ljetopis, 1844, III. r., 169. l., régi kézirat vagy S. Spomenici, 240. l. 134. számu okirat.

[2]) Illyr. vet. et novum, Genealogia, 129. l.

[3]) Guthrie és Gray, 6. k., 238. l.

[4]) Medaković, 28. l., Wasilije, 15. l., Guthrie és Gray, 6. k., 476. l.

hajóját, melyeket ki is fosztatott. A foglyokat éjnek idejében megfojtatta és a Ressavába dobatta; mert megkegyelmezni nekik nem akart, de másrészt a törököktől való félelmében nyilvánosan ki nem végezhette őket. Végre Istvan nővére Mara, ki Velenczéhez nagyon vonzódott, közvetitésével helyreállott a béke Szerbia és a köztársaság között.[1])

Ezen Crnogorac István eredetét homály fedi.

Milutinović szerint Balsának két fia volt: István és Tódor.

I. Istvánt sötét gesztenye szine miatt Crnoje-nek nevezték, utódjai tehát megtartották a Crnojević nevet.

Tódor által küldött segitséget Kastriota Györgynek a törökök elleni háborújában; Luka Dukagjin hűtlen vojvodája azonban őt, Tódort, bevárta, és Altisver Zachariával, Albánia egy részének bánjával és Kastriota szövetségesével együtt egy hid közelében orozva meggyilkolta.[2])

Ezen feltevés azonban még hitelesebb bizonyitékokra szorul; eltekintve azon tévedéstől, hogy Milutinović III. Balšát II. Balšának veszi, minek azonban a chronologiai és genealogia ellentmond, főképpen miután bizonyosra vehető, hogy nem egy, hanem három Balša létezett, mely sok történetirónál előforduló tévedés, Zetta uralkodóinak genealogiájában roppant zavaroknak lőn forrásává.

Comnenus Flavius szerint Czrnogorac István bennszülött lett volna, a ki mint a zentai Balša rokona, udvaránál hű hadi szolgálatokat teljesitett, és Balšától később Zentát birtokolta.

E közben a velenczeiek a Zenta és Czrnogora lakosaival kötött szövetséget megszegték és azok birtokainak egyrészét uralmuknak vetették alá. István ezért hadi szolgálatok ügyében két évig tartózkodott Nápolyban és Balša halála után Zettát maga számára elfoglalta.[3]) Ezen István, ugylátszik az ó-boszniai Hranić Stepannak fia, tehát Balša unokaöcscse nővére részéről és nem testvére,

---

[1]) Luccari után Medaković, 28. l. Guthrie és Gray, 6. k., 238. l.

[2]) Milutinović, 2. l.

[3]) T. Pavlović, Čarnoević család genealogiája.

a mint Luccari véli. A Hrvoić családtól is származtatja, kik spalatroi herczegek voltak, s igy tán Hranić névvel kellett volna birnia. Czrnogorac István származásának tökéletes megvilágitása, vajjon az III. Balša testvére, unokaöcscse, avagy fia volt-e, megbizható források hiányában, jelenleg nem lehetséges.

I. István Voisavát, albániai Kastriota György († 1467) egyik lányát birta nőül.[1])

Ő, mint annak szövetségese, 24 éven keresztül viselt háborút a törökök ellen és a mint azt Kastriota története bizonyitja, őket 63 ütközetben verte meg. Istvánnak két fia volt: I. Iván és III. Gjuragj.[2])

Az 1423. évben Cznogorac István a Morača melletti Žabljak várát épitette, Smokovicát megerősitette és a tengerpart mentén két kereskedelmi piaczot létesitett.[3])

Komban, jelenleg a Scutari tóban fekvő szigeten épitette a Mária születéséről nevezett klastromot, a hova el is temették.[4])

Grebljanović István 1428 ban (Luccari szerint 1425-ben) utódok nélkül elhalálozván, a despotai méltóság Branković Györgyre szállott, ki István összes területét birtokába vette.[5])

Őt követte, Žabljakban (1449 táján) bekövetkezett halála után idősbik fia, crnojevići I. Iván, ki a kormányzás gondjait testvérével, Gjuragj-gyal, e néven a III. megosztotta.[6])

Iván bölcs, erényes és bátor uralkodó vala. Mehmed török császár, Kastriota halála után Epirus és Albánia elfoglalója, a szerb birodalom utolsó maradványát is meghóditani akarván, 1450-ben Selim vezir, Bostandži-Bašá-nak nevezve, vezetése alatt hatalmas sereget inditott Montenegro ellen.

I. Iván és III. Gjuragj testvére Hotte hegységeiben vártak az ellenségre, de a Gjemovopolje nevű sikságba

---

[1]) Du Fresne, 128. és 137. l., Wasilije, 15. l.;
[2]) Wasilije 15. l.
[3]) Medaković, 29. l.
[4]) Milutinović, 3. l.
[5]) Medaković, 29. l.
[6]) Wasilije, 15. l.

csalatván, vereséget szenvedtek. III. Gjuragj elesett, I. Iván Felső-Zettára vonult vissza és Olaszországhoz fordult segélyért.[1])

III. Gjuragj, Voisava nejével, Luka Dukagjin fejedelem lányával egy fiut, II. Istvánt és két lányt, Angyalkát (Angelina) és Katalint hagyott hátra.[2])

Angyalka 1461-ben férjhez ment Branković-hoz, a Vakhoz, a kitől Jován despota és Gjuro, mint érsek, Maxim névvel, származik.[3])

Katalin Oláhország vojvodájához, Radul béghez ment nőül.[4])

I. Iván Máriát, István boszniai bán lányát vette el, mely házasságból két fiu származott: IV. Gjuro és István, népiesen Staniša-nak nevezve.

Apósától ingerelve, hadat üzent neki, Risanot, Dračevicát, Konavljét, Trebinj t, és Popovot elfoglalta és csak ezen tartományok elfoglalása után engesztelődött ki.[5])

Egy 1471-ben kiállitott okmány igazolja, hogy Žabljakban székelt. Ezen pergamentre irt okmány még mai nap is meg van a crnička járásban fekvő Brčela klostromban.

A midőn II. Mahmud szultán Velencze, de főképpen a tengermelléki Antivari ellen háborút inditott, a velenczeiek őt Iván segélyével 1478-ban megverték. Erre a törökök Ivánt támadták meg, és 1480-ban elvették tőle Žabljakot. Az elvesztett székhelyért szomorkodva, Iván seregeit a törökök ellen inditotta, kiknek császára időközben meghalt, és több napig tartó küzdelem után Žabljakot visszavévén, abban letelepedett.

1482 ban a törökök szaporitott seregükkel megújitották az Iván elleni harczot. Ez Velenczéhez fordult segélyért, annál is inkább, mert ezen háborút tisztán

---

[1]) Wasilije, 15. l.; Milutinović, 3. l.; Medaković 29. l.

[2]) Wasilije, 15. l.; Milutinović, 3. l.; Pavlović, Čarnoević család genealogiája.

[3]) Karadžić Istv.: S. N. Pjesme, 2. k , 573. l. Jovo despota halála. Wasilije, 15. l.

[4]) Wuk Istv. Karadžić: S. N. Pjesme 2. k., 520. l. Radul Wlašić házassága. Milutinović, 3. l.

[5]) Wasilije, 15. l.

csak velenczei érdekek okozták, de a velenczeiek megtagadták a segélyt azon ürügy alatt, hogy ők 1482-ben január 16 án II. Bajazet-tel kereskedelmi szerződést kötöttek. Iván nagy zavarában Žabljakot feladta, előbb felgyujtván azt, és Felső-Zetta belsejébe, Cetinjébe vonult vissza. Innen Olaszországba ment, a keresztények közös ellensége ellen segitséget kérve a nyugati államoktól, de siker nélkül.[1])

A törökök mindinkább előnyomultak. Kosarić Wlatko, Herczegovina ura, Ragusába menekült, Wladisláv, szt. sabbasi herczeg, elűzeték, és Herczegovina 1483-ban a török birodalomba bekebeleztetett.[2])

A török császár Zetta szebbik részének meghóditása után látva, hogy csak egy maroknyi sereg van még Felső-Zetta szirtjei és sziklái között elzárva, Scutariban hátrahagyott néhány ezer emberrel egy sandžak-béget, hogy a meghóditott területet őrizzék, és hogy a még le nem győzött népet nyugtalanitsák addig, a mig azok, megunva a küzdelmet, önként meg nem adják magukat. A sereg többi részének más feladat tüzetett ki. Alsó-Zetta meghóditott területéhez tartozott még Bjelopavlić, Piperi és Spuž vára. A montenegroiak addig, mig Iván-bég Olaszországból hazatérend, Tomát, Zetta vojvodáját választották vezérűl.

Iván minden siker elérése nélkül tért vissza Olaszországból. Bizott népének és országának vitézségében, s országának védképességét sánczok és várak létesitésével igyekezett emelni. A népet védelmi harczra utasitotta és megtiltotta neki a határon túl kirohanásokat tenni. Csak igy tehetett pihenőre szert, melyet arra forditott, hogy Cetinjében Isten szt. anyjának tiszteletére, az anconai Mária Dolorosa klastrom mintájára szép kolostort épitett. Fenntartásáúl a 6693 ban (1485. év K. u.) január 4-én kelt alapitólevelében Lovće mellett birtokokat jelölt ki, és szabályozta a telepesek természetbeni illetményeit Bisarion metropolita és Wawil püspök jelenlétében.[3])

---

[1]) Medaković, 30–31. l.

[2]) S. Ljetopis, 1843, III. r. 37. l., Guthrie és Gray, 6. k., 400. l.

[3]) Milutinović, 3–9. l. Az alapitólevél itt nyomtatásban

Velenczében a velenczeiek beleegyezésével a szt. György templomot épitette, (mely még ma is a görögök által föntartatik) és egy palotát.[1])

A cetinjei püspöknek megparancsolta, hogy a „zettai metropolita“ czimet felvegye, valamint hogy ő nevezte ki okiratilag Bisariont metropolitává, azon utasitással, hogy ezentúl az ujonnan épitett kolostorban lakjék.

Montenegro fényének emelésére és az ország szabadságának fenntartására irányozott fáradozásai Ivánnak meghóditották alattvalói szivét, a kik egyhangulag hűséget esküdtek neki azon igéret kiséretében, hogy jövendőben, soha apróbb csatározásokba nem bocsátkoznak, hanem bevárják a fővezérnek parancsát a törökök általános megtámadására. Ezen határozat ellen cselekvőkre eredeti büntetést szabtak. A ki a harcztérről visszavonul, avagy gyávaságból hátrál, becstelennek és a hősök társaságából kizártnak nyilvánittatott. Az ilyen köteles volt női ruhát magára ölteni, guzsalyt hordani, miáltal az asszonyok gúnyjának és bosszújának lőn kitéve.[2])

A midőn a szerb czári birodalom elesése után Cattaro a velenczeiek birtokába jutott, Iván a török háború alatt kényszeritve lőn Konavljét Debelibreg hegytől a Fratarska Dolina völgyéig nehány ezer perperért a ragusai köztársaságnak elzálogositani.[3])

Cattaro hatalmasai ellenben, azon reményben, hogy Iván a törökök által legyőzetik, nem mulasztták el Družak nevü polgártársuk által fanatismusból 72 szerzetest érsekükkel együtt a Mihály arkangyalról nevezett kolostorban megmergezni, melyet István, az első megkoronázott szerb király épittetett. Az elhagyatott kolostor elpusztult és most már alig egy pár romja ismerhető fel Solil és Grbalj mellett.[4]) A Dušan által épitett Szt. Trifon székesegyháza, az ó-hitü szerbektől elvétetett és az új-hitüeknek lett átszolgáltatva.[5])

---

meg van, aláirva Crnojević Iván, Gospodar Zetski által A czimer két fejü sast, két háromágu koronával ábrázol.

[1]) Wasilije, 16. l.

[2]) Sřbski Ljetopis, 1846, IV. rész, 65. lap.

[3]) Medaković. 33. lap.

[4]) Milutinović, 12. l.

[5]) Medaković, 33. l.

Iván Cetinjében királyi várat, és egy várat az Obod folyó mellett épittetett, mely folyó mostani neve Cernejović-Recka, ered pedig a Riečka nahie-ban, hajózhatóvá lesz és a Scutari tóba ömlik. Azon hely felett, a hol az ország legnagyobb folyója megszünnik hajózhatóvá lenni, jelenleg heti vásárok tartatnak.

Másik várat épitett Iván a Sokol meredek hegyén. Romjai Ivanovgrad név alatt, valamint egy ezen helyen állott temploméi, még most is láthatók. Itt egy nagy, vizben gazdag barlang is található Később Iván országának határköveit Antivaritól-Herczegovináig megújitotta, miről egy 1472-ből fennmaradt (Milutinović által 11. lapon közölt) okmány tanuskodik, mely okirat nagybecsü Zetta régi földrajzára nézve.[1])

A velenczeiek Ivánt velenczei nemesnek nevezték ki; ez oly kitüntetés, melylyel csak nagy tetteket és érdemeket jutalmaztak meg.

A montenegroiak egyszerűen csak Iván bégnek nevezték.[2])

Tetteit sem Thorwaldsen valamely remekműve, sem Raphael felülmulhatatlan ecsete meg nem örökitik, hiszen még a merengő Clio is megfeledkezett a szerb hősök viselt dolgainak nagy és fenséges voltának feljegyzéséről, Iván neve azonban szerb homeri bárdok hős énekeiben tovább él — a szellemileg tultengett Európának elragadó látványosságot nyujtva.

Iván 1490-ben halt meg és Cetinjében, az általa épitett templomban lelte nyugvóhelyét. Utódjáúl kijelölte bátyját, IV. Gjuragjot.

Gjuragj már atyja életében 1479-ben házasságban élt a velenczei nemes nővel Erizzoval. Nászünnepét egy még jelenleg is ismert népdal örökitette meg. (Közölve lett S. Ljetopisban, 1843-ban, 4. r. 129. l.)

Öcsésének Istvánnak, nép nyelvén Stankó, sorsa felett eltérők a vélemények.

Petrović W. azt állitja, hogy őt atyja a törököknek tuszúl adta át, hogy az esküszegő II. Mehmed őt a török val-

---

[1]) Milutin, 10—12. l., Glasnik, I. r. 194. l.

[2]) Ljetopis S., 1846, IV. r., 66. l.

lásban neveltette és második Scanderbégnek nevezte volna.[1])

Milutinović, követve a szóbeli hagyományokat, azt mondja, hogy István azzal ámitotta magát, hogy a török vallásra való áttérése esetében, és megigérve a török szultánnak, hogy ő a kruševoi István, Lázár fiához hasonlóan adót fog fizetni, Zetta egész területét fogja a szultántól visszakapni. Ő egy néhány montenegroival Scutari helytartójához ment el, ki őt hizelgően fogadta és Konstantinápolyba küldte. A császár kérésének engedve, őt egész Zetta területének örökrészképeni átengedéséről biztositotta, azon feltétel alatt, hogyha a török vallásra tér át. István, tán közönyösségből, avagy félelemből, nem merte a császári kegyet visszautasitani, és gazdagon megajándékozva mint mohamedán tért vissza.[2])

E két vélemény közötti álláspontra helyezkedik egy népének, mely szerint István egynehány montenegroival Konstantinápolyba ment, ott hűséget fogadott és vallásukra áttért.[3])

Más 1461-ből fennmaradt népének szerint István, v. Stanko mint montenegroi és albániai vezir Scutariba visszatért és onnét 12 knézt (birót) küldött hazájába, hogy az új vallásban oktatást nyerjenek. Ezek fél évig tartózkodtak ottan. A montenegroiak szándékukról tudomást szerezvén, egy reggelen mind a 12 hitehagyottat leölték.[4])

Egy régi kézirat szerint Stanko vagy Staniša, szintén Scutariba ment és ott élt, a Rizvanbegović családot alapitva, kik későbben Herczegovinában mint Stolac bégjei szerepeltek.[5])

Staniša sereggel közeledett, hogy az atyai örökséget birtokába ejtse. Gjuro erről éppen atyja temetésekor értesült. Azon hiedelemben élt, hogy ezen szándékáról, mely már régóta beszéd tárgyát képezte, megfeledkezett. Szomorodott szivvel vett ismételten tudomást Stanko közeledéséről.

---

[1]) Wasilije, 16. l.
[2]) Milutinović, 13. l
[3]) Ogledalo Srbsko, 1. l. Milutinović-nál 15. l.
[4]) Ljetopis, 1843. II. r. 148. l.
[5]) Ljetopis, 1843. II. r. 150. l.

Maga köré gyüjtötte hű montenegroit és élükön Ljeskopolje felé indult. Itt találkozott a két ellenséges testvér és sereg. Stanko megveretvén, Scutari felé volt kénytelen menekülni. Scutari urai azonban őt be nem eresztvén Bušat felé űzetett, mely falu után Bušatlijának lett elnevezve. Utódai ezen melléknév alatt szomoru hirnévre tőnek szert.[1])

A törökök azon kisérletei, hogy pogány vallásukat Montenegroban terjeszszék, arra birták IV. Gjurot, hogy a templomok és valláskönyvek számát szaporitsa, és a papok keresztényi buzgalmát megkettőzze.

E végből Velenczében szerb typographiát alapitott, melyet azután Obod-, vagy Crnojevića-Riekába egy, atyja által épitett házba helyezett át, hol sok templomi könyvet nyomatott.

Egy ugyanitt 1493-ban nyomtatott Oktoich ezt kétségen kivül helyezi. Ennek egy lapja még épségben maradt (lenyomatva van Milutinovićnál) és jelenleg is Cetinje könyvtárában őriztetik.

Egy 1495-iki zsoltárkönyv bizonyitja, hogy Cetinjében is létezett typografia. Általában mondhatni, hogy a szerbek 100 évvel ezelőtt nyolcz könyvnyomda felett rendelkeztek, köztük volt egy Sebesben Erdélyben, és jelenleg talán egyetlenegy nemzeti könyvnyomdájuk sincs.[2])

Gjuro- házassága nem volt termékeny. 1497-ben halt meg Olaszországban, gyermekek nélkül, hol atyjának velenczei palotájában kivül még Anconában is voltak birtokai.

Mihelyt Tiref bég Scutariban Gjuro haláláról értesült, tudtára adta a velenczei tábornagynak, hogy eljött Črnoević György uradalmainak birtokba vétele czéljából.[3])

A Cattaroban tartózkodó Trevisano utalt szándékának hiu voltára, amennyiben a törököknek Montenegrora vonatkozólag soha semmiféle jogigényeik nem voltak és jelenleg sem birnak. Ezen felelet legalább bizonyitékúl

---

[1]) Milutinović Grlica után, 14—20. l. Ogl. S. S. 1—7.

[2]) Milutinović, 21. l. Ljetopis S. 1827. III. r. 54. l. Šafařik J. P. a szlávok sp. és lit. története. Buda, 1826. 132. l.

[3]) Chronika S. Ljetopisban 1843. III. r. 40. l.

szolgál arra nézve, hogy a velenczeiek már akkoriban is elismerték Montenegro függetlenségét és vele szövetkeztek is.[1])

IV. Gjuragjot követte II. István az 1450-ben Gjemovopoljén elesett Gjuragj fia.[2])

II. Istvánról tetteket nem jegyeztek fel. Hihetőleg békében élt. Magas kort érve el Cetinjében halt meg, a hol el is temették.[3])

II. István halála után fia, II. Iván lépett a trónra, nőül birván Orio Katalint, egy nemes családból származó velenczei nőt. Csak rövid ideig 1515-ig uralkodott. Nagyon valószinü, hogy két fia volt, Gjuragj és Maxim, a ki egy velenczei nővel való boldogtalan házasságra kényszeritve, hitehagyott (renegat) volt.[4])

II. Ivánt követte az uralkodásban V. Gjuragj, ki 1516-ig kormányzott. Velenczei boján lévén, Velenczének buja örömeit élvezni akaró neje, a ki e rideg Montenegrot férjével meggyűlöltette, rábeszélése folytán 1516-ban Velenczébe költözött, Montenegro világi kormányzását és őseinek czimerét, egybegyült népének jelenlétében az akkori metropolitára, Wawilra ruházván át. Az egyháznak gazdag megajándékozása után a nép, élén Wawil metropolitával, Cattaroig kisérte. Gjuragj nem szivesen vált el azon országtól, a hol dynasztiájához annyi történeti emlék füződött. Kisérőit megölelte, elbúcsúzott tőlük és Velenczébe indult, hogy ott életének hátralevő részét békében töltse el.[5])

V. Gjuragjgyal bevégződik a Crnojević család világi uralkodóinak sora.

Milutinović V. Gjuragjot összetéveszti IV. Gjuragjgyal, és azt véli hogy az gyermekeket nem hagyott hátra.

Petrović ellenben azt állitja, hogy Gjuragjnak három fia volt: Konstantin, Salomon és Ilia. Konstantin (Du

[1]) Medaković, 35. l.

[2]) Wasilije, 16. l.

[3]) Medaković, 34. l.

[4]) Karadsić W. Istv., II. k. 526. l, Du Fresne után, 135. l., Du Fresne után, 135. l. Petar név alatt. Mikievicz-nél, I. k., 228—258. l.

[5]) Milutinović, 23. l. Medaković, 34. l.

Fresne szerint Salomon) Magyarországba költözött, nejével, Contarini, velenczei nemes nővel. Fia, Iván, Oresta Valériával, velenczei nemes nővel, házasságra lépve, a dynasztia családfáját tovább növelte, Victor fiát hagyván hátra, neje a velenczei bojárnő Balbi Ilona, ki I. Ferdinánd és Zápolya idejében hires fiát és csapatainak vezérét, Jánost, nemzette, s ki a magyarországi Macsva és Oroszin, Črnojević nevü volt földbirtokosainak törzsapja.[1])

Ezen a módon a világi hatalom egyesitve tünt fel az egyházival, törvényes átruházás és a nép sankcziója alapján. Ezért a vladikok (szláv püspökök) még napjainkig is világi hatalmat gyakoroltak politikai kényszerüség és az egyházi organizácziónál fogva, mely a vladikát az egyház élére állitja.

„A püspököt jelölő kifejezés“, — úgymond Robert K. — „görögül despotis, szláv nyelven vladika tulajdonképpeni jelentése: az úr, a hatalom forrása. Ha a politikai állam romba döl, a püspöki hatalom azt túléli és rögtön annak helyére lép. Igy lett Montenegroban a vladika egyuttal világi fejedelemmé.“[2])

A választható metropoliták és világi uralkodók időszaka 1516—1711-ig tartott, mely utolsó évben Montenegro legelső izben lépett érintkezésbe Oroszországgal és Nagy Péterrel, és a midőn Montenegroban Petrović Danilo a jelenlegi dynasztiát alapitotta, azáltal, hogy családjában az uralkodói méltóságot öröklővé tette.

Ezen metropolitáknak a világi hatalom gyakorlásában való segédkezésre kormányzóik (gouverneur) voltak, kik 1511—1711-ig a következők voltak:

1. Vukotić, 2. Punošević, 3. Radonić, 4. Tomanović, 5. Milić, 6. Martinović, 7. Petrović, 8. Romadanović,

---

[1]) Wasilije, 16. l. Du Fresne: Illyricum vetus et novum. Pozsony 1746. 135. l. A Čarnoević család származási táblája, Pavlović által többszörösen elferditve, idáig eszközölt helyreigazitások és kutatások nyomán olyan, a mint az a függelékben foglalva van. Pontosabb összeállitást csakis az eredeti okmányok feltalálása esetében lehetne összeállitani, a mi a jövő idők dolga.

[2]) Robert C.: Die griechisch-slavische Welt. Lipcse, 1845. 11. lap.

9. Mijuškavić. Ezek egyszersmind a Katunska nahie-nak bánjai is voltak, a honnan mindannyian származnak.[1])

Montenegroban a metropoliták sora 1516-ban, Wawillal veszi kezdetét. Ő már 1493-ban szerepelt mint metropolita és alatta nyomatott a fenntemlitett Oktoich és zsoltárkönyv a szerb könyvnyomtatás e legrégibb emlékei, továbbá egy evangélium 1512-ből Makarijetől (Ljetopis S. 1827, I. r. 28. l.) Életének hátralevő részét Cetinjében békében töltötte el, hogy a hatalmas Szulejman török császár, ki akkoriban Boszniát és Herczegovinát támadta meg, haragját fel ne keltse. A különben is igen éltes Wawil nemsokára rá elhalt, a világi és egyházi kormányzást Germann metropolitára hagyva. Ennek kormányra jutásának ideje és születésének éve ismeretlen. Hihetőleg 1520-ban választatott meg metropolitává s a nép által megerősittetett. 1522-ben Szoliman parancsára ama boldogtalan Petar renegát hazája ellen indult s annak egy részét a törökök részére meghóditotta.[2]) Montenegro ennek folytán nahie Katuna-ra lett szoritva.

Az 1524. évben Boszniában 20.000 török ostromolta Jaiczát. A mint hős hiressé vált montenegrói vezér, Wuković (Wukotić?) Jován, egyebek közt a vár felszabaditására is sietett, és segédkezet nyujtva, a törököket két napig tartó küzdelem és mindkét részről szenvedett érzékeny veszteség után elűzték.[3])

Germann szerint a kormányzásban Pál és Nicodim metropoliták követték, a kiknek születési éve és kormányzási ideje ismeretlen.

Őket követte Makarie, a ki a Lješ-hez közeli Kornetben született.[4]) Alatta nyomatott egy a Bácskában levő Bodiani nevü kolostorban még fennmaradt zsoltárkönyv Mileševon, 1550-ben;[5]) és 1566 ban egy Triod Mrkšmán;[6]) továbbá 7070-ben (1568) (Ljet. 1843. I. r. 158. l.) egy evangélium, melyek uralkodásának idejére nézve felvilágositást nyujtanak.

---

[1]) Ljet. S. 1842, IV. r. 156. l., régi kézirat.
[2]) Has. ö. Medaković, 36. l.
[3]) S. Ljetopis, 1843. II. r. 46. l.
[4]) Milutinović, 25. l.
[5]) S. Ljetopis, 1827, IV. r., 24. l.
[6]) S. Ljetopis, 1828, IV. r., 13. l.

Makarie után kormányzott Pahomije metropolita, született Začirban, a Riečka nahieban. Ez már 1519-ben Velenczében, mint „crnagorai szerzetes“ nyomatott egy Službeniket evangéliumokkal,[1]) továbbá zsoltárkönyvet Mileševon, 1544-ben „t. i. azon időben, midőn Mardarije (v. Makarije) Wanban hegumen volt.[2]), egy liturgiont 1554 ben Božidar Wuković[3]) alatt, és zsoltárkönyvet 1591-ben, Velenczében, Lunard doge alatt, Selim bég szultán idejében.[4])

Pahomijének ismeretlen időben bekövetkezett halála után kormányra jutott I. Rufim, ki Crminca-ban született s a Boljević törzsből eredt, mely törzsből a későbbi Plamenciak, Kneževičiak származtak.

I. Rufim vladika uralkodása idejében egynehány törzs a keleti egyház kebelébe visszatért, a melytől albán papok és a római propaganda által a római katholikus ritus felvétele által elvonattak. Ezen törzsek: Kuče, Bratonožić és Drekalović.[5])

1604 ben Ali bég, scutarii basa tekintélyes sereggel indult Montenegro ellen, de kénytelen volt több napig tartó küzdelem után, semmit sem végezve, visszavonulni.

Az 1612. évben a törökök Mehmed basa vezérlete alatt nagy sereggel közeledtek Montenegro felé. A montenegroiak őt egy hegy alján várták, és oly harczot vívtak, melyben 300 ős nemes török esett el. A töröknek ez évben többszörösen ismételt támadásai szerencsésen visszaverettek. A szenvedett veszteségeket fel se vevén, 1613-ban Arslan, konstantinápolyi basa vezérlete alatt újabb sereg jelent meg, összeállitva Perserin, Peć, Dukagyin, Karanić, Drina és Scutari sandzsakokból, mely az akkori értesülések szerint 60,000 emberből állott. A montenegroiak velük szemben 10,000 harczost állitottak ki. A tavaszi időben megkezdett hadjárat 1613. évi szeptember haváig tartott. Szeptember 10-én a törökök összes serege táborából kivonult és Ljeskopoljére ért.

---

[1]) S. Ljetopis, 1828, IV. r., 14. l.
[2]) S. Ljetopis, 1828, III. r., 21—22. l.
[3]) S. Ljetopis, 1827, IV. r., 61. l.
[4]) S. Ljetopis, 1828, III. r., 27. l.
[5]) Milutinović, 25. l.

Előre haladva, útközben Stanjević és Gorica nevű falvakat gyujtották fel. A mint a szerb előörsök az ellent észrevették, azonnal tüzet adtak. Erre kemény tusa keletkezett, mely késő éjjelig tartott; makacsul küzdöttek mindkét részről, mig nem a török fővezér megsebesitése folytán összes csapatai futásnak eredtek. A montenegroiak 100 ellenségnek fejét vágták le, köztök Saban Čehaja fejét is. A törökök részéről sokan megsebesültek, sokan a Morača hullámaiban lelték halálukat és a montenegroiak a harcztól kimerülve, az éj sötétségében visszavonultak. Ezen ütközetben a szerbek főfegyverzetét képezte a handzsár; puskáikat alig vették igénybe.

A függetlenségért folytatott küzdelmek miatt az ország belsejében semmiféle kultura nem birt felvirágozni. A montenegroiak állapota azonban sokkal kedvezőbb volt, mint az ozmánok járma alatt nyögő szomszéd keresztények sorsa.[1])

I. Rufim után uralkodott II. Rufim vladika, a ki a Weljikraj falúból és a Njeguš törzsből való volt.

Uralkodása alatt bizonyos Sengjer nevü basa Cattaro ellen háborút inditott és azt Praćišteból ágyúkkal lövöldözte.

Egy Kčevoból való, Dragović nevü pópa a ki Cattaroban tartózkodott, arra kérte a velenczeieket, hogy bizzák rá egy ágyúnak elsütését, és oly szerencsés volt az irányzásban, hogy az ellenséges ágyút leszerelte. Állitják, miszerint ez a törököket annyira elrémitette, hogy sietve vonultak vissza. A velenczeiek ezt a pópát arany éremmel és élethossziglani nyugdijjal jutalmazták meg.

II. Rufimot követte I. Wasiliew vladika, a ki Welji-Kraji születésü volt. Alatta semmi nevezetes nem történt s igy békében éldegélt. Halála után a baicei születésü és a Borilović törzsből eredő Wisarion vladika jutott kormányra.

Uralkodása alatt 1687-ben a törökök és velenczeiek közt háború ütött ki és utóbbiak a montenegroiaktól támogatást kértek. A velenczei doge hajóhadával Castelnuovot a tengerfelől körülzárta, és Topal basa a város megmentésére sietett. A montenegroiak Vučeta Bogda-

[1]) Medaković, 36—38. l.

nović vezérlete alatt Mokrinánál várakoztak rá és merészen rohammal rátámadván, maguk részéről szenvedett érzékeny veszteséggel, egyebek közt 17 njeguši harczos is hullott el, ugy megverték, hogy a basa csak kevés törökkel, futással menthette meg életét. Ezen győzelem elismeréseül a velenczeiek a montenegroiakat egynehány arany éremmel és élethossziglani nyugdijak adásával jutalmazták meg. Az ezen alkalommal elesettek családjai mindannyian 24 hold földet kaptak és itten a következő családok telepedtek le: Ozdrinić, Vuketić, Papković, Crnogorčević, és Radović.[1])

Sokkal többet ért volna, hogy ha a velenczeiek nemsokára rá a portával való békekötésnél szövetségeseik számára is nehány engedményt kieszközöltek volna. Ők azonban Grbičić Zane-t, a ki ki volt küldve, hogy a montenegroiakkal közösen működjön a törökök ellenében, visszahivták és Montenegrot saját sorsára bizták. A törökök tehát renegátokkal és kalózokkal megerősödve, a magukra hagyott montenegróiak ellen fordultak. Szulejman Begailija basa Scutariból közeledve, Wrtielki hegyéhez ért, a hol ellenállásra talált.[2])

Nyolcz napig tartó ütközet fejlődött ki. Minthogy az ellenség az ország belsejébe be nem hatolhatott, hadi cselhez fordult. Csapatjainak egy részét titokban északra küldve, Komanon és Čevon keresztül Cetinje felé tartott. De már ott állott egy szerzetes, égő kanóczczal kezében, hogy a törökök közeledésére az aknát felgyújtsa és a törököket levegőbe röpitse. Szerencsétlenségére az aknát mindjárt a törökök megpillantásakor, a midőn a hegyről lefelé mentek, s igy korán gyujtotta fel, és a Crnojević Iván által felépitett nagyszerü kolostor erős robajjal a levegőbe röpült. Az arany és ezüst egyházi szereket megelőzőleg egy nagy harangba rejtette ugyan, és azt a földbe ásta, de nem lehetett többé nyomára akadni. Ilymódon drága régiségek és értékes emlékek pusztultak el, miknek elvesztését a történelem kedvelője leginkább fájlalhatja.[3])

---

[1]) Milutinović, 26—27. l. Ljet. S. 1843. IV. r. 132. l.
[2]) Milutin., 27. l.
[3]) Medaković, 40. l. has. ö. Milutin. 27. l.

A kárörvendő velenczeiek még örvendtek a Cetinjében történt szerencsétlenségnek. Ugyanazon évben hozzá még Wisarion vladikát meg is mérgezték, hogy a montenegroiakat az által gyöngitsék, és igy a törököknek kedves szolgálatot tegyenek.[1])

Ebbe az időszakba esik a szerbeknek Magyarországba való bevándorlása ipeki III. Čarnoević Arsenije szerb patriarcha vezetése alatt. Lipót király, kinek a szerbek 1689-ben a török elleni háborújában nagy szolgálatokat tették, erről, valamint a patriarcha azon szándékáról, miszerint ő előbb tett igéretére való vonatkozással magát a római császár Ő felségének önként alávetni óhajtja, hadvezérei utján értesült. Erre következett a Lipót által történt felszólitás, egy, 1690-ben április 6-án Bécsben kelt manifesztum utján, mely szerint „az Albániában, Szerbiában, Mösiában, Bulgáriában, Silistriában, Illiriában, Maczedoniában és Rasciában“ lakó népek a törökök elleni fegyverfogásra és bevándorlásra szólittatnak fel, a miért Ő felsége mint magyar király nekik vallásszabadságot, vojvodájuk szabad választásának jogát, a töröktől viszszahóditandó határvidék birtoklási jogát és egyéb jogokat biztositani kegyeskedett, a mikről tudvalevőleg különös privilegiumok léteznek. Nevezett patriarcha vezetése alatt 1690-ben mintegy 37,000 család vándorolt be, mely családok a Szerémségben és Szlavoniában telepedtek le és a törököknek Magyarországból való kiüzetésénél segédkezet nyujtottak.[2])

Ezen patriarcha montenegroi benszülött vala.

Menekülésekor hazáját meglátogatván, a montenegroiak által Bosznián keresztül a Dunához, a császári sereghez kisértetett, miért is megjegyzésre méltó, hogy mily szolgálatokat tettek ez alkalommal a montenegroiak az osztrák háznak.[3])

I. Wasilije vladika halála után következett a Cetinje melletti Očinićben született I. Sabas.[4])

Midőn 1693-ban Velencze a törökökkel háborúsko-

[1]) Milutinović, 27. l.
[2]) Raić, 4. k. 135—143.
[3]) Wasilije, 23. l.
[4]) Milutinović, 27. l.

dott és tőlük Herczegovinát elvette, a Montenegroba menekült szerbek egyesülten harczoltak a törökök ellen és az 1699 ben Karloviczán kötött béke után, melyben utóbbiak majdnem összes vesztett tartományaikat visszakapták, egy Isztria mellett fekvő pusztaszigetre lettek telepitve, hol egy esztendő lefolytával, az egészségtelen levegő miatt mind kihaltak.[1])

1697-ben a Cetinjében tartott általános nemzeti gyűlésben Njeguš Petrović Danilot metropolitává választották és az országszerte szokásos üdvlövésekkel üdvözölték.

Petrović Danilo nem tudni, melyik évben a Cattaro felett a Lovćen hegy alatt levő Njeguš faluban született. A Heraković családból származik, mely Herczegovinának elvesztése után, a hol Negoš hegye alapján laktak, Montenegroban telepedtek le, mely telepitvényt régebbi lakhelyük után Njegoš, Negoš vagy Njegušnak neveztek. Állitják, hogy Njeguš összes lakói Raić és Herak testvérek után Raićevićeknek és Herakovićoknak neveztetnek, és hogy ezektől származnak.

Atyját Istvánnak hitták. Danilo, kinek neve felszentelése előtt Miklós volt, nem Stefanovićnak nevezte magát, hanem valami régibb rokonsági kapocs alapján Petrovićnak. Ő Cetinjében tiszta jámborságból lépett a kolostor kötelékébe. 1700-ban, junius hóban lett Sečujban IV. Arszenije Čarnoević által érsekké felszentelve. (Az erre vonatkozó, Črnojević Arsenije, ipeki érsek, szerb patriárcha által aláirt oklevelet Milutinović közli.)

Danilonak már azelőtt is szándékában volt, a Montenegroban lakó és oda lassanként bevándorolt törököket kiirtani. Ürügyet szolgáltatott rá Demir basa 1762 ben. Ezt Konstantinápolyból Podgoricába küldték azon czélból, hogy a Zettában lakó keresztényeket megadásra kényszeritse és a hitehagyottakat besorozza. Ő Danilo vladikát fontos megbeszélni valók ürügye alatt a zettai keresztények jótállása mellett magához hivta, azután elfogta, börtönbe vetette, hol iszonyu kinzásokat kellett kiállania. Ahogy a zsidók Krisztussal a keresztet, úgy ő a vladikával egy karót vitetett, melyre húzni akarták. Podgo-

[1]) Guthrie és Gray, 6. k. 409. l. Wasilje, 17. l.

ricából Spužba menesztették, hogy vesztőhelyét saját maga válassza és innen vissza a börtönbe, a hol éjfél táján megkinozták. Ezt nehány napon át ismételték. Boško Popović nevü lelkész, megvesztegetvén az őrséget titokban meglátogatta és eleséggel látta el. Az étkezés tartama alatt a lelógó vladikát megtámasztotta, hogy neki kezeinek használatát lehetővé tegye. Demir pasa végre, sokszoros kérésekre szabadon bocsátotta, 600 arany váltságdij mellett, mely összegnek felét Montenegro, másik felét a herczegovinai metropolita előlegezte.

Danilo vladika, Cetinjébe megérkezvén elhatározta, hogy még ugyanazon évben az összes törököket kiirtja és hogy az ország meghódolásának még látszatát is megszünteti. A cetinjei vojvodával, Martinović Batrićtyal való megegyezés szerint 1702. év karácsony estején olyan szicziliai vecsernye-félét tartatott, meggyilkolván vagy elűzetvén az összes törököket, a fiatalabbakat ellenben megkereszteltette. Montenegro egy csapással megszabadult az alkalmatlan barbároktól. Öldöklő angyalként szerepelt az öt Martinović testvér.[1])

Csak most foghatott hozzá a vladika a nem régiben elpusztitott cetinjei klastrom és templom újraépitéséhez. A velenczeieket komolyságával és méltóságával sakban tartotta, irigységüket és ellenkezési hajlamukat megfékezte, különben pedig barátságos lábon állott velük. Politikájuknak titkos és gonosz cselvetéseitől óvakodott, és őket értékük szerint becsülte, szóval ő a köztársaságnak jó és hasznos, de független szomszédja volt. Állama minden szerencsétlennek szabad menedékhelyül szolgált.

Midőn 1711-ben Nagy Péter orosz czár a portával hádi lábon állt, az összes keresztényekhez fordult támogatásukért, felszólitván őket a kereszténység közös ellensége elleni fegyverfogásra. Minthogy akkoriban egy szerb, a Popovából való Wladisavljević Sabbas gróf, mint tábornok orosz szolgálatban állott, ez császárjának figyelmét felkeltette azon nép iránt, mely a törökökkel századokon keresztül sikerrel szállott sikra, és neki becses szolgálatokat tehetnének annyival is inkább, mert egyvallásu

[1]) Milutin., 28—29 és 33—44. Ogledalo, 13. l. S. Ljetop, 1846. IV. r. 70. l.

az oroszokkal. Ezen nép lenne a szerb nép, földrajzilag montenegroiaknak nevezve. Nagy Péter közelebbi érintkezésbe lépett ezen néppel. Wladisavljević gróf tanácsára herczegovinai születésü ezredesét, Miloradović Mihályt és a podgoricai születésü Lukačević Iván nevü kapitányát Montenegroba küldte, ellátva őket az ottani érseknek, a Herczegovinának, Albániának, Szerbiának, Kučenek és Piperének szánt proklamácziókkal.

Mivelhogy Nagy Péter adta az első lökést a montenegroiaknak felszabaditásukra, érdekkel bir ezen, a keresztényeket fegyverfogásra felszólitó felhivásnak tartalma és ennek motivumaival és horderejével való közelebbi megismerése. E felhivás lehetőleg hű forditásban a következő:

Mi, Nagy Péter, Isten kegyelméből valamennyi oroszok császára és imperatora, stb. stb.

A tekintetes, derék, becsületes, főtisztelendő metropolitáknak, fejedelmeknek, vojvodáknak, srdaroknak, arambasoknak, kapitányoknak, lovagoknak és az orthodox görög és római vallás összes jóakaró keresztényeinek, továbbá egyéb egyházi és világi állásu személyeknek Szerbiában, Szlavoniában, Macedoniában, Herczegovinában és nevezetesen a Cznogorczok-, Nikšičánok-, Banjanoknak, horvátoknak és Krisztus egyéb hivőinek, kik a török szultán zsarnok járma alá tartoznak, üdvöt és örömet.

Tudjátok meg, tekintetes személyek és ama népek, kik Istenünknek, Krisztusnak keresztrefeszitésében hisznek, a kiben reménységünk vagyon, hogy mi, kik magunkat hitünk és egyházunk körül érdemesekké tettük, mennyei országába jutunk:

Miszerint a törökök, Krisztus egyházának ezen pogányai és az orthodox nép üldözői, ezen számos birodalom és tartomány jogtalan hóditói számos templom és klastrom rombolói, a görög császárság és egyéb hatalmak területeinek, nem háborúval, hanem jogtalansággal való elfoglalásával nem elégesznek meg. Ők, a szegényeket, özvegyeket és árvákat tévutra vezették, amennyiben őket először oltalmukba vették, később, mint a farkasok a juhokat, kifosztogották. A keresztény nyájat széjjelüz-

ték, és igaztalan módon számos keresztény tartományt hóditottak meg, a mint eddig, ugy jelenleg is zsarnoki módon pusztitva őket, és előbbieket kinzással és erőszakkal a pogány török vallás felvevésére kényszeritik.

Most a törökök látván, hogy császári felségünk a keresztény nép iránt jóakarólag Isten segélyével vezetett háborúban sikert arat, azon hiedelemben élnek, mintha azon szándékunk volna, hogy az általuk jogtalanul kormányzott tartományokat tölük elvegyük, és hogy azon keresztényeken, kik jármuk alatt nyögnek, segitsünk. E végből az eretnek svéd királylyal szövetkeztek. (Ez fegyvereink által Isten segélyével legyőzetett; seregét megvertük és fogságba ejtettük. Birodalmának nem csekély részét meghóditottuk és a még fennmaradt részt koldusbotra juttattuk és háborúskodásunkkal elpusztitottuk, mely alkalommal tartományokat és városokat, amennyiben azok boldogemlékü uralkodóinkéi voltak, nemcsak a svéd uralomtól elszakitottunk, hanem még a Balti tenger mentén fekvő három nagy tartományt számos várossal egyetemben, elfoglaltunk, miáltal fegyvereink Isten kegyelméből megdicsőittettek, a mi, remélem, személytek előtt ismeretes lesz.) Ők császári felségünknek minden ok nélkül igaztalanul háborút üzentek, és Konstantinápolyban székelő követünket fogságba vetették, azon szándékkal, hogy Krisztusnak még fennmaradt nyáját is maguknak alávessék.

Az összes jogtalanságok tekintetbe vételével, arra érzem magamat indittatva, hogy az isteni segedelem kérése mellett nemcsak hatalmunkat és seregünket gyarapitsuk, hanem még egyéb szövetségeseinkét és hatalmakét is. Szándékom, hogy ezen tavasszal a moszlim ellenséget nemcsak bevárom és csapataimmal ellene indulok, hanem hogy őt hatalmasan felfegyverkezve még birodalmának közepette is megtámadom, és, ha Istennek ugy tetszik, a szorongatott ó hitü keresztényeket az ő pogány járma alól felszabaditom, mely vállalatra nemcsak hogy minden képességeimet fogom feláldozni, hanem még személyesen is fogok az előttünk kedves, hű és tapasztalt seregeinkkel amaz ellenség ellen indulni; azért tehát köteles minden jó, tiszta és lovagias keresztényi sziv nemcsak a fáradság és félelem megvetésével az egyházért és az

ó-hitü vallásért harczolni, hanem azért még utolsó vércseppét is feláldozni, mit mi lehetőleg meg is fogunk cselekedni.

Miután mi a történelemből kellő meggyőződést szereztünk, hogy királyaitok, despotáitok, fejedelmeitek és egyéb uraitok folyton nagy tiszteletben tartattak nemcsak a szláv nyelv miatt, hanem igazságtalan és zsarnoki legyőzetésükig még fegyvereik győzelme által is egész Európában hiressé tették magukat; igy tehát hozzátok illő, hogy ezen okokból, a jelenlegi, Isten által meghatározott időben, nevezett őseitek példáit kövessétek és hogy megújitsátok régi dicsőségüket, amennyiben seregünkkel egyesülve és magatokat az ellenség ellen felfegyverkezve, együttesen hitért és hazáért, becsületért és dicsőségért, szabadságtok és utódaitok szabadságáért és függetlenségeért harczolni fogtok. Ezért tehát mindenki, a ki ezen igazságos háborúban a keresztények sorsának könnyebbitésén részt vesz, azt első sorban a kegyteljes Úr Isten fogja megjutalmazni, tőlünk pedig kegyben és ajándékban és kivánsága és érdemei szerint fog részesülni, mert másféle dicsőséget nem óhajtunk elérni, mint az ottani keresztény népeket a pogány zsarnokságtól megszabaditani, az orthodox egyházat dicsőiteni és az életet adó keresztet felmagasztalni.

Végül ha valahára mindenki közreműködik, és mindenki teljes erejével igyekezett harczolni a hitért, akkor Krisztus neve dicsőségesebb lesz, és a pogány Mahomet hívői régi hazájukba, a homokba és az arabiai sivatagokba fognak űzetni.

Császári Felségünknek ezen manifestuma követeink által fog tekintetes személyteknek kézbesittetni.

Kelt Moszkvában, az Úr 1711-dik évében, márczius 13-án.

Czimezés:

Főtisztelendő Danilo Úrnak, cetinjei metropolitának.

Másik czimezés:

Tekintetes Petrović Luka fejedelem Úrnak
Montenegroban.

Ezen manifestumokból két, egyforma szövegü példány küldetett el. Megemlitésre méltó, hogy egyik manifestum sincsen aláirva és hogy a boriték Oroszország országos czimerével volt ellátva.

Az orosz követnek egy másik kiáltványa feltételesen szól és örökös privilegiumnak tekintendő, hangzik pedig következőképpen:

Mi, Miloradović Mihály, Isten kegyelméből az istenfélő I. Aleksiević Petár császárnak, az összes nagy-, kis- és fehér oroszok imperatorának és felülmulhatatlan uralkodójának, korlátlan hatalmú uralkodónak és számos uralkodó uralkodójának, II. Nagy Constantin legyőzőjének főezredese és lovagja.

Minden családfőnek, a ki a hősök, a vitéz és hű mentenegroiak becsületére és hűséges szolgálataira visszaemlékezni akar, tudtára adom, miszerint azok mint elsők kezdtek harczolni hit- és vallásért az istenfélő Péter császár javára, hogy ők az elsők voltak, kik a császári kiáltványoknak engedelmeskedtek, az elsők, kik országukban, Montenegroban hadsereget állitottak, és addig viseltek el fáradalmakat és nélkülözéseket, mig más törzsek és vidékek hozzájuk nem csatlakoztak. Nélkülök másutt oly hű és vitéz nép nem vala, mely háborút viselhetett volna, hogy az uralkodót és a császár követét fönntartsa. Mi észrevettük hűségüket és vitézségüket, melylyel uralkodójukat, Črnojević Ivánt függetlenné tették és neki szolgáltak, mely Iván Zettanak utolsó ura és önuralkodója volt, az, ki valamennyi szerb úr között a török császárnak utolsó ellensége volt, a mint a császári évkönyvekből kitetszik.

Azelőtt és jelenleg tett hű szolgálataik elismerése fejében megengedjük nekik, hogy *önállók* legyenek és hogy a császáron kivül egyéb uralkodójuk ne legyen. Birjanak bennszülöttekből, hazájukból kisebb urakkal és tisztekkel. Más törzsekből és országokból soha sem vojvoda, sem knéz, sem kapitány, sem egyéb legkorosabb alkalmazva ne legyen, kivévén a császárt, a császári jog és törvény szerint, egyházi ügyekben pedig a metropolitát, ugy a hogy mi találtuk, és a hogy az Črnoević Ivánnal volt. Hasonlóképpen volt a lelkészekkel és az érsekkel, a vojvodákkal és a knézekkel, a kapitányokkal

és az összes tisztekkel, mint a kik törzsükből és hazájukból és nem más oldalról vétettek, és másunnan nem is veendők. Esküikkel biztositjuk őket, hogy fejadót, vagy birtokok, szöllők, rétek, lovak, ökrök és egyéb jószágok vagy méhek után bért vagy tizedet fizetni nem fognak, és élő vagy dologi robottól mentek lesznek. Semmiféle kötelességeik nem lesznek, sem hadiszolgálatokat vagy lovakkal vagy ökrökkel való szolgálattételeket nem kell teljesiteniök, kivéve mint császári harczosokat karddal és puskával. Egyébbel ne legyenek megterhelve; nem tartoznak sem zabot vagy sajtot, sem zsirt, kenyeret vagy húst lerovás vagy bér fejében fizetni, kivéve, a mit egyik másik szabad elhatározásából adni akar. Minden tiszt császári fizetéssel birjon: a vojvoda, a knéz, a kapitány és mindenik tiszt, mint a legjobb király alatt. Élvezzenek ők mint első bojárok tiszteletet és hatalmat, és fel legyenek hatalmazva rang és kor szerint törvényt ülni azon munkásaik felett, kik törzsükhez tartoznak. Az azon országokkal való kereskedésben, melyeket Isten Péter császárnak meghóditani enged, montenegroi vámot ne fizessen, sem kereskedelmi adót sem nagy- sem kiskereskedés után, hanem attól fel legyenek mentve. Megengedjük, hogy fel legyenek jogositva mindent cselekedni, két dolgot kivéve: először, az egyházak, a falvak, telkek, szőllők, rétek, erdők, hajók vagy halrészesség birtokában maradjanak, a mint azt az alapitó levelek elrendelik, és pedig a cetinjei metropolita joghatósága alatt állva, a kinek áldása nélkül a világnak ebbe bele ne avatkozzanak. Megengedjük elhagyatott és elpusztult templomok és klastromok, melyek telkei a törökök által elvétettek, megújitását valamint telkek és halásztelepek önálló birtoklását is. Ők mindama javak felett rendelkezzenek, mikben egyik vagy másik császár őket részesitené, és élvezzék azon kiváltságokat és jövedelmeket, a mint azt a boldogan nyugvó király urak előirták.

A mint fent emlitve van, két dolgot nem engedünk meg nekik, ezek: az egyházi robotot illetőleg és hogy világi férfi az egyházi jurisdictióba ne avatkozzék, a többit mind megengedjük nekik. Legyenek szabadok és feljogositvák, városokban felfegyverkezve járni, és min-

denki előtt fegyveresen jelenhetnek meg, mikkel szemben mindenkoron készek legyenek hazájukban a császárért harczolni, saját magukat eleséggel ellátni, a császár csak ólmot és lőport adjon nekik. Háború esetében a császár lássa el a hiányzó puskákkal és villogó kardokkal, békében ellenben sem a császár, sem más uralkodó semmit ne követeljen tőlük, és megforditva ezek sem attól. Ha a császár más országokban viselne háborút és őket részvételre felszólitaná, erre őket ne kényszeritse, hanem ez saját akaratuktól legyen függővé téve. Ebben az esetben tartozzék a császár őket eleséggel és minden egyéb hadi szükségletekkel ellátni.

Ezen irat a végből állittatott ki, hogy soha feledésbe ne menjen az, a mi esküvel erősittetett meg. Iratott a cetinjei országgyűlésben, Montenegroban, 1712. évben április 16-án.

(P. H.) Az istenfélő császár főezredese és lovagja, mi, Miloradović Mihály s. k.[1])

Ily kiáltvány, az orosz küldött által általános gyűlésben felolvasva, örömteli visszhangra talált Montenegro hegyeiben. Hogyne talált volna, a midőn a montenegroiak a többi hatalmak tétlensége mellett még a hűtlen velenczeiekkel, mint második, kevésbé veszedelmes ellenségükkel is kénytelenek voltak szövetkezni a főellenség ellen. Oroszországtól sokkal több segitséget és védelmet reméllték, mint a többi különben is kétszinü kisebb államoktól. Ily fontos momentum nem tünhetett el a nélkül, hogy a költészettől ihletett szerbek azt történeti népénekkel meg ne ünnepelték vagy meg ne örökitették volna. Jellemző az azon átvonuló örömön kivül a Bosznia- és Herczegovinával való egyesülést czélzó politikai törekvés és az ottani keresztényekhez intézett általános felfegyverkezésre való barátságos felszólitás.[2])

Miloradović megelégedetten tért vissza Oroszországba.

A montenegroiak most Albániát és Herczegovinát támadták meg és a törököket oldalvást ugy foglalkoz-

---

[1]) Milutinović, 45—57; Tirolnál, 123—127.
[2]) Milutinović, 58. l. Ogl. S. 24. l.

tatták, hogy azok hadseregüket két felé osztani és nevezett tartományokban támadó belzavarok kitörését erős őrség hátrahagyásával megakadályozni kényszerültek. Ezen többfelé oszlás megakadályozta a törököket abban, hogy az oroszok ellenében főerejüket kifejtsék, és hogy azt egyáltalában hathatósabban vegyék igénybe, a mi már magában véve is az oroszok nagy előnyére szolgált. Ennek daczára a törökök mégis eléggé erősek voltak arra, hogy Nagy Pétert a Pruth mellett sarokba szoritsák, és békekötésre kényszeritsék. Ezen békekötésben Montenegroról egy betűvel sem tétetik emlités. Nagy Péter is szorult helyzetben volt. És akkor a szláv politika sem volt oly mérvben kifejlődve, a mint azt ma napság elvárni lehet, és a mint azt a szlávoknak más népekkel, nevezetesen a törökökkel való világharcza követeli. Nagy Péter azonban mégis megigérte, hogy a montenegroiak hű szolgálatait a XII. Károlylyal való háborúja után megjutalmazza.

A szultáni harag és gőg megkövetelte, hogy az ily kistartományait nyugtalanitó hegyi nép merészsége bünhödjék.

III. Achmet 107,000, Wasilije szerint 60,000 emberből álló seregét 1712-ben Achmet pasa vezetése alatt Montenegro ellen inditotta, mely sereg Podgoriczába érkezett. Danilo ezen év tavaszával a lehető legnagyobb hadi erőt állitotta ki vele szemben. Az egyik csapat, élén Mićunović Vukkal, a Wranja-Planinába küldetett, egy másik Gjurašković Janko vezetése alatt Vlahinja nevü patak mellett foglalt állást. A főerőt maga a vladika vezette és a középen foglalt el megfelelő állást. Az ellenség három csapatban közeledett. Az első és legkiválóbbat nyugodtan engedték köztük elvonulni. A mint a második közeledett Mićunović Vuk ellene egyik, Gjurašković a másik oldalról intézett oldaltámadást, a vladika pedig homlokon támadta meg, s igy a törökök iszonyu vereséget szenvedtek. Az ellenség ez alkalommal több ezer, sőt 30—40 ezer embert is veszitett el, a mint azt a szóbeli hagyomány bizonyára némi túlzással elmeséli. Annyi bizonyos, hogy 86 zászló esett a montenegroiak kezébe. Ők 318 embert vesztettek, köztük a hires Gjurašković vojvodát. Maga Danilo és második, nem kevésbé

hires Vuk Mićunović vojvodája megsebesült. Ezt a számtalan holttestel boritott harczmezőt Carevlaznak nevezték el, mivel Laz vagy Lazina az ország nyelvén kipusztitott erdőt jelent, hol egyik fa a másikra dőlve nagy területet foglal el. A megvert törökök a szélrózsa minden irányába futásnak eredtek, és a montenegroiak ujongva, győzőkként tértek vissza.[1])

A reá következő évben, 1713-ban, a scutarii vezir indittatva érezte magát Ibrahim pasát 5000 emberrel Spužból kiküldeni azon czélból, hogy a Sadjevac völgyéből a montenegroiak legelő marháját, 1000 db. lovat és ökröt és 5000 juhot elhajtsa. Dražko és Vukota Mrvaljević várták 100 velestoveii pásztorral. Az itt támadt ütközetben a montenegroiak megöltek ugyan vagy 11 ellent, és fontos dolog, hogy köztük Mehmed Aga is volt, de kevés hija volt, hogy jelentékeny nyájaikat az ötvenszer erősebb ellenséggel szemben el nem veszitették; ez meg is történt volna, ha Vuk Mićinović, ki hasonló, de szerencsésebb expeditióról hazatérőben volt, 200 emberével segitségükre nem siet, s a törököket haladéktalanul megtámadván, őket Sušica-ig való menekülésre kényszeritette, mi közben 103 törököt nyakazott le. A montenegroiak mindössze zászlótartójukat vesztették el, azt is csak véletlenül, övéi által elsütött lövés által.[2]) Egy hasonló, ugyanazon évben, a spuži és nikšići kapitányok, Kadić Manojlo és Bošković Péter által 3000 emberrel meginditott expeditió Meocenál győzelemmel végződött, hol Mandušić Vuk az ellenséget, 70 embernyi veszteséget okozván neki, Zetta patakig visszavetette.[3])

A szultán a Carevlaz melletti csatavesztés szomoru hirét vevén, tanácsosnak tartotta a montenegroiaknak békét ajánlani. Minthogy azonban erre vonatkozólag Oroszország beleegyezésével nem birtak, és azon igéretüket, hogy az oroszoknak segiteni fognak, beváltani akarták, a béke ajánlatot visszautasitani merészelték.[4])

[1]) Has. ö. Wasilije, 19. l. Milutin. 58—64; Srbsko S. 30—36 és 305.
[2]) Ogl. 37. l.
[3]) Ogl. S. 47. l.
[4]) Wasilije, 19. l.

Achmet még inkább felboszankodva boszút állani szándékozott. Hadvezérévé leghiresebb vezirjét, Cuprilić Duman pasát nevezte ki, és azt 120,000 emberrel, a harczosok javával Montenegro ellen küldte. Ez 1714-ben a herczegovinai oldalról közeledett, megerősödve keresztény csőcselékkel és hadi cselhez fordult. 1714. május havában magához csalogatta Montenegro főnökeit, számra nézve 37-et, tudatván velük, hogy Nagy Péter békét kötött és nekik is békét ajánlott A főnökök ravasz igéretekkel elámitva, követeket küldtek hazájukba, kik békét hirdettek és a harczra kész csoportokat széjjeloszlásra birták. Erre Cuprilić az összes főnököket az Orahovica alatt fekvő Sitnica melletti táborában legyilkoltatta és váratlanul három oldalról nyomult elő a Katunska nahieba, Montenegro ötöd részét leégette és elpusztitotta, és a Cetinjében röviddel ezelőtt felépitett kolostort lerombolta. Eleinte csekély ellentállásra talált, de a vezérektől megfosztva, a lakosok a hires Mandušić Vuk halála után az országot feladták és velenczei területre menekültek.

Ezen menekültekből a hűtlen velenczeiek 600-at, többnyire nőket és gyermekeket a törököknek kiszolgáltattak, kik a fiugyermekeket mind megölték. A vladika egy Paštrović melletti barlangba menekült. Kétezer foglyot hurczoltak rabszolgaságba. Cuprilić rabolva és pusztitva vonult Montenegro hegyormairól a Boka és tengerpart völgyeibe, a menekülteket fogságba vitte s innen Albániába ment, hogy Morea elfoglalásával a velenczei dogenak a barátság adóját lerójja.[1])

A szétszórt montenegroiak nemsokára újra összegyülekeztek és 1715-ben a Herczegovinából előnyomuló törökkel győzelmesen megütköztek, mely alkalommal 36 agát és béget tettek foglyokká, kiket váltságdij mellett szabadon bocsájtottak ugyan, de a törökök vallásának kigúnyolásaképpen mindegyik fogolyért még egy ökröt és egy sertést is adniok kellett.[2]) Az 1714. évben szenvedett vagyoni veszteségek fedezése és kárpótlás kieszközlése céljából Danilo vladika Oroszországba, Nagy Péterhez ment, és két okmány kiállitását eszközölte ki.

---

[1]) Was. 19—20. Milutin. 64. Ogl. Srbsko 48.
[2]) Ogl. Srbsko 52.

Az elsőben, kelt 1714. julius 9 én sajnálkozását fejezi ki a montenegroiakat ért szerencsétlenség felett, a háború befejezése után méltó segélyt helyez kilátásba, és egyelőre Danilo metropolitával 160 arany érmet küldött a legvitézebbek közt való szétosztás czéljából és 5000 rubelt a leégettek segélyezésére. Az elpusztitott templomok és a kolostor felépitésére szintén 5000 rubel lett megállapitva.[1])

A másik, Szt. Pétervárott, 1715. julius 9-én kelt okiratban Nagy Péter a teljesitett hű szolgálatok és a keresztényi buzgalom megjutalmazására a cetinjei klastromnak 5000 rubelnyi évjáradékot utalványoz ki és azt ajándékokkal halmozza el, ugy mint: egyházi edényekkel, egyházi könyvekkel, érseki és papi öltönyökkel.[2])

A törökök 1716-ban Boszniából és Herczegovinából újra Montenegroba törtek és Trnjiná ig nyomultak. Számra nézve 7000 ember, Čengić Sinan bég vezérlete alatt. A meglepett lakosok egyelőre 30 embert állitottak elibük, kik magukat konokul addig védték, mig Čevoból, Velestovciból, Cuce- és Bjeliceből megerősitést nyertek. Közeledésükre a törökök megfutamodtak, üldözve sziklákon, erdőkön át üldözve az egybesereglő montenegroiak növekedő számától, mely alkalommal a törökök 90 halottat vesztettek el, 132 emberük, köztük 74 aga és bég, fogságba jutott. A foglyok váltságdij és a szokásos gúnyos ráadás mellett szabadon bocsáttattak, csak Čengić bég esett a szerb handzsár áldozatáúl.[3])

A Moreának 1715. junius 27-én Cuprilić által történt elfoglalása miatt vigasztalhatatlan velenczeiek Antivari elfoglalását határozták el.[4])

VI. Károly császár sem nézhette közönyösen Velencze hatalmának gyöngülését, mert nem csak hogy keleti államai biztonsága egy része megszünt, hanem azon okból is, mert a Lengyelországgal és Velenczével 1684-ben kötött szent liga értelmében azok összes és Ausztria tartományainak minden török támadás elleni védelmére

[1]) D. Tirol: Kaz. st. Trebj. 128. l. Milutin. 65—67.
[2]) Milutinović, 68—70.
[3]) Wasilije, 20. l. Ogl. S. 52—56.
[4]) Milutin., 70. l.

kötelezte magát. O tehát nem egyezett bele a Morea szigetének elfoglalásába, és a velenczei köztársasággal 1716. április 9-én a porta ellen irányuló véd- és dacz-szövetséget kötött.[1] A velenczeiek Antivárit illetőleg Danilo vladika segitségét kérték. Ez 5500 ember küldését határozta el. A velenczeiek Alviz Mucenigo tábornokukat küldték. A törökök az utóbbit támadták meg, és meg is verték volna, hacsak Danilo vladika őt megvédve, az ellenséget vissza nem verte volna. A velenczeiek levélbeliileg megköszönték ugyan az 1717- és 1718-ban kapott segitséget, azonban a törökökkel Passarovitznál 1718. julius 21-én békét kötve, a montenegroiakról egy szóval sem emlékeztek meg. A velenczeiek, kik csak saját veszélyükben kerestek segélyt, de abban a montenegroikat soha nem részesitették, Morea elvesztésével semmit sem végezve hazatértek, nem törődve szövetségeseik sorsával, kiket a török kegyetlenségnek martalékúl engedtek át.[2])

1722-ben Hussein trebinjei pasa 20,000 embert gyüjtött össze, hogy Trnjinét ostromolja. Az erről értesült montenegroiak ellenük a čevoi Moisije knéz vezetése alatt 1000 harczost állitottak síkra. Trujine megtámadása és felégetése után Tomaš Nikolić, a Preseka hegyormáról, a hol táborozott, a törököket oly sikerrel támadta meg, hogy 1200 törököt mészárolt le. A törökök, meredek szikláktól körülvéve, mindenfelé ellentállásra találtak és foglyokban 400 embert vesztettek el, köztük számos hadvezért. A fogolylyá lett Hussein pasa halála kiengesztelésűl szolgált a cetinjei leégetett kolostorért, és Ljubović bég halála a hős Mićunović haláláért.[3])

Az 1727. évben Čengić Bekir hatalmas sereggel tört be Montenegroba, de megveretett. Kis seregével hamarosan odébb állott és futással menekült. Ezen Čengić később az oroszok ellen Očakov alatt esett el.[4])

1732-ben V. Mahomet császár Topal-Osman pasát nevezte ki beglerbéggé, azaz Macedonia, Albánia és

[1]) Guthrie és Gray, IV. k. 490–491. l.
[2]) Wasilije, 20. l. Milutinović, 70–71. Guthrie és Gray, 505. l.
[3]) Ogledalo Srbsko, 66. és 506. l.
[4]) Wasilije, 20–21. l.

Bosznia főfelügyelőjévé. Ez Montenegroval szemben is szerencsét akarván próbálni, 30,000 embert gyüjtött, hogy Piperét megtámadja. Táborát e végből Drezgában ütötte fel és Piperét felgyujtotta, Pipere lakosai hat napig halasztgatták részükről a támadást, mialatt egymással kellőleg megegyeztek. A hetedik napon éjjel egyesült erővel támadták meg Džidi-Begović Rusztán béget (Topal pasa Podgorica várában maradt vissza), oly fejetlenséget idézve elő, hogy az ellenség összes sátrai, lovai és foglyai hátrahagyásával futásnak eredt. Maga Topal pasa Podgoriczából Albániába menekült. 300 levágott fej tőn tanuságot a törökök veszteségéről. Maga Rusztan bég is a montenegroiak hatalmába került és halállal lakolt. Topal pasa, Carev Sestrić név alatt ismerve, később egy a perzsák ellen vívott ütközetben esett el.[1])

Ezen események után Danilo vladika megbetegedett, és Mahina kolostorban volt kénytelen tartózkodni. Helyettesévé unokáját, Petrović Szávát nevezte ki, és őt Čurla Mojzes patriarkával, a midőn az Montenegrot egyszer meglátogatta, érsekké szenteltette fel. Egyideig még Száva érsekkel egyetemben gyakorolta világi és egyházi hatalmát, mig 1737. évben január 11-én, az őt rendkivüli módon szerető ország nagy szomoruságára, betegségének áldozatáúl esett. Egyelőre az itteni, Mária templomba, később más, ujonnan épültbe temették el.

Mondják róla, hogy erős és nemes jellemű volt. Adott szava szent és megszeghetetlen volt. Gyalázásokat nem tűrt, és ajkát azzal soha meg nem szentségtelenitette. Ha a törökök nem foglalkoztatták volna olyannyira, országára nézve hasznos, nagyszabásu vállalatokat léptetett volna életbe.[2]) Ő szabad, független, ámbár kemény csapásokkal látogatott államot hagyott hátra, gazdag dicsőségben és becsületben, melyet derék vezérei és hősei egész serege segitett megszerezni. Legnagyobb- és leghiresebbjei ezeknek a következők valának: Petrović Radul fejedelem, a vladika testvére, Wukašinović Wukota kormányzó és vojvoda, Lazarević Nicola kormányzó, Mićunović Wuk, Martinović Nikola és Stanoje, Wuletić

[1]) Ogl. S. 83. 506. l. Wasilije, 21. l.
[2]) Milutinović, 75. l.

Iván, Brané Márton, Mahina Luka, Pobor Nicola, Paštrović Radano Wuk, Boljević Mašan, Dupila Ilia, Gjuraŝković Wuk, Stjepanović Boško, Radović Wuk, Mijuško Plješivčević, Bjelopavlović Jezdimir, Četko Piletić Piper, Miloš Wasojević, Bratonožić Miloš Con Stale Kliment vojvodák; a következő szrdárok: Petrović Száva, Radonić Wuk, Radonić Wučeta és Mirković Wuk, azután a köv. birák (knezek): Bogdanović Marko, Nicolić Kojica, Kovačević Stanko, Ivanović Wukosav, Milić Wuksan, Wučetić Petár, Klisić Nikola, Bulanović Wuk, Ivanović Mihajlo, Wulović István, Wuliša Rašunatović, Ljubotina Ivan, Wujović Wuk, Svjetloća Nicola, Radulović Pileta és Gvozdanović Rade.[1])

Danilo halála után Száva érsek jutott a kormányra. A törökök akkoriban Joanović Arsenije patriárkát (a ki 1737. szeptember 16-án Ausztriába való bevándorlásra lett felszólitva) halállal fenyegették; ez 1737-ben Ipekről a Brdjan-okhoz menekült, kisérve a Kuči, Bratonošić, Piperi, Climenti és Wasojewić törzsek által Nissá-ig, az osztrák csász. hadseregig. Ezek visszatértükben Bichor tartományt elpusztitották, a török lányokat megkeresztelvén, azokat nőűl vették.[2]) Ezen patriárka később Szerémségbe menekült,[3]) hol Mária Terézia királynő által 1741. oktober 1-én karloviczi érsekké lett megerősitve.[4]) Sajnos azonban, hogy a törökök a vele kivándorolt szerbeket utólérve, 80,000 embert gyilkoltak le.[5])

Száva uralkodása idejében 1739-ben a scutarii pasa Hoda Verdi Mahmutbegović, kisérletet tett Kući-t 15,000 emberrel meghóditani. Medunt kifosztván, Wrbica felé nyomult előre. Itt Szavić rovaci vojvoda két kis lovas csapatával az egyik, Drekalović Ilia vojvoda a másik és Jovović Gyuro a harmadik oldalról támadta meg és az ellenséget Orlova-Stijena felé szoritotta. Jovović rohammal intézvén támadást, Gusinj bég által halálosan lett találva. Minthogy török viseletben volt, nem ismerték

---

[1]) Wasilije, 18. l.
[2]) Wasilije, 22. és 23. l. Has. ö. Raić, 4. k., 204. l.
[3]) Danica 1827, 114. l.
[4]) Ljetopis S., 1826, 2. r., 17. l.
[5]) Danica, 1827, 77. l. Raić, 4. k., 203. l.

meg és saját édes testvére, Jovović Toma fejét vágta le. Szavić vojvoda Averić kadiját a pasa két fiával és 70 törökkel együtt Rašović padlásába zárta, megadásra szólitva fel őket. A ravasz törökök pedig őt alkudozások czéljából magukhoz közelebb csalták és leteritették. Erre a montenegroiak a padlást felgyujtották és az összes törökök a lángok martalékává lettek. Ezenkivül elvesztettek a törökök „nem több és nem kevesebb mint 500 embert“ a mint azt a Pjesma mondja. A pasa elkedvetlenedve tért haza. A montenegroiak vesztesége ismeretlen.[1])

Régi szokás szerint Száva érsek is Oroszországba ment, hogy pénzbeli támogatást kieszközöljön. Az akkori Erzsébet császárnő minden szükségessel megajándékozta a templomok számára, és hogy Moszkvában 1744. május 10-én kelt kegylevéllel bocsátotta el. (Milutinovićnál egészében közölve van.) Ennek alapján a montenegroiaknak Nagy Péter alatt teljesitett hadi szolgálataikért templomok és kolostorok felépitésére 3000 rubelt, a megelőző esztendőkért ellenben az 1843. évig bezárólag 3500 rubelt ajándékozott, és Száva érseknek uti költségekért 1000 rubelt.

Oroszországból való visszatérése után leginkább Stanjević kolostorban tartózkodott. A világi ügyek gondozására népével való egyetértésben unokáját, Wasiliját segédpüspökké nevezte ki; minthogy a szerb patriarkának II. Athanáznak az ő szolgálattételére szüksége volt, oda ment. Később a nép, Drekalović vojvoda által irásbelileg követelte Wasilijenek visszatérését, érseki minőségben és a patriarka őt egy, Belgrádban, 1750. aug. 22-én kelt kinevezési decretummal (Milutinovićnél teljesen közölve van) vissza is küldte fenntnevezett minőségben és a „szent szerb trón exarchája“ czimmel.

Wasilije az adminisztráczióban egynehány változtatást tett. A néppel egyetértve a kčevoi Wukotić ház helyébe Stane Radonjić Njeguš-t szemelte ki kormányzóvá. Azonkivül több üresedésben levő knézi és szrdári állást is betöltött, miáltal a közigazgatás menete javult.[2])

---

[1]) Wasilije, 21. l. Ogled. S. 100—106. l.

[2]) Milutin., 81. l.

1750-ben Bosznia fiatal pasája, Cehaja Wasilije vladikától a fejadó átszolgáltatását követelte. A montenegroiak azt válaszolták, hogy jöjjön és vigyen el köveket. A pasa tehát 30.000 emberrel nyomult előre és Ublában ütötte fel táborát. A montenegroiak 1500 emberrel Stražer mellett táboroztak. Tomanović Nikac ban azon hősi határozat fogamzott meg, hogy a pasát tábora közepében fogja megölni. Társakúl Zutković Tomát és a prediši knez-t, Stankót és 40-et a vitézek legjavából választotta. Igéretet tettek egymásnak, hogy hűen ki fognak tartani és egymást segiteni fogják. Azon ürügy alatt, hogy megadják magukat, sikerült a pasa sátorába behatolniok, melyben az, számos bégjeitől körülvéve tartózkodott. Miután a fiatal pasát és 7 - 8 embert környezetéből puskatüzzel földre teritették, villogó handzsárjaikat vették elő. Nikac 34 embert vesztett el és két társát, Zutković Tomát és Stanko knézet, de 7—8 sebbel, és 6 emberrel szerencsésen a stražeri táborba menekült. Ekkor Djikan szrdar támadást intézett a törökök ellen, miáltal Tomanović Nikac hősnek, második Obilić Milošnak visszavonulását támogatta, és az őt üldözésbe vett törököket megverte. Számos sátor, felszerelés és ló a győzők hatalmába került.[1])

Erre a vezir ćehajája 40.000 emberrel Onogošt felé vette utját. A környékbeli lakosok 15 napig állottak ellen, de a bekövetkezett készlethiány miatt a különben is túlságos hatalommal nem birtak tovább ellenállani és visszavonultak. A velenczeiek a puskapornak kivitelét halálbüntetés terhe alatt tiltották meg. Akadt azonban Risanoban lelkes hazafi, a ki a montenegroiakhoz egynéhány ezer töltény puskaport juttatott. Nagy volt a feletti örömük, és a montenegroiak máris győzelmi dalokat énekeltek. November 25-én, kora reggel megtámadták a törököket, széjjelverték őket, a menekülteket erdőkön, hegységeken át űzve követték, a čehaját pedig megsebesitették Bročance mellett, Onogošthoz közel, a hova a törökök visszaverettek. A mindkét részről szenvedett veszteség ismeretlen.[2])

---

[1]) Ogled. S., 123- 128. Has. ö. Wasilije 21. l.
[2]) Ogled. 129—134.

Wasilije vladika 1752-ben, elődeinek példáját követve, Oroszországba ment, hogy a még ki nem szolgáltatott pénzbeli segélyeket bekérje, részben pedig az ipeki patriarka által is küldetett, a ki a vallás erős hanyatlását, a szerb országokat lakó keresztények szenvedéseit ecsetelte, és hasonlóképpen pénzbeli támogatást kért, hogy a törökök zsarolásai következtében eladósodott székesegyházat megmentse. E végből neki egy, Ipeken 1750. márczius 25 én kelt előterjesztést (Milutinovićnál közölve) is átadott.

Erzsébet császárnő a vladikát jóakarólag fogadta, császárilag megjutalmazta, és egy, Moszkvában 1754. május 8 án kelt kegylevéllel (Milutinovićnál teljes szövege) haza bocsájtotta. Ezen kegylevél alapján a császárnő a montenegroi népnek 1743—1753-ig terjedő évekért templomok és kolostorok felépitéseért 5000 rubelt ajándékoz, Wasilije érseknek pedig saját és kisérete uti költségeinek fedezéseül 3000 rubelt. A vladika még köszörült gyémántokba foglalt panagiával, egyházi-öltönyökkel és könyvekkel lett megajándékozva.[1]) Wasilije ezen alkalommal Ilarionović Woroncownak, akkori alkanczellárnak Montenegro kis történetét adta át, mely Moszkvában nyomatott és 1754-ben márcziushó 10 én jelent meg.[2])

A törököket utóljára Onogoštnál utólért balesetek a török császárt békés rendszabályokra birták. A béke iránti állitólagos szeretetétől inditva, Bosznia vezirjének, ennek utján pedig Abdullal pasának, Islon parancsnokának fermant küldött, melyben utasittatnak, hogy a montenegroiakat a török császár fenhatósága alá való visszatérésre birják.

Ezen, 1755-ben kiállitott ferman következőleg hangzik:

A mint vezérünk, Hadži Mehmed pasa, jelegi helytartó, jelenti, hogy a mult évben egynehány istentelen montenegroi magas portánknak azon biztositással vetette magát alá, hogy az adókat önként az ezen országban szokásos módozat szerint le fogják róni. Most azonban ellenségeskedésüket folytatni és az engedelmesség utjáról

[1]) Milutinović, 81—84. l.
[2]) S. Ljetopis, 1845, I. r., 1. l.

letérni szándékoznak, miért a népességek harmadrészét máris fellázitották, miről ruméliai vezirünk, Hussein pasa és leveleitek által körülményesen értesültünk.

Felségünk akarata tehát az, hogy a régi rend a sok ármánykodást kizáró, kényelmes és megfelelő módon helyreállittassék, a többi kétharmad magát amaz istentelenek fondorlataitól távoltartja, kik a magas porta iránti hódolatukat csak szinlelik.

Igyekezzetek okosság és bölcs tanácsok által az uralkodó egyenetlenségeket megszüntetni, a rendet lehetőleg folytonosan fenntartani, és a mult évben megállapitott rendszabályokat végrehajtani. Hasonló módon legyetek azon, hogy a zavargók lehetőleg engedelmeskedjenek és rendre térjenek, Miután ezek keresztülvitelére karhatalomra lesz szükségtek, e végből a boszniai pasához fogtok fordulni. Egyesüljetek vele, a mint azt azelőtt is tettétek; ne mulasszátok el a fennti értelemben az egyetértést és az engedelmességet fenntartani. Törekvéstek az legyen, hogy a rendetlenséget és egyenetlenséget gyökeresen kiirtsátok azon feltétel alatt, hogy a boszniai határon túl lépnetek nem kell. Erre vonatkozó szándékunkat és további rendelkezéseinket más fermanban fogjuk fenntnevezett vezirrel megismertetni azon részletes utasitással, hogy miként viselje magát ezen alkalommal.

Miheztartástok végett ezen magas ferman veletek azon utasitással közöltetik, hogy nevezett vezirrel érintkezésbe lépjetek és józanságtokat latba vessétek, hogy a kibékités műve haladék nélkül és minden meghasonlás és czivakodás kizárásával befejezést nyerjen. Békés uton rendeljétek el, hogy minden ugy legyen, a mint régente volt, és büntessétek meg azokat, kik a békét zavarják, és használjatok fel minden eszközt, hogy a rend hizelgés és kedvezés által megszilárduljon.

Egyesüljetek a többizben emlitett vezirrel és akarata ellenére semmit ne cselekedjetek, kövessétek őt minden alkalommal azon iparkodással, hogy neki tessetek, szándékának vessétek magatokat alá, hogy a béke műve kivánságunk szerint fejeztessék be. És ha ti Isten segedelmével szerencsés sikert tudtok felmutatni; ugy részünkről határtalan megjutalmazásban fogtok részesülni és az érdemesek közt ki lesztek tüntetve.

Magas fermanunk azon czélból adatott ki, hogy ti különös gondot viseljetek, hogy ezen művet, magas parancsunknál fogva végezzétek be.

Magas portánknak tudomására jutott még azon tény is, hogy a Tiva, Wid, Sumun, Gat, Trebinj és Mostar kormányzóságok, de főképpen Ragusa lakosai, kik magas portánknak már régóta engedelmeskednek, minduntalan megtámadásokban részesülnek azon montenegroiak részéről, kik védnökségünket majd elfogadják, majd visszautasitják, miért is kiadtuk ezen magas fermant, hogy a rend helyreálljon és hogy minden baj elfojtassék. Ennek folytán jelenleg nevezett hűtlenek sorából 18 tekintélyes egyén jelentkezett, kiktől megtudjuk, miképpen a hitetlenek és engedetlenek folyvást makacskodnak, a többiek azonban békések és azon vannak, hogy az előbbieket a magas porta iránti engedelmességre tereljék. Ámbár Dericeli, Hassan fia, Jezbusija parancsnoka, megbeszélte velük a dolgot és maga Hassan is, és Mehmed, hogy magukat a magas portának alávessék, jelenleg azonban ezek az ellenkezőről értesitnek, mivelhogy nagy adókat kellend majd fizetniök. Egy részük akar ugyan valamit fizetni, de a másik rész folyvást izgatja őket, hogy ne fizessenek.

Ezen kellemetlenségtől eltekintve, nem régiben Oroszországból egy bizonyos Wasilije nevü egyén, hűtlen ellenség és a montenegroiak érsekének és főelőljárójának őszinte társa, annak egy levelet hozott, mely szerint azok hizelgő feltételek mellett egyezségre lépjenek, hogy jó szándékainkat meggátolják.

Egyszersmind jelentés tétetett, hogy az engedetlenek egy harmada vele tart, és nekünk Wasilijének egy levelét, forditásával együtt, küldték. Emlitett parancsnokaink több izben értesültek, hogy ezen harmadrész engedelmeskedni, és magát magas portánknak alávetni szándékozik. Azért tehát, mert Ön Islonnak parancsnoka, a hitetlenek ama kétharmadrészével csinján bánjon el, és vegyen magának fáradságot őket, a mennyire csak lehet, tapintatosan megvédeni, a nélkül hogy erőszakhoz nyulna. Észszerü módon állitsa helyre a rendet és tudakolja meg, hogy többször nevezett Wasilije és a püspök milyen viszonyban állanak az ipeki patriárkával?

Meghagyjuk önnek, hogy ezt magas portánknak minélelébb jelentse be.[1])

Ebben az évben következett be a hires hősnek, a Rovinából való Tomanović Nikacnak halála, a Tisovac (hol juhokat őrizett) melletti megtámadtatása alkalmával, alvásközben a nikšići Buljukaša, Jakšar Babić által találva. Mindazonáltal volt annyi ideje és lélekjelenléte, hogy gyilkosát egy lövéssel majdnem egyidejüleg földre teritette. A rákövetkező napon három Spahić nevü testvért a kik Nikac közelében juhokat legeltettek s azokat biztonságba helyezték, a helyett, hogy előbbinek segitségére siettek volna, a felingerült nép az országból kiutasitotta, a nyájukat pedig felosztották.[2])

Minthogy a törökök békealkudozásai sikerre nem vezettek, a boszniai vezir 1756-ban a fennti ferman értelmében az egyik, és a scutarii vezir a másik oldalról nyomult elő 80,000 albániai élén és Montenegrot ostrom alá vették. Radonić László kormányzó fogadta az ellent Bjelopavlićnál, és őt november 26-án megtámadván, táborába visszavetette. A törökök ezen ütközetben, melyben a seraskier is meg lőn sebesitve, nem éppen csekély számu halottat vesztettek. A montenegroiak november 29-én magát a tábort is megtámadták, mely alkalommal sokan elestek.

Deczember 3-án a törökök elleni támadás megújult. A harcz 26 óráig tartott. A törökök minden oldalról bekerittettek. Úgy látszott, hogy mindnyájan a biztos halálnak néznek elébe. A montenegroiak azonban az eleség és lőszer szállitó csapatok hiányos szervezeténél fogva visszatérésre kényszerültek, hogy kenyeret és lőkészletet szerezzenek. De megfelelő megfigyelő csapatot hagytak hátra. Deczember 6-án a törökök nagy rendetlenségben hagyták oda a tábort, keményen üldözve a montenegroiak figyelő csapatja által. Ezen hadjárat a törököknek, saját vallomásuk szerint, 40,000 emberükbe került.[3])

1758-ban Wasilije vladika Oroszországba ment és Erzsébet császárnő a következő ukázzal bocsátotta el:

[1]) Medaković, 50–53. l.
[2]) Ogledalo, 143. l.
[3]) Srbska Pčela, 1838, 68. l,

Mi, Isten kegyelméből I. Erzsébet, valamennyi oroszok császárnője és önuralkodónője, stb. stb.

A szerb országok Macedoniában, Albániában, Montenegroban és a Tengerparton lakó nemes és tisztes urainak, a montenegroi nép kormányzóinak, a vajdáknak, fejedelmeknek és főembereknek, úgy mint egyéb egyházi és világi elöljáróknak, császári jóakaratunkat.

Mi, a Nagy úrnő, császári felségünk a Montenegroból ide érkezett Wasilije metropolitától és az itt elhalálozott Radonić László kormányzótól, Wukotić szrdartól, Plamenac vajdától, Jurašković vajda fiától, valamint Pučkov ezredesünktől és Petrović István fő őrnagyunktól a legnagyobb örömmel szereztünk magunknak meggyőződést az összes montenegroi népnek Császárságunkhoz való ragaszkodásáról.

Hogy tetszésünknek legkegyesebben kifejezést adjunk és hogy biztositsuk, miszerint iránta való Kegyünk változatlan fog maradni, nevezett metropolita és egyéb elöljárók által az összes népnek ezer Arczképünkkel ellátott aranyt küldtünk.

Különbenis a montenegroi nép kérésére vonatkozó legkegyesebb elhatározásunk itt nevezett metropolitának és elöljáróknak tudtúl adatott, és azok ajándékkal lettek elbocsájtva.

Kelt Szt. Pétervárt, 1758. junius 13.

Ő császári felsége legkegyesebb ukáza után
az állam alkanczellárja:
gróf Woroncow Mihály.[1])

Wasilije Oroszországba való utazásakor 15 fiatal montenegroit vitt magával, hogy azokat a szent pétervári nemesi katonai intézetben kiképeztesse.

Az 1765. évben nevezett vladika újból Oroszországba indult, részben ezen növendékek hazahozatala, részben a szükségelt pénzbeli segély végett, hogy Montenegroba rendezett kormányzást és egynehány népiskolát lehessen behozni. Az ország szerencsétlenségére ott megbetegedett, és 1766. márczius 10-én halt meg Szent-Pétervárott, 57 éves korában.[2])

[1]) Medaković, 54. l.
[2]) Milutin., 90—92. l.

Az erre vonatkozó ukázt, mely hasonlóképpen orosz nyelven van irva, a következő forditásban adjuk:

Mi Isten kegyelméből II. Katalin, valamennyi oroszok császárnője stb. stb.

A szerb országok Macedoniában, Albániában, Montenegroban és a Tengerparton lakó nemes és tisztes urainak, kormányzóinak, vajdáinak, fejedelmeinek, főembereinek, valamint a montenegroi nép egyéb egyházi és világi elöljáróinak császári jóakaratunkat.

Hozzánk, a Nagyúrnőhöz, császári felségünkhöz jött Petrović Wasilije metropolita egy szerzetessel és egy diakonnal ide Szent-Pétervárra: első saját és társának, Petrović Száva metropolitának, azután a montenegroi nép üdvkivánataival a császári orosz trón szerencsés elfoglalása alkalmával, továbbá azon kérelemmel, hogy őt egy miseruhában, egy püspöki koronában, papi és diakonöltözetekben részesitsük, mely kérelem egyszersmind a montenegroi népé is, a mit Mi kiváló császári kegygyel és jóakarattal tudomásúl vettünk. Miután azonban Wasilije metropolita itt megbetegedett, és 1766. márczius 10-én meghalt, kiszenvedésekor végrendeletet találtak nála, melyet közeledett halálórája miatt aláirni nem akart.

A holttetem a montenegroi nép iránti kiváló jóakaratunknál fogva az Alexandronevszki klastromban, és pedig a szent-pétervári érsekek sirboltjában, méltóságának megfelelő szertartásokkal temettetett el.

Ez okból fentnevezett szerzeteseket, legkegyesebb ukázokkal ellátva őket, Montenegroba küldtük vissza, és eliáttuk őket a kellő utiköltséggel és szükséges számu kocsikkal.

E mellett a montenegroi nép iránti legmagasabb tetszésünk bizonyitékáúl megparancsoltuk, hogy valamelyik főtisztünk az általunk a meghalt Wasilije metropolitának szánt püspöki öltönyt a főkormányzónak és metropolitának, Szávának vigye által, melyet az a püspöki koronával együtt az ottani székesegyház ruhatárában megőrizni tartozik.

A Mi Elődeink által kegylevelekben, melyek a Mária születéséről nevezett kolostorban, Cetinjében vannak, megállapitott kegydijakra vonatkozólag megparancsoltuk,

hogy az 1762-ben az illető montenegroi metropolitáknak kiutalványozott s a kiküldött Nicola főhadnagy és Petrović Iván őrnagy által felvett összegeken kivül, t. i. 1761. és 1762. évekért 500 rubel, három esztendőért, 1764-1767-ig még 500 rubel szolgáltassék ki, és hogy az elhalálozott Wasilije metropolitától hátragyott két panagia, melyekkel, valamint egy gyémántkoronával és a Megváltó képével, az Istenben boldogult kedves nagynéne halhatatlan emlékű, Petrona Erzsébet nagyfejedelemnő által, kegylevelekben lőn megajándékozva, egyébb jegyzékbe vett hagyatékaival együtt papjaival visszaküldessenek, s melyek tényleg el is küldettek.

És igy Mi, önuralkodónő, császári felségünk, a jelenlegi okiratban az összes montenegroiakat meg nem változott és változatlan császári jóakaratunkról biztositjuk és kegyünkről, melylyel a montenegroi nép iránt viseltetünk, elvárva, hogy az a minduntalan kitüntetett császári jótékonyságot érezni fogja és teljes erővel igyekezend magát erre a jövőben is érdemessé tenni és Nekünk minden eshetőségben a köteles hűséggel és készséggel szolgálni.

A nép fővezérének legkegyesebben szivére kötjük, hogy buzgón viseljen gondot arra, hogy az egymással és a szomszéd lakosokkal békében, csendben és teljes egyetértésben éljen és magát minden viszálykodástól, czivakodástól vagy perlekedéstől lehetőleg távoltartsa.

Egyébiránt szükségesnek találjuk, jelen sorokkal bizonyságot tenni arról, hogy a Petrović Wasilije metropolita halála után visszamaradt, fentnevezett szerzetesek magukat tisztességesen és illedelmesen viselték.

Kelt Szent-Pétervárott, 1766. julius 5-én Uralkodásunk negyedik évében.[1])

Utolsó pillanatában mellette volt Wasilije vladika kis unokája, Petrović Petar, ki nagybátyja halálát szakadatlanul siratta. Fájó érzelmében egy öreg szerzetes, Wukičević József osztozott, ki a Majnában Dalmátiában született. Ő az udvari káplán Platon előtt azon eléterjesztésel lépett fel, hatna oda a nagy- és öröklő herczegnél, Pálnál, hogy a fiatal Petrović Petár kellő nevelés-

[1]) Medaković, 55—57.

ben részesüljön, és ily módon jutott az megfelelő nevelőintézetbe. Az agg szerzetes később soha nem távozott az ifju Petar oldala mellől, és őt két orosz tiszttel, Tarasov Mihálylyal és Wasiljević Kozlovszki Ivánnal Stanjevićbe kisérte, hol őt Száva vladika teljes kiképeztetésben részesitette.

A mikoron a fiatal Petrović Petar Montenegroba visszatért, hol e közben a világi kormányzást a gyenge Száva vladika látta el, az 1767. év elején egy kalandor Mali István név alatt tünt fel, és magát az akkoriban Oroszországban létezett, de azután eltünt III. Péter orosz czárnak adta ki. Mali a Budua melletti Crnčani faluban lett legelőször felismerve. Itt egy bizonyos Marković Wuk házában szolgált, a kinek legelőször fedezte fel titkát. Kétséges, vajjon ezen ötlet saját combinatiójának eredménye volt-e, avagy a saját hatalmuk öregbitését leső velenczeieké. Elég az hozzá, a Bocca di Cattaro népe s maguk az urak is, üdvözlésére seregletteк — tán kedvező sikerek előmozditása czéljából is, és a velenczei köztársaság kiküldte embereit, titokban megtudakolni, ezen álcsászár kilétét, tán meglehet neki, titkos utasitásokat adandó, és hogy őt vezesse. Az elveszett orosz császár fellépésének hire számos szláv tartományba elterjedt, ugy hogy Bosznia, Herczegovina és Ragusa lakosai seregesen tódultak hozzá, hogy neki hódoljanak. Guči, Bjelopavlić és más török járom alatt volt nahiek, azt magukról lerázván, Malihoz csatlakoztak. Ezt a példát Cznagora is követte, a hol először Miracban, azután Njegušfalvában lépett fel. Utóvégre oly szabadnak és függetlennek érezte magát ez országban, hogy hivatalnoki állásokat betöltött és felfüggesztett, intézkedett és rendelkezett, és biróságokat állitott fel.

Száva vladika, ki az igazi III. Pétert Oroszországból ismerte, biztositotta a népet, hogy Mali kalandor és azon volt, hogy azt a montenegroi határtól még idejében távoltartsa, de a podostrogi születésü Tanović Markó kapitány még Majnában és Crnčaniban tett bizonyságot a nép előtt, hogy ő III. Pétert Oroszországból szintén ismeri és annak Mali-val való személyazonosságáért életével áll jót. Ezen hazugság tört utat utóbbinak Montenegroba és a nép egyhangulag és önkéntesen meghódolt neki.

Ezen időbe (1765) esik az ipeki patriárkának, Ivanović Brkić Wasilijenek a törökök dühe elől való menekülése. Ezen, görög cselszövények által üldözött, és Cyprusba száműzött patriárka azon megjegyzéssel lett hazabocsátva, hogy a szultán nem akar többet Ipekben oly patriárkát türni, a kik a konstantinápolyi patriárkának nincsenek alávetve, és a kik a rajákat a törökök elleni fegyveremelésre lázitják, vagyis más szavakkal, a görögök szerb patriárkaságot nem akartak türni. Láthatatlan. Konstantinápolyból küldött kisérők sarkon követték Wasilije patriárkát, hogy őt Ipekben lefejezzék. Ezen szándékukról idejében értesülést szerezve, Wasilije egy éjjel ágyából szökött meg és Száva vladikához menekült.

Ez Wasilije patriárkának jelenlétét arra használta fel, hogy nőtestvér fiát, Plamenac Arszenijét Crmnicából, püspökké szenteltesse fel, a ki azonban három évi működése után a brčelai klastromban halt meg.

Mindezen körülmények összetalálkozása, Száva gyengesége, Arszenijének betegeskedése, és Mali merészsége kedvezett a trónbitorló és uralma megszilárdulásának, felkeltette a velenczei köztársaság féltékenységét és a szultán haragját, melyet a velenczeiek még szítottak, és a mely egy, a montenegroiak elleni hadjáratban tört ki.

1768-ban Bosznia, Albánia és Rumélia vezirjének vezérlete alatt három sereg, 120.000 emberrel zárta körül Montenegrot a szárazföldről. Ugyanezt tették a velenczeiek a tengerről. A törökök először Malinak és Wasilije patriárkának kiadatását kisérlették meg, azon szándékkal, hogy Montenegrot ezeknek elfogatása után is el fogja pusztitani. A montenegroiak azon ürügygyel akarták a törököket csillapitgatni, hogy Mali nincsen náluk, és ennek bizonyitékáúl harczi ménjét küldték nekik. Ez a felböszült vezirt nem elégitette ki. Csapatait oly módon állitotta fel, hogy a ruméliai vezir a Sitnica pataknál, Podgorica mellett, a boszniai vezir a Nikšić sikságon Rigjane mellett, és Scutari vezirje Plavnika mellett, a Crnička nahie szomszédságában foglalt állást. A velenczeiek a maguk részéről Krapović tábornok vezérlete alatt a montenegroi határt Spicától Grahovoig szállották meg. A törökök Szent János napján minden

oldalról előnyomultak. A montenegroiak a körülzárt ország különböző pontjain 10.000 embert gyüjtöttek össze. Helyzetük válságos volt, annál is inkább mert a velenczeiek halálbüntetés terhe alatt tiltották meg lőpornak a montenegroiaknak való eladását. Minden egyes töltény akkoriban egy aranyba került. A montenegroiak két hónapon által védvén magukat, valamely 500 emberből álló csapatjuk Ljeskovacnál 60 teherhordó állat által vitt lőport ejtettek zsákmányúl és a 74 emberből álló török őrcsapatot egytől egyig levágták. E körülmény a montenegroiak bátorságát és örömét a legnagyobb mérvben fokozta. Október 28-án a Bjelopavlićen át érkezett törököket maguk támadták meg és következőkép helyezkedtek el: Vuković Drago vajda a Katunska nahie két részét és a Riečka nahie egyrészét vette magához és Wojnićnál foglalt állást. A njeguši szrdár, Petrović, Žutković pópa, továbbá Vukotić Pero és Milić vajda Zaljuće felé indultak és Gjurašković Jovo szrdar Doson át egy patak mentén. A későbbi vladika, Petar a Lisac hegyen állott és jelt adott az ütközetre. A támadás, napkelte előtt, adott jelre három oldalról, a két összpontosult vezir ellen irányult, és pedig oly hévvel, hogy 60.000 emberből álló ellenség 3000 montenegroi által hátrálásra kényszerittetett. A harcz mindazonáltal késő éjjelig tartott, a mi a montenegroiakat az ellenség további üldözésében megakadályozta. Az ellenséget Čevotól Zagarać-ig vetették vissza. Három óra járásnyi terület halottakkal volt boritva. A törökök ezen emlékezetes ütközetben a Pjesma állitása szerint 20.000 embert veszitettek volna, de mindenesetre 3—4000 embert és a montenegroiak 215 halottat és 300 sebesültet számláltak. 3000 ló, 1300 sátor, köztük a vezirek sátrai, 30 mezei kovácsműhely és nagymennyiségü hadi készlet és eleség került a győzők kezébe.

Erre a montenegroiak Čevon töltötték az éjjelt, és következő nap Crmnica felé fordultak. Utközben azonban értesültek, hogy a crmnicai és bjelopavlići táborban november 1-én felhőszakadás történt, a törökök lőportornyába a villám ütött be, és azt levegőbe röpitette. A scutarii vezir megrémült tábora számos tüztől megperzselt ember elvesztése után széjjel futott s nem volt

többé megállásra birható; a maradék a crmnicaiak által lőn megsemmisitve, a kik 1000 fejet vágtak le. Ugyancsak villám sujtotta a Budua melletti velenczei tábort, felgyujtva az ottani lőportornyot és a velenczeiek emberei egyrésze tüztől meg levén égetve, tengeri várőrségeibe visszavonulni kényszerültek.

A montenegroiak házaikba tértek vissza és az ez évi hadjárat, főképpen a beállott téli idő miatt, dicsteljes véget ért.

Mali István, ki Ostrog mellett sánczokat épitett, hogy Belopavlić-ot védje, a törökök közeledésekor Čevoba menekült, onnét pedig Crmnicába, a hol a nép őt a brčelai kolostorban titokban tartotta s őrizte. Wasilije patriárka akkoriban Gradjane nevű faluban tartózkodott.

A velenczeiek Malinak összes, államaikban élő hiveit elfogatták, s egyeseket halálra itéltek, másokat számüztek, házaikat lerombolták.

Az 1769. évben Katalin császárnő háborúba keveredett a törökökkel s a montenegroiakat segédkezésre szólitotta fel. Montenegro már Nagy Péter által lett az orosz hadmiveletek támaszpontjául felismerve és annál inkább lett Katalin által felhasználva, a mennyiben a velenczeiek a mult évtől kezdve minden befolyásukat Montenegrora mindenkorra elvesztettek.[1])

Az erre vonatkozó, orosz nyelven irott kiáltvány a következő:

Mi, II. Katalin, Isten kegyelméből valamennyi oroszok császárnője stb. stb.

A főtisztelendő metropolitáknak, érsekeknek, püspököknek s egyéb egyházi hatóságoknak, a nemes és vitéz fejedelmeknek, vajdáknak, szrdároknak, arambasoknak, főembereknek, armatoláknak és egyéb katonai és polgári parancsnokoknak, valamint az összes Krisztust szerető községeknek, a görög és szláv népek a tisztelendő és szent keleti vallást követőinek, hitsorsosainknak. Mindnyájatoknak és mindenkinek hivatásához és állásához mérten dicsőséget, boldogságot és minden jót kivánunk,

---

[1]) Milutinović, 92—100. l. Ogledalo Srbsko, 162. és 507. l.

és jelen császári okmány által legmagasabb kegyünket és jóakaratunkat hirdetjük.

A multban és jelenben véghez vitt tettek alapján, Előttünk és az egész világ előtt megbizhatóan tudva van, hogy az ó-hitű, görög, szerb népek mily buzgalommal és férfiassággal védték meg idáig igaz hitüket, és régi, őseiktől örökölt szabadságukat, és védik most is és mily becstelenséggel, erőszakkal és kinzásokkal vétettek ellenetek a gonoszlelkű muhamedánok, a kereszténység elleni örök gyűlöletből. Ugyanis nem mulik el nap, hogy a ti, és a Mi keresztény testvéreink polgártársaink ártatlan vére vallásuk iránti gyűlöletből ne ömölne, melyen Krisztusunk, Megváltónk valamely temploma valahol el nem pusztittatnék. Siralmas inségtek emberbaráti, az igaz hit iránti őszinte szeretettel csordultig tele szivünket részvétre inditja és iszonynyal tölti el. Mi, Istennek tetsző indokokból a fenntiek teljes elháritása céljából, nektek, ó-hitű görög és szerb népeknek egyszer s mindenkora s előzékenyen a segitség hatalmas kezét kivánjuk nyujtani, és összes, a Gondviseléstől nyert erőnket és eszközeinket felhasználni, hogy benneteket a nehéz inség és barbár szorultság torkából kiragadjunk.

Mi az ottoman portával nyilt háborúban állunk, melyet az végletekig vitt esküszegéssel és szent és örök békekötések megsértésével egyedül csak azon okból kezdett, mert Mi a szomszédos, nyelvrokon Lengyelországban oda hatunk, hogy nekik az ó-hitű lakosoknak az egykori, törvények és szerződéseken alapuló jogokat és szabadalmakat, és a pápistákkal való teljes egyenlőséget biztositsuk, melyektől hosszu időn által erőszakkal fosztattak meg. A porta a keresztény egyházért való jogos és kötelességszerű gondoskodásunkat a szóban forgók szabadsága elnyomásának és a törvényes egyenlőségnek saját alattvalóinál való behozatalát beavatkozásnak mondja.

A török határon egy vitéz, jól szervezett, minden szükségessel bőven ellátott, győzelmekhez szokott hadsereg pontosult össze és a mint ti császári kiáltványunkat megkapjátok, előbbi közös ellenségünk ellen már is előnyomult.

Az igazság részünkön van és a szent egyház és vallás is mint fegyvereinknek elválaszthatatlan védői; erős tehát a reményünk, hogy a béke- és háború urának áldását birjuk, főképpen, miután összes vállalataink dicsőséges és szerencsés sikerrel lettek megkoronázva, vállalatok, melyek egyedül csakis az ő dicsőségét terjesztik. Igazhivő görög és szláv népek! Állitsátok fel újra saját magatok és utódaitok számára Krisztusnak ledőlt szentegyházát, és helyezzétek szilárd alapra, hogy jövőben veszély ne érje; mentsétek meg a régi és drága szabadság utolsó foszlányait, előbbit emeljétek legmagasabb fokra, és bővitsétek azt, a mint az oly régi harczosokhoz és jóltevőkhöz illik is, a kik az egykori világ jobbik részéből valók vagytok, honnét ti mindnyájan származtok és melyhez ti nyelvre és vitézségre hasonlók vagytok. Itt a kedvező alkalom, melyet most meg nem ragadva az a jövőben talán többé kinálkozni nem fog, hogy jólétetek s biztonságtok magasztos tárgyait, fegyvereink védelme alatt, házaitokban megőrizzétek.

A siker kezetekbe van letéve s tőletek függ. Kérjétek hiven és bizalmasan az isteni segélyt, tegyetek esküt arra, hogy mindenben egyetértetek és egyesülten, teljes erővel támadjátok meg közös ellenségünket, ellenállástokat terjeszszétek ki még Konstantinápolyig is, a görög császárok régi székhelyéig, azon helyig, mely szentségek által lőn hiressé, és a melyek ott az ég felé kiáltják! Üzzétek el innét a pogányok maradványait, és újitsátok meg az orthodoxiát, melynek e város szentelve van. Ezen dicsőség csak titeket illett, és maga a Leghatalmasabb lesz láthatatlan, legyőzhetetlen vezetőtök! Alkalmas idő állott be, melyben a hitetlenek seregei nagy távolságban, a Mi területünkön a Mi, Istentől vett hatalmunk által teljesen igénybe lesznek véve. Azonfelül, hogy a keresztények száma a szárazon és az Archipelagus szigetein hasonlithatatlanul nagyobb, mint ama hitetleneké, hogy kétségkivül valamennyien örömmel és buzgósággal fognak felkeléstekhez csatlakozni, és erőiteket nagy mérvben öregbiteni, Mi nektek kötelességszerűleg megigérünk minden lehető támogatást és segélyt és számotokra egy tekintélyes, tapasztalt és rettenthetetlen vezért szemelünk ki, kinek több alvezér lesz alárendelve és a ki az igazhitű

egyházban az Isten iránti hitben és szolgálatban kitünik.

Különben a leghatályosabban és legünnepélyesebben nyujtunk nektek reményt, hogy Én mostantólfogva titeket mindenkoron birodalmunk hű és őszinte barátjainak el foglak ismerni, mint a kik a jelenlegi háborúban saját előnyükre, saját szabadságuk érdekében és az általános jólét szempontjából velünk fognak tartani, és hogy Mi az ily tényleges részvételért a béke helyreállitásakor kötendő szerződésből ama népeket kizárni nem fogjuk, hogy ők kellő biztonságban és egyéb előnyökben, azután meg teljes vallásszabadságban részesüljenek.

A Mi császári szavunk szentsége, melylyel ezen reményt kimondjuk, a minden igaz hitű, görög és szláv népnek a teljesités hű és szilárd zálogáúl szolgálhat és semmiféle időben a legcsekélyebb kivételeket vagy holmi kétértelműséget nem fogja tartalmazni.

Mindezeknek a mik e manifestumban foglaltatnak, hitelesitése okáért, megparancsoltuk, hogy a császári pecsét rányomassék.

Igy történt ez a mi fővárosunkban, Szent-Pétervárott az 1769. évben Krisztus születése után, január 29-én, a Mi uralkodásunk hetedik évében.

Ő Felségének legkegyesebb ukáza szerint
gróf Panin N. s. k.
Golicin Sándor herczeg s. k.[1])

Fennevezett Wladimirović Dolgoruki herczeg által küldött manifestum Cetinjében augusztus 6-án lőn felolvasva s örömmel üdvözöltetett.

Mali Istvánra vonatkozólag biztositotta őket, hogy az nem orosz császár és hogy ők csak metropolitájuk, kormányzójuk és főnökeik parancsait kövessék. Ezen pillanatban tünt fel véletlenül Mali István egynehány montenegroival és a gyülekezet örömkiáltásokkal üdvözölte. A fejedelem nevetett az elámitott nép együgyüségén és őszinteségén és fogalmat szerezhetett azon áldozatkészségről, melyet ez egy igazi orosz császárért felmutatni képes volna.

---

[1]) Milutinović, 101. l.

Miután a herczeg két hónapot töltött el a montenegroiak körében, Oroszországba tért vissza, semmi egyebet hátra nem hagyva, mint a fenti manifestumot, és a törökök ellen egy háborút, melyet ugy mint eddig is, saját magukra hagyva viselhettek. Legalább lőport, ólmot és fegyvereket hagyott volna hátra! Elutazása előtt megparancsolta a montenegroiaknak, miután azok hajlamáról meggyőződést szerzett magának, hogy Mali Istvánnak is engedelmeskedjenek, és őt megajándékozta egy törzstiszti ruhával, sőt egy a néphez szóló ajánló levéllel is ellátta.

Dolgoruki elutazása után Száva vladika egyidőre Crmnicába költözött.

1774-ben a velenczei dandártábornok, Rada Maina 700 emberrel titokban Stanjević klastromhoz közeledett, hogy azt a velenczeiek számára elfoglalja. A jelenlevő munkások erről Száva vladikát értesitették, és ez Petar unokáját küldte el egynéhány montenegroival, kiknek a munkások segélyével a velenczeieket Pobore felé visszaverni és itt három napig körülzárni sikerült. Erre széjjel mentek, és Stanjević, mint azelőtt, a montenegroiaké maradt.

Mali István még egy ideig uralkodott Montenegroban. Leginkább Crmnicában tartózkodott, a hol 1770 ben utat töretett. A midőn egy aknához igen közel talált jutni, ez felrobbant, és Mali 62 sebet kapott, mely alkalommal szeme világát is elvesztette. Erre Brčelaba ment, és itt, sebeiből felgyógyulva, 1774-ig tartózkodott. Ebben az évben őt saját szolgája, görög ember, a kit a scutarii pasa, Kara Mehmed e gaztettre előbb kibérelt, alvásközben lemészárolta.

Mali e szerint három évig kormányzott és négy évet vak állapotban töltött el.

E sajátszerü ember középtermetü, szép növésü, csinos gesztenyeszinü arczu volt. Haja fekete, szemei sötétek voltak, és fekete szakállal birt. 30 éves lehetett, a midőn Montenegroban fellépett. Jó lovagló volt, de nem lehetett észrevenni, irni, olvasni, tudott-e? Mali szerbül a likánok és dalmaták tájszólásával beszélt. Boszniát jól ismerte, számos várost és falut névleg tudott megnevezni. Eredetét nem lehetett kitudni. Szerette a játékot, tréfát és az

italokat. Több könnyelmüséget és gyermeki pajkosságot tanusitott, mint komoly szilárdságot és imponáló szellemet. Állami gépezetről, állami szükségletekről, politikáról vagy valami jog létezéséről és az országos törvények erejéről fogalma se volt, azért sem bel- sem külföldön levelezéseket nem folytatott.

Mali halála után Száva érsek uralkodott és unokája, Péter archimandrita.

Előbbi 1778-ban szükségesnek találta Péter archimandritát, Radonić János kormányzót és Petrović Njeguš Iván szrdárt Oroszországba küldeni. Péter archimandrita utközben Sklove-ban Zorić orosz tábornokkal ismerkedett meg, a ki szerb volt, és a ki Alexandrović Potemkin Grigorije fejedelemmel, birodalmi kanczellárral feszült viszonyban élt. E körülmény és azon hir, hogy Péter archimandrita Zorić tábornokkal barátságos lábon állott, döntő befolyást gyakorolt azon nemzeti ügyben, melynek érdekében Péter Szt. Pétervárba ment, oly módon, hogy az, hét hónapi eredménytelen várakozás után, Potemkin igéretei daczára kénytelen volt, semmit sem végezve, visszatérni. [1])

Ebben az évben báró Pintér, Mária Terézia alatt császári minister, egy bizonyos Marković-ot küldött Montenegroba, Radonić kormányzóhoz, azon ajánlattal, hogy a császári udvar Montenegroval szövetséget kötni óhajtana. Radonić fenti orosz utazása alkalmával mutatta be magát nevezett ministernek, a ki őt örömmel fogadta. Radonićnak és társainak azt mondta, hogy a montenegroiak kivánalmait irásbelileg adják által, hogy t. i. a montenegroiak mily feltételek alatt volnának hajlandók Ausztriával egyesülni.

Radonić erre a következő memorandumot nyujtotta át:

1. Mindenki, a ki a császári udvar ellensége, a montenegroiak ellenségének is tekintendő.

2. A montenegroi nép továbbra is megmaradjon függetlenségében, biróságokat és hivatalnokokat ő maga állitson fel, és nevezzen ki.

3. A montenegroiak a császári udvarnak soha adót fizetni nem tartoznak.

---

[1]) Milutinović, 105—109. l.

4. Ha a szerb terület a törököktől meg lesz szabaditva; akkor Felső- és Alsó-Zetta a három várral Podgorica-, Spuž- és Žabljakkal és az egész, a Bojana torkolatáig terjedő terület a montenegroiaké maradjon; Pipere, Brda és Herczegovina is Montenegroval egyesittessenek.

5. A montenegroiak mint függetlenek, szabad államukban mindenben szabadságot élvezzenek.

6. A montenegroiak osztrák segitséggel külön pénzt verjenek.

7. A kormányzó, a metropolita, a szrdárok, vajdák és knézek az osztrák udvartól meghatározott fizetést huzzanak.

8. A montenegroiak császári költségeken állandó, 300 emberből álló őrséget tartsanak fenn, a kik a népet, béke idejében, a törökök elleni támadástól visszatartsák.

9. Valahányszor az osztrák udvar az ottomán portával hadi lábon álland, Ő császári felsége lőport, ólmot és fegyvereket küldjön, hogy Ausztriát támogathassák.

10. A portával való békekötések alkalmával Ausztria a montenegroiakat is vétesse fel a szerződésbe.

11. Ha Ausztria más államokkal viselne háborút; akkor Montenegroba biztost küldjön, a ki az ország által kiállitható csapatokat általvenné, de e mellett az összes tisztek, a legmagasabbtól kezdve a legalsóbbig, montenegroiak kell hogy legyenek, császári fizetést huzzanak, és a császári csapatokkal össze ne kevertessenek, hanem szokásuk szerint támadják meg az ellent.

Mindezen czikkek a császárnő által megerősitést nyertek és a montenegroiak ez alkalommal szép ajándékokban részesültek.[1])

Az 1780. évben Mária Therézia meghalt, és a halhatatlan emlékü II. József császár lépett a trónra. Részint az uralkodók változása, részint az oly kedvező fennti szerződésnek Radonić kormányzó által történt egyoldalu megkötése, a népgyülés előleges beleegyezése nélkül, annak keresztülvitelét és hatását megakadályozták.

[1]) S. Pčela 1839. 57—58. l.

1780-ban junius 10-én Karloviczban Putnik Moyzest választották meg metropolitává és 1781. junius 29-én igtatták hivatalába.[1]) Minthogy Száva vladika 1782-ben meghalt, a nép unszolta Petar archimandritát, hogy magát érsekké szenteltesse fel. Petar Bécsbe ment, és az orosz követtől Golicintől Oroszországba szóló utlevelet kért, hogy ott püspökké avassa fel magát. Minthogy azonban utlevelet nem kapott, fentnevezett Putnikhoz fordult hasonló szándékkal, a ki II. József császár jóváhagyásának megszerzése után érsekké fel is szentelte 1782. évi október 14-én. Az uj vladika I. Péter Karloviczból Bécsbe utazott, hogy az osztrák udvartól lőport és ólmot kérjen, mert Scutari nyugtalan vezirje Kara Mahmut Bušatlija tartományok utáni sóvárgásában Montenegrot is háborúval fenyegette. Az osztrák udvar csakis a hadi szükségletek megvételét és kivitelét engedhette meg neki. A vladikának azonban pénze e czélra nem lévén, Šklovba, Zorič tábornokhoz ment, várakozásaiban azonban csalatkozott és egynehány hónapi eredménytelen várakozás után a kért pénzsegély megnyerése nélkül tért vissza Montenegroba.[2])

I. Péter vladika távolléte alatt Mahmut pasa Bušatlija vezir a Montenegro főnökei közt szított egyenetlenséget arra használta fel, hogy Montenegrot 1785-ben május havában megtámadta, és a Riečka és Lješanska nahiebe nyomult elő. A főnökök meghasonlása mindinkább növekedett, minél inkább közeledett az ellenség; sőt egynéhányan közülök, a Baice-ból valók, annyira el voltak vakulva, hogy ők maguk hítták az ellenséget a cetinjei síkságba. Az itt meg is jelent, a kolostort felgyujtotta, előbb kifosztván azt, és sátrát a nevezett síkságon ütötte fel. A nahieben számos törzset megsarczolt, és kifosztott, nevezetesen a Kčevo, Welestovo, Bjelice, Čeklić, Bjeloš és Njeguš törzseket. Egyedül magának az utóbbi törzsnek kellett 1700 aranyat fizetnie. Mahmut fosztogatva tért vissza Lovćen át Albániába.[3])

A mint Péter vladika Triesztbe megérkezett, és ezen

---

[1]) S. Ljetopis, 1826. II. r. 19.
[2]) Milutinović, 110—111. l.
[3]) Medaković, 72. l.

szerencsétlen esetről értesülést vőn, Montenegroba sietett, a hova 1786. év február havában meg is érkezett. Útközben burgonyamagvakat szerzett, s a népet annak elültetésére tanitotta, miáltal országának jóltevőjévé vált és pedig oly időben, a midőn ama gumós növény használata még magában Németországban előitéletekbe és akadályokba ütközött, a mint azt Kohl mondja.[1])

Montenegroba jöttekor Petar vladika az országot a legszomorubb ziláltságban találta; számos falu le volt égve, az ország fele része a fejadók és a török ostor alatt görnyedezett; a leégett klastrom azonfelül egy évi távolléte alatt összesen 1500 arannyal volt terhelve.[2]) Ő tehát nemzeti gyűlést hívott egybe és elragadó ékesszólással adta elő, miszerint csak feltétlen engedelmesség és egyetértés mentheti meg őket. Erre beutazta az összes nahieket, hogy a törzsek ellenséges indulatainak dühét csillapitsa, ugy hogy csak magában Čevoban és Bajceben 74 egyént békitett ki egymással. Legtöbb akadályt a bajceiek görditettek elébe, és csak hihetetlen türelemmel végezhette apostoli kiengesztelő munkáját.[3])

Egy esztendő leforgása alatt a természet e fiai mocsoktalan kebelébe a béke és egyetértés, a szabadság és hit iránti lelkes szeretet visszatért: a fejadó meg lőn tagadva és Montenegrot szabadnak nyilvánitották.

Az 1788 ik évi háború, mely Oroszország s Ausztria és a törökök között kiütött, Montenegrot is a cselekvés terére hítta.

1788-ban február 9-én ugyanis Ausztria a törököknek megüzente a háborút, és az ellenségeskedések még aznap megkezdődtek.[4])

Wukasović Fülöp alezredes, Bernet kapitánynyal egy, Bécsben 1788. április havában kelt s József császár, Kaunitz és Spielman által aláirt kiáltványnyal (Milutinović-nál egészében van közölve) küldetett ki, hogy kifejtse: „mily módon lehetne Montenegrot a török zsar-

[1]) Kohl J. G. Reise nach Dalmatien, Istrien u. Montenegro, Dresda, 1851. 290. l. Medak. 72. l.

[2]) Milutin, 111—112.

[3]) Milutin., 112. l. Medak. 75—77. l.

[4]) Ljetop., 1845. 3. r., 11. 12. és 13. l.

nokságtól megmenteni és mindazon méltóságok és előnyök részesévé tenni, melyeket az összes osztrák tartományok alattvalói élveznek." [1])

Számos ajándékkal, önkéntes csapat alakjában magához vett 400 szerb- és bosnyákkal és sok pénzzel ment oda, hogy a montenegroiakat rábirja, hogy vezérlete alá gyüljenek, s az esetben, ha 10,000 válogatott harczost szedne össze, Albánián keresztül nyomuljon előre, hogy a törököket két császári hadsereg közzé ékelhessék. Wukasović a montenegroiak hajlandóságát megnyerte. Az albániai pasa Ausztria javára való közreműködését szinlelte a török császár ellen. Wukasović erről a császári udvart értesitette és ez május 22 én Brugnardot számos értékes ajándékkal és 50,000 arannyal a pasához küldte. E követ junius 3-án érkezett meg Ragusába s innen török ruhákba öltözve, Bernet kapitánynyal, Schönpflug hadnagygyal és Debegla görög lelkészszel Scutariba indult, hol ágyúlövésekkel üdvözölték. A pasa mód felett örvendezőnek és a felszólitott szövetkezésre hajlandónak mutatta magát, mely okból mindkét részről szerződést kötöttek. A császáriakat megajándékozta és a császár számára pedig egy puskát és két pisztolyt adott ajándékúl, azok pedig maguk részéről a magukkal hozott ajándéktárgyakat az 50,000 arannyal adták által. Junius 20-án Brugnardot a Morača folyóig kisérték, a hol búcsút vettek tőle. A mint onnan hajón elindultak, a törökök őket mellékutakon megelőzvén partraszállásra szólitották fel, hogy egynehány most érkezett ajándékot átvehessenek. Az osztrákok ennélfogva visszafordultak, és a törökök a pasa parancsára a kapitányt, a hadnagyot, és lelkészt lefejezték, és fejeiket, ruháikat, irataikat és kapott ajándékait a scutarii pasának adták át. [2])

Oroszország e hadjárat kezdetén következő kiáltványnyal hallatta magát:

Mi, II. Katalin, Isten kegyelméből valamennyi oroszok császárnője stb. stb.

A főtisztelendő metropolitáknak, érsekeknek, isten-

---

[1]) Milutin., 113—114. l.

[2]) Militärische Zeitschrift; has. ö. Ljetop. 1844. 4. r., 1—3. l.

félő püspököknek, és valamennyi papoknak és egyházi férfiunak. A tekintetes, kedves és hű knézeknek, a katonai és polgári vajdáknak és szrdároknak, a nemes főnököknek és az összes hadseregnek és a dicső szláv törzsü és nemzetiségü szerb, montenegroi és egyéb lakosoknak jóakaratunkat és császári kegyünket.

Minden, a török szultánok által Oroszország ellen viselt háborúban, Elődeink és Mi magunk is, kik az orosz trónt birlaljuk, védelmünk alkalmával nemcsak azon voltunk, hogy az ellenséget megverjük, hanem, a mint méltányos is, még azon óhajunkat is nyilvánitottuk, hogy ama népet, mely Krisztus Jézus nevét tiszteli, felszabaditsuk, és hogy az ó-hitű görög egyházat a — török iga alól felszabaditsuk. A leghatalmasabb Isten, a ki akkoriban fegyvereinket a kereszténység ellensége feletti győzelmekkel áldotta meg, el nem ért sorsának végét még nem tette nyilvánvalóvá, hogy általános és örömteljes megváltás által az összes kereszténység dicsőittessék, mely egészen alá van vetve a — — —

Ismeretes előttetek egyrészt szivünk jósága, és hogy mennyire gondoskodunk Mi, Anyátok, ama népről, mely velünk egy hitű és egy vallásu, és a melynek védelmére azelőtt is, most is, készek voltunk és vagyunk; másrészt ti fogjátok legjobban tudni, mely nagy szerencsétlenség a — — — alatt leuni, a midőn nap nem múlik, hogy életeteket, vagyontokat félteni ne kellene.

Elég számos ily — kegyetlen példa lebeg szemetek előtt, tekintve a keresztények nagy túlsúlyát. A midőn ily embertelen tettekért a törököknek szemrehányásokat tettünk, irigykedni kezdtek ők, a helyett, hogy igaz szivük lett volna, és ezeket elkerülték volna — — — utóljára pedig hitszegésüket kimutatták nekünk és újból megüzenték a háborút.

Hatalmas seregek támadtak fel, hogy az ellenséget kipusztitsák és a törökök, kik a Mi országunkat megtámadni merészeltek, tönkre verettek. Minthogy ez esetben semmi sem fekszik annyira szivünkön, mint az orthodox hitnek, és a görög egyháznak és vallásnak megvédése és a keresztény népek boldogitása, kik eddig, megsiratva napjaikat — — — sóhajtoztak, úgy mindezt legelső sorban a szerbeknek, montenegroiaknak és a hires szláv

nép többi lakosainak kihirdetjük, a kik nehéz - - — — alatt élve, a jámbor keresztény vallás iránt buzgóságot tanusitanak és magukat teljes szivükből a Mi védelmünkre bizzák, és megbizhatóan igérjük meg nekik, hogy fegyvereinkkel szilárd és erős segedelmet fogunk nyujtani. Két hatalmas sereg, Alexandrović Rumjancov — Zadunaiski Péter gróf tábornagy és Aleksandrović Potemkin herczeg, a taurusi, vezérlete alatt, indul el, — — — az ellenséget — — — megsemmisitendő. A Közép tengerbe vitorlázó tengeri haderőnk, Greyg tengernagy vezérlete alatt, jelentékeny sereget képvisel, mely a szárazföldön fog szolgálni. Tőlünk azon parancsot vették, hogy minél elébb közeledjenek azon vidékek felé, a hol hitsorsosok laknak, kik — — — és hogy onnét a törököt elüzzék, ellenben a keresztény szabadságot és függetlenséget megszilárditsák. Tábornokaink megérkezésükkor mindenütt emberbaráti szeretetet fognak tanusitani és nektek igazságot fognak szolgáltatni, seregeink pedig, melyek vidéktekre lépnek, veletek mint testvéreikkel fognak élni. Ime, most ujra kinálkozik az alkalom, hogy fegyvereink támogatása által magatoknak mindenkorra szerencsét biztositsatok.

Emlékezzetek a régebbi vitéz hősöknek, elődeiteknek, a kik velünk egyféle törzsüek és egyféle származásuak, egykori, világra szóló tetteire. Egyesüljetek mindnyájan vitéz hősök, férfias esküvel. Ragadjátok meg élesre font kardjaitokat, seregeiteket vezessétek a mieinkhez, és támogassátok teljes erőtökből a mi fegyvereinket, hogy a törököket mindenütt, a hol csak jelentkeznek, kiirtsuk! Fontos szolgálataitok megérdemlett jutalomban fognak részesülni, a mint az az utolsó háborúban kitünt hősökkel is megtörtént, a kik vitéz magatartásuk miatt általunk mindenfélékkel megajándékozva lettek.

Ti is, Isten szolgái és a kereszténység összességének pásztorai, ragadjátok meg a szellem fegyverét, mely az Isten szava, buzditsátok fegyverfogásra a hősöket mind, hogy a szent egyházat a töröktől felszabaditsák, a kik azt olyannyira üldözik! A háború idejét éljük, a hősi szerencse napjai megérkeztek! Imádkozzatok ájtatosan Istenhez, hogy megáldja ama vitéz hősöket, kik a hit- és a görög vallásért rettenthetetlenül harczolnak, és

arra törekesznek, hogy a jámbor keresztényeket megváltsák.

Kelt Szent-Pétervárott, 1788. február 31-én a Mi uralkodásunk 26. évében.

Katalin.[1])

Ezen kiáltvány arra szolgált, hogy a törökországi keresztényeket általánosan előkészitse és fegyverfogásra szólitsa fel.

A külön, Montenegrora vonatkozó manifestumot és a Törökország és Oroszország közti háború tényleges kitörésének hirét az orosz kormány a velenczei köztársaságnál felhatalmazott minőségben volt orosz miniszter, Mordvinov Sándor és Zaborovski tábornok, a szárazföldi erő parancsnoka, — a ki a fenti kiáltványban megemlitett középtengeri hajóraj fedélzetén volt — által küldte meg. Zaborovski a maga részéről a manifestuma hozzácsatolásával egy, a vladikához és az öszszes montenegroiakhoz intézett, Szent Pétervártt 1788. évi május 11-én kelt kisérő levelet is bocsátott ki és Tutolmin ezredest és Drašković főőrnagyot küldte el ezek közhirré tétele czéljából, magukkal vive egy értékes gyémántos panagiát, melylyel a császárnő I. Péter vladikát a háború szerencsés megkezdésére lepte meg.

A fenti manifestum, ó-szlávból forditva, a következő:

Mi, II. Katalin, Isten kegyelméből valamennyi orosz császárnője, stb. stb.

A főtisztelendő metropolitáknak és egyéb érsekeknek ugy mint az összes papságnak, a tekintetes, tisztes, Nekünk kedves, hű kormányzóknak, ezredeseknek, vajdáknak, knézeknek, udvari személyeknek és más, velük törzsrokon népeknek a Mi császári jóakaratunkat és kegyünket.

Körülbelül ismeretes dolog előttetek, hogy mily gyors és hitszegő módon hivott ki minket újból háborúra a keresztnek, az Úrnak kiengesztelhetetlen ellensége, és hogy Mi ismételten kénytelenek voltunk az orthodox egyház védelmére és a Mi császári koronánk

---

[1]) Nyomatott Szt.-Pétervárott, a szent kormánysynodusnál: l. Kaz. stari Trebješana, Tirol D.-tól 145—150. l.

megsértett méltóságának kiengesztelésére, szárazföldi és tengeri hatalmunkat ellene forditani.

Elvárva, hogy e közben a Mi tengeri hajórajunk és az ezen levő csapatok, élükön Greyg tábornagy főparancsnokkal, a Földközi tengert és az annak mentén fekvő vidékeket eléri, hogy ellenségünket megsemmisitse és a keresztény népeket az ázsiai iga alól felszabaditsa, hogy megszilárditsa azok biztonságát és szabadságát, a kik az elődeiktől örökölt vitézséggel még jelenleg is harczolnak a barbárok ellen, szárazföldön küldtük el Olaszországba Zaborovski tábornagyunkat, és elláttuk őt felhatalmazó leveleinkkel és utasitásainkkal, hogy nem csak mind, a háborúra szükségeseket előkészitse, hanem egyszersmind hogy az ottani népek óhajait és kérelmeit teljesitse, hogy őket a lehetőséghez képest mindenképpen megvigasztalja.

A vitéz montenegroiak és egyéb, velünk törzsrokon népeknek az orthodox hit iránti buzgósága, és az összes oroszok császárjaihoz való ragaszkodása, a kik az egész birodalommal együtt e hitet vallják, az egész világ előtt ismeretes, de főképpen az örök emlékü Nagy Péter császár ideje óta. A népek e ragaszkodásáról meggyőződve, megparancsoltuk a nevezett tábornagynak, hogy veletek való viszonyunkat tisztázza, bennetek reményeket keltsen, hogy mindnyájatok iránti császári kegyünkről és jóakaratunkról minden egyes esetben a midőn a vallás általuk fenyegetésnek és elnyomásnak, a biztonság és béke háboritásnak van kitéve; egyszersmind buzditson bennetek, hogy Krisztus nevének ellensége elleni harczrakelésünkben részt vegyetek, és hogy ezen esetben a fegyverfogás mérvét és módját illetőleg veletek értekezzék, amidőn is sziveskedjetek benne megbizni és legyetek biztositva arról, hogy teljes szivünkből fogunk gondoskodni és törekedni, miszerint benneteket a lehetőséghez képest megmentselek; hogy nem fogjuk elmulasztani, császári kegyünkkel és jutalmunkkal kitüntetni mindazokat, a kik kiváló részvételt és vitézséget fognak tanusitani. Mindnyájatokat összes jó szándokaitokkal együtt a mindenható Istennek ajánlva, maradunk irántatok való császári kegyünk és jóakaratunk nyilvánitásával.

Kelt Szent-Pétervár fővárosunkban az 1788-ki esztendőben Krisztus születése után márczius hó 14-én, Uralkodásunk 26. évében.

Katalin s. k.
gr. Ostermann Iván s. k.

Ugy ezen manifesztum, mint Zaborovski kisérő levele Cetinjében, a teljes nemzeti gyülés előtt Wukasović jelenlétében, Tutolmini és Drašković által olvastatott fel. I. Péter vladikának a panagia nyilvánosan lőn átadva és a nép örömlövések és: Éljen a császárnő! éljenek testvéreink, az oroszok! kiáltások közepette elfogadta a hadjáratot. Az orosz követek az elért eredménynyel megelégedve tértek vissza Oroszországba, a montenegroiaknak szivükre kötve, hogy Wukasović-tyel egyetértőleg működjenek.[1]) Utóbbi saját maga részéről az ország befolyásos embereihez több lelkesitő levelet intézett, a fegyverfogás- és az ellenségeskedések megkezdésére vonatkozólag.

A montenegroiak feltámadtak, hogy első sorban Wukasović közreműködésével Spuž erődöt foglalják el. A vállalat azonban ágyúk és ostromló eszközök hiányában nem sikerült, sőt Wukašović augusztus végével vissza is vonult. Ez tette a montenegroiakat gyanakodókká, hogy Wukasović talán áruló. Zagaračig követték tehát, körülzárva őt embereivel együtt. A vladika a nyert értesülésre igen népszerű Száva öcscsét küldte el, hogy Wukasović visszavonulását tegye lehetővé és hogy véres összeütközést megakadályozzon.

Wukasović Montenegro területéről következőképpen vonult vissza:

A montenegroiak valamely ünnepnapja alkalmával, mely napon mindnyájan eltávoztak, csak hatvan embert hagyva hátra, hogy lépteit figyelemmel kisérjék, ezeket rájuk meglepőleg ható határozottsággal megkötötte, megparancsolta nekik, hogy Cattaroba vezessék, különben felkonczoltatja őket. Ezen fenyegetéssel kényszeritette, hogy akaratát teljesitsék. Már egy napi járásra távozott el Montenegroból, a mikoron a második napon, ugy

[1]) S. Milutinović és egyebütt is.

12 óra táján a montenegroiaknak az ő emberei számát kétszeresen meghaladó csapatjától utóléretett. De Wukasović higgadságát egy pillanatra sem veszitette el; a 60 montenegroit, a kiket magával hurczolt mellvéd gyanánt használta fel és pedig ugy, hogy arczczal az üldözők felé fordulva, ezeket maga elé állitotta, miáltal azt érte el, hogy az előbbiek, saját embereik ellen lőni nem mervén, őt akadálytalanul tova vonulni engedték. A tengerhez érve, megkötözött utmutatóit haza bocsátotta.[1])

1789-ben Ivelić Markó gróf, orosz tábornagy Risanoba érkezett, hogy onnan a herczegovinai keresztények felkelését elősegitse. Ő unokáját, Ivelić Péter grófot augusztus 2-án Nikšić-be (Nikša-tól elnevezve, a ki Volkan szerb király nővérét birta nőül), hogy az ottani lakosokat Onogošt erődnek — a nikšići terület kulcsának — elfoglalására birja, egyszersmind neki a fenti manifesztumokat átadta. A nikšićaiak, kik már 1711-ben ragadtak fegyvert a törökök ellen Oroszország javára, szivesen vállalkoztak arra. Vezérük, Mališa Bučić-Nikšić szrdár e végből Ivelić Marko gróffal Risanoban és I. Petar vladikával közelebbi tárgyalásokba bocsátkozott, hogy utóbbinak segélyét is magának biztositsa. Trebjesben, falu Onogošt mellett, a legnagyobb rendben és óvatossággal tették meg az előkészületeket. A trebjesiek egyhangulag megesküdtek, hogy ha az erőd elfoglalása nem sikerülne és ők kényszerittetnének arra, hogy házaikat oda hagyják, azon esetben tulajdonaikból nem vinnének magukkal semmit, legkevésbé pedig arany- és ezüsttárgyakat, részben hogy harczias felbuzdulásukat ne csökkentsék, részben mert az ingó vagyon szállitása rájuk nézve alkalmatlanná válhatnék.

1789. évben augusztus 17 én jelent meg Radonić Joko kormányzó 2000 montenegroi élén egy, Pješivac-hoz közeli Slivlje melletti erdőben ütve fel táborát. Innen, a trebjesiekkel egyesülve Onogošt felé vette útját. Boško Bučić Turjač falu ellen fordult. Az országos szokás szerint a trebjesieknek őszinteségük és a törökök elleni

---

[1]) Ausztria 1845. Wukasović expeditiójának az 1853. katonabarátban foglalt leirása mélyebb kutatást igényel. Kétségkivül nagyon sok tulzás van benne.

háború tényleges meginditása jeléül nevezett kormányzónak egy török fejet kellett volna bemutatniok. Ennek megbeszélése közben és a mig lehetségessé lőn téve. Radonić kivánságának megfelelni, oly későre járt az idő, hogy nappalodni kezdett, a midőn is tanácsosnak tartották, hogy semmit véghez nem vive, Trebjes felé vonuljanak vissza. A törökök a Trebjesben összpontosult jelentékeny erőt látva, azt eleinte megtámadni nem merték. Meggyőződést szerezve azonban, hogy azok közt oroszok nincsenek, kirohantak az erődből, a trebjesieket és szövetségeseiket Pješivac határáig üldözték, és visszafordulván, Trebjest felgyujtották. A montenegroiak házaikba tértek vissza s a szerencsétlenül járt trebjesiak Stubicaba, Povijba, Bjelopavlić- s Felső- és Alsó-Moračaba oszlottak széjjel. Ők tehát az 1804. évben történt Oroszországba való bevándorlásukig a nevezett török-orosz háborúban folytonosan résztvettek mint uskokok a nikšićai törökök ellen, s ily módon csak ők maguk vagy 40,000 törököt foglalkoztattak.[1])

1789 ben a törökök Spužnál és Podgoricánál egy hadsereget inditottak a montenegroiak ellen, hogy az ozmán bosszúnak súlyát velök éreztessék. Október 16-án itt heves ütközet támadt, melyben a montenegroiak 134 embert vesztettek. A törökök veszteségének nagyobbnak kellett hogy legyen, minthogy a harcztér számtalan holttesttel volt boritva. Sok erőd, igy Spuž is, a montenegroiak részéről el lőn foglalva s nagyobbrészben le is égetve.

Mahmud pasa testvére tehát békét ajánlott nekik, s késznek nyilatkozott a Spuž- és Podgoricáig terjedő vidéket, s Žabljakot is átengedni, hogyha a montenegroiak török alattvalóknak vallának magukat és adót fizetnének.

Ily ajánlat természetesen süket fülekre talált s a harcz tovább tartott. Lőporhiány következtében Radonić kormányzót Triesztbe küldték, hogy az osztrákoktól lőport szerezzen be.

Az 1790. évben az albániai törökök a háborút megújitották. A Crnička- és Riečka nahiebeli lakosok Žabl-

[1]) Tirol D. Kaz st. Trebj. 31—39. l.

jaknál várták az ellenséget s ezen erődöt meg is támadták. Ez ütközet három napig tartott. Az albániaiaknak Scutari taván 12 hajó jött segitségére. Gjukanov Petar észrevevén őket, 8 hajóval utánuk indult. Odrinska Gora-nál kötött ki, s itt várván be az ellenséget, megölt soraiból tizennyolcz embert s még öt hajót is vett el tőle. A maradékot szétugrasztotta.[1])

Északon a nikšićai uskokok folytatták a kis háborút s több ütközetet kellett vívniök. Igy nagycsütörtökön Duča mellett, Utes-Planinában, mely alkalommal a Kornjevićból való Bjelić pasa halálát lelte, aztán Onogošt mellett, melyet 1000 montenegroi segélyével elfoglalni hiába kisérlettek meg, a midőn 30 törököt megsebesitettek, maguknak azonban 22 sebesültjük volt, Stirni Dol mellett, a mikor 3000 darab marhát ejtettek zsákmányúl s a midőn mindkét részről ötvenet sebesitettek meg, végre. pedig a Borovnik hegy alján, mely alkalommal Oszman Aga Muševićtól vagy 4000 darab marhát hajtottak el.[2])

Ebben az évben tért vissza Radonić Joko kormányzó, magával hozva 3000 baril lőport, ólmot, s puskakovát, a mikért az elhalt Wasilije vladikának érseki mitráját zálogositotta el. Ezen lőport fele részben a nép között kiosztották, fele részben pedig tartalékúl félretették.[3])

1791-ben kötötték meg a sistovi békét. Ekkor sem Oroszország, sem Ausztria nem tett semmit Montenegro függetlensége érdekében, habár a montenegroiak majd az egyiket, majd a másikat segitették a törökök ellen; ott pedig megállapitották, hogy Montenegro török terület s lakosai a portának alattvalói.[4])

Gróf Ivelić Risanoból 1791. márczius 20-án értesitette Mina Nikšić szrdárt, hogy Oroszország a fentemlitett békét kötötte, s hogy ennélfogva vissza kell térnie. Megigérte, hogy a nikšići törzsnek már irásbelileg fel-

---

[1]) Medaković, 84. l.

[2]) D. Tirol. Kaz. st. Trebj. 41—43. l.

[3]) Medaković, 84—85. l.

[4]) S Ljetopis 1825, II. r., 24—25. l.

ajánlott Oroszországba való költözését személyesen támogatni fogja.[1])

Az 1792. évben Scutari vezirje, Kara Mahmut Bušatlija, Gjona Markot és Hotta Hassant, továbbá a Spužból való két testvért Oszman Agát és Hussein Aga Mećikukić-ot küldte ki 12,000 emberrel, hogy Bjelopavlić-ot meghóditsák. A montenegroiak e végből Zetta és Sušica patakokat mély árokkal kötötték össze s azt, a Brdá-ba való bemenet fedezése czéljából, 60 hajdúval, élükön Bošković Mihály szrdárral, őriztették. Ő ez által a seregének felével támadó Oszman Agát előnyomulásában teljesen feltartóztatta. Hussein, a Čurilac felé nyomult előre, felégette e falut s már sok embert ejtett foglyúl, a midőn Gjurović vajda egynehány száz emberrel s számos knézzel segitségére sietett Čurilac védőjének, Bošković pópának. Az ellent megverték, s azt, 90 embernyi veszteséget okozván neki, Scutari felé hátrálásra kényszeritették.[2])

Erre Kara Mahmut Piperét akarta meghóditani. Még azon évben küldte el ridžal-jait seregének egy részével, a kik Stiená-t felgyújtották s Cruce felé fordultak. Stojan Saveljić, a ki 60 hajdúval őrt állott Koprivonál, Šušović Paun szrdárral egyesülve, oda sietett, s ott találta Rašević Iliát a ki a falu végén megvédett egy téglás erkélyt s egy barlangot. Saveljić támadást intézett az ellenség főserege ellen s azt Rašević Ilia felé vetette, a ki a maga részéről kirohanást intézvén, az ellent futásra kényszeritette. Ez ütközetben a törökök 300 halottat s két foglyot vesztettek, mely utóbbiak azon gúnyos megjegyzéssel lettek elbocsájtva, hogy terjesszék, miképpen vallottak kudarczot a törökök Pipere támadása alkalmával.[3])

Minthogy 1793-ban Ivelić Marko gróf Mina (Mališa) Nikšić szrdárt arról értesitette, hogy az orosz császárnő az orosz érdekek miatt szerencsétlenül járt trebjesiak áttelepitését, más alkalmasabb időig halasztotta el, ezért ő rokonával, Šundić Axentije archimandritával, a ki Stu-

---

[1]) Kaz. st. Trebj. 156—157. l.
[2]) Ogl. S. 193. l.
[3]) Ogl. S. 200—204. l.

denica klastromból vándorolt be, 1794-ben Szent-Pétervárba ment s mint a herczegovinai keresztények kiküldöttei egy 1794. márczius 3 án kelt kérvényt, s egy kisérő levelet I. Péter metropolitától (Tirol D. közli a 163. l.) nyujtottak át. Erre a császárnő egy, Szent-Pétervártt, 1795. április 6 án kelt ukázt (Medakovićnál közölve van a 86—88. l.) bocsátott ki, melyben sajnálja ugyan az illető herczegovinai keresztények sorsát, s kellemesen érinti, hogy a vladika végrehajtó befolyását az ó-hitű keresztények ezen részére is kiterjeszté, de a porta és Oroszország között fennálló békés viszonyok miatt a trebjesiak áttelepitését alkalmasabb időpontra kell halasztania. Nevezett archimandrita ezen alkalomból egy gyémántos keresztet, a vladika panagiát, Mina-Lazarević-Nikšić szrdár pedig arany érmet kapott.

Egy, 1796. julius 23 án kelt hasonló kérelmet hasonló ukáz követte, melyet Pál császár 1799. április 30 án bocsátott ki (közölve van Tirol D.-nál 165—168. l.), s melyben az igéretet tesz, hogy annak idejében számukra utleveleket fog kibocsáttatni.[1])

Az 1795. évben a nikšiči és kolašini törökök a nekik alkalmatlan moračai uskokok tökéletes kiirtására egyesültek. E czélból minden fegyverfogható egyént, a keresztényeket sem véve ki, állitottak sikra, s igy az ellenség tizszeresen multa felül az uskokok számát.

Az ellenség, az áruló Hrnković Pál által vezetve, s az éjjeli sötétség s reggeli szürkület által támogatva titkos utakon Ljeviste falu felé közeledett, melyet fel is gyujtott. Győzelemittasan és zsákmánynyal megterhelve vonultak vissza. A Malisa-Bučić-Nikšić által tett rendelkezés szerint azonban Jokanović Marko, 30 emberével 1795. junius 30-án az ellenséget bevárta egy hegyszorosban, Mališa a törököket az egyik, testvére, Boško a másik oldalról támadta meg, Pejović Drago pedig homlok támadást intézett ellenük Marko Jokanović felé szoritván őket, a ki eme moračai Thermopilaet megszállotta. A törökök itten százával futottak egy marok szerb elől. A harcz után az uszkok csak 37 fejet vittek ugyan fel a Čepiča Glavtca-ra, de az év folyamán a Vradogol

---

[1]) Tirol, D. Kaz. st. Trebj 35, 56, l. és egyebütt is.

hegységben sok halottra akadtak, a melyek száma ismeretlen. A török sebesültek száma háromszorosan multa felül a halottakét. A moračaiak és uszkokbeliek öt embert vesztettek: Hrnković Radoje, Mandić Koszta, Stamatović, Pejović Drago és Bučić Jakabot. A törökök vezetőjüket, Mujo Hadžajlić-ot hagyták a harcztéren s 12 emberüket foglyúl ejtették, de a kik azután ki lettek cserélve. A foglyok kiváltása alkalmával Mališa-Bučić-Nikšić szrdár Oszman Aga Musović-tyal, nikšiči kapitánynyal egy évi fegyverszünetet kötött.[1])

Ez időben tört ki a franczia forradalom. A velenczeiek Itália belsejében voltak elfoglalva, hogy államukat biztositsák. A scutarii vezir, Kara Mahmut felhasználta e helyzetüket, hogy a francziákkal egyetértve a velenczeieknek dalmát birtokait meghóditsa. Minthogy azonban attól Montenegro választotta el, azért ennek elfoglalását határozta el. Ő tehát Spuž körül 20 000 főnyi sereget gyüjtött, hogy Bjelopavlić-ot és Piperét megtámadja.

A montenegroiak Szlatinánál 3000 embert állitottak sikra. 1796. évben julius 11-én a törökök Martinić ot támadták meg. Hat órai harcz után a montenegroiaknak villogó fegyverekkel végrehajtott rohama döntötte el az ütközetet s a törökök megfutamodni kényszerültek. Ezen perczben Bošković Mihajlo oldalvást támadta meg a törököket s ez által teljessé tette vereségüket. A vladikának Száva nevű fivére ez alkalommal Mehmed Kokotlijával találkozott, s párbajra kelve vele, annak fejét vágta le. Wojwodić Bego, egyike a legvitézebbeknek ezen ütközetben a törökök egy másik vezetőjét, Aga Srdarović Jacubot ölte meg, azonban utóbbitól találva, ő maga is a halál áldozata lőn. — A törökök a spuži ütközetben 3—4000 embert vesztettek, s a montenegroiak 18-at. Maga Mahmud pasa is a crnicai Radovan Stanko által megsebesittetett.[2])

A montenegroiak julius 14 én reggeli 5 órakor mint győztesek tértek vissza házaikba, örömlövésekkel üdvözölve a családtagok részéről. E győzelmet az egész

[1]) D. Tirol. Kaz. st. Trebj., 43. l. Has. ö. Ogl. Srbsko, 205. l.
[2]) Ogl. Srbsko, 212., 509. l.

országban ünnepélyes isteni tisztelettel ünnepelték meg s győzelmi jelentést intéztek az orosz udvarhoz, mire a vladika a következő választ nyerte:

Főtisztelendő Metropolita!

Kegyelmes Uram!

Különös megelégedéssel fogadtam főtisztelendőségednek augusztus hó 5-ki jelentését, a keresztény orthodox hit ellenségei felett nyert győzelmükre vonatkozólag, melyet Spužnál vívtak ki, s mely alkalommal Ön ez erődöt elfoglalta.

Dicséretemmel járulok vitéz vállalataihoz s teljes elismerésemet fejezem ki nemcsak a montenegroiak vitézsége, hanem az Ön értelmes vezérlete felett is. Nem titkolhatom el ezen vállalatnál tanusitott óvatossága feletti örömérzetemet, sem azon körülményt, hogy legkegyesebb Uralkodónőm szentelt Neve azon lelkesülés tárgyát képezte, melytől a montenegroi nép áthatva, az ellenséget legyőzte.

Ez engem arra indit, hogy főtisztelendőségedet biztositsam, hogy az erőteljes s vitézségével kitünő montenegroi nép Ő császári felségének pártfogására mindig számithat s hogy az, valamint főtisztelendőséged is, Ő felsége figyelmének, kegyének s kitüntetésének örvendeni fog.

A magam részéről Főtisztelendőséged sikereiben lehetőleg részt veszek, s őszintén kivánom, hogy minden körülmények között hasonló sikereket érjenek el, mit Ön természetesen el is vár.

A leghatalmasabb Isten pusztitsa el a hitetleneket, veszitse össze irigységgel s félelemmel, tompitsa el fegyvereiket, melyeket a keresztény emberfaj ellen emelnek, éppúgy, a mint azt teszik az istentelen francziák, a kik az ősök vallásától elpártoltak.

1796. október 10.

Platon Aleksandrović Zubov herczeg.

Ezen győzedelem hatása az volt, hogy Bjelopavlić és Pipere függetlenek lettek s Montenegroval egyesittettek. A belső állapotok rendezésére azonban az idő

rövidsége miatt nem lehetett gondolni, mert Kara Mahmut még ugyanazon évben második hadjáratot inditott.[1])

Brdát s Crnagorát négy oldalról szállotta meg, hogy egyesülésüket megakadályozza s Doljaneben 30000 emberrel tábort ütött. A montenegroiak két zászlóaljt állitottak ki ellene. Az egyik Sadjevac alatt, Vuči Studenac mellett, a másik a Kruska Glavica (Krussahegy) mellett volt felállitva s az ellenséget 15 napon keresztül kisérték figyelemmel. A mint azon értesülést vették, hogy az a Kruse folyót megtámadni készül, a vladika főnökeivel hadi tanácsot tartott, csapatait három részre osztotta, elősorolta nekik azon hőstetteket, melyeket a kosovomezei győzelem óta siker koronázott, fellelkesitve ily módon a harczosokat a nemzeti érzelem felélesztése által. Mahmut pasa 1796. szeptember 22-én nyomult elő s a Wisočica erdőtől Komanig s Orahovicaig terjedő, két óra járásnyi szélességü területet szállott meg.[2]) Haderejét négy oszlopba osztotta, a montenegroiak most már csak kettőbe. Az elsőt, 3000 emberrel, a vladika vezette, a másodikat, ugyanoly erőset Radonić Joka kormányzó. Az ellenség először védelemre szoritkozott. A montenegroiak központja hátrálást szinlelt, s a szárnyak előnyomultak, hogy az ellenséget bekeritsék. Egy negyed óra mulva a montenegroiak nemcsak az ellenség által hévvel elfoglalt állásokat szállották meg, hanem az ellent a sikságba szoritották, a hol aztán ember ember ellen harczolt. Négy óráig folyt a harcz, villogó fegyverekkel egy és ugyanazon helyen. Végre hátrálásra kényszeritették az ellenséget s Zettáig üldözték.[3]) Mahmut pasát élve kézrekeritették s le is fejezték. Itt 26 török főnök s annyi török lelte halálát, hogy 3000 fejet lehetett levágni, nem emlitve azon halottakat s sebesülteket, melyeket a törökök magukkal vittek. Ez volt a legfényesebb győzelem a törökök felett.[4]) A montenegroiak 32 halottat s 62 sebesültet számláltak. A győzők azonkivül 15 zászlót s számos értékes fegyvert ejtettek zsák-

[1]) Medaković, 95—97.
[2]) Ogl. S. 221—227. l.
[3]) Medaković, 99—101. l.
[4]) Ogl. S. 228—229, 509. l.

mányúl. Az ellenséges had maradéka részben a Moračaba veszett, részben pedig mindenfelé széjjel oszlott.[1]) A vladika 200 tallért váltott fel, és a legvitézebbeket egy-egy tallérral ajándékozta meg, de ez összeg nem volt elegendő, mert nagy volt azok száma, a kik neki török fejet hoztak. Mahmut pasának fejét a cetinjei capitoliumban helyezték el.

E győzelem az albániai oszmánságot annyira megtörte, hogy Montenegro ezentúl nagyobb berohanásoktól megszabadult s a szultán ezen még soha le nem győzött tartomány meghóditásának tervével felhagyott, s annak tényleges függetlenségét elismerte. Sok szerencsekivánat érkezett Cetinjébe, s a legélénkebb részvétről tanuskodtak oly győzelem irányában, mely Montenegro politikai hatalmát állandóan megszilárditotta. Az orosz konzul, Džika a vladikához egyebek között ezeket irta: Nem mulasztottam el Ő felsége legmagasabb trónusának haladéktalanul jelentést tenni s erről az összes európai udvarokat értesiteni, hogy egész Európa vegyen részt az ezen győzelem feletti örömben, s hogy Főtisztelendőséged bölcseségét s a montenegroiak vitézségét csodálja.

Az 1796. szeptember 22-én Kruse mellett történt ütközetben Trebjes lakosai a moračaiakkal, rovčaiakkal s a Wasojević törzszsel egyesülve a kolašini törököket tartották sakkban. Alsó-Morača felett megverekedtek velük, s megakadályozták a Bušatlijával, Kara Mahmut vezirjével való egyesülést. 40 uszkoki és moračai esett el, s török részről is majdnem ugyanannyi.

Erre Bjelopavlić, Pipere-, Rovce-, és Moračából 800 ember egyesült a trebjesiekkel, s más uszkokkal, a hegyek közé vonultak a niksiči törökök ellen síkra, mely alkalommal Krnovo és Dobrobožije mellett 20,000 ökröt s lovat ejtettek zsákmányúl. Ezen zsákmányukkal szerencsésen a Lola hegyig érkeztek, de oly annyira ki voltak fáradva, hogy egy piperei zászlóaljnak kellett őket felváltania. Ezek egy nagy csapat üldöző törököt vettek észre, s az ismeretlen vidéken utat, ösvényt nem ismerve, megveretéstől féltek, s elfutottak. A törökök ennélfogva bátrabban nyomultak elő, s az összes zsák-

[1]) Medaković, 101. l.

mányt visszahajtották. Ez alkalommal körülbelül 20 török esett el vagy sebesült meg. A montenegroiak 18 embert vesztettek, köztük a nevezetes trebješi hőst, Jokanović Wukašint. Megsebesült a trebješi Boško Bučić és Wukšan Radoy Martinićből, Bjelopavlićban. Jokanović oly félelmetes volt, hogy a babonás törökök azt hitték, miszerint két szivvel kell birnia, miért is holttestét darabokra vagdalták s második szivét keresték.[1])

Az 1796-ki győzelmet követő békés időt a vladika a belső állapotok rendezésére s megszilárditására forditotta. E végből nemzeti gyűlést hivott egybe, s a főnököket egy létesitendő törvénykönyv szükséges voltáról győzte meg. Ilyet szerkesztettek is, s azt 1798. aug. 18-án hirdették ki.[2]) Ez által egy rendezett kormányzás alapja lőn lerakva s az önkénynek határ lett szabva a törvények ereje által. Ez időponttól fogva Montenegro ugyan modern kultur állammá nem emelkedett, de nem volt többé rabló állam, s szerb alapon, saját szokásainak s erkölcseinek épségben tartásával fejlődésnek indult.

1798-ban egy bizonyos gróf Wuić, született lengyel, de eredetileg a Tisza melletti Sentából származott, modern reformok behozatalát kisérlette meg, de a portától való politikai függőség áráért. Ő Konstantinápolyból egy, török nyelvből forditott kiáltványt hozott, melyben egyebek között a következő egyesség lőn kötve a portával:

1. Wuić legyen Montenegro fejedelme, s köteles a portától jövő minden parancsoknak engedelmeskedni.
2. Az ország független legyen a portától.
3. Wuić adó fejében köteles a portának 300,000 oka (1 oka = $1^1/_4$ kg.) mosatlan gyapjut átszolgáltatni.
4. Háború esetében Montenegro segédhadat tartozik kiállitani stb.

A mint a vladika ezen ajánlatról értesült, Wuićnak azon tanácsot adta, hogy Montenegrot hagyja el haladéktalanul, mert ha szándékát a montenegroiak megtudják, ugy életeért jót nem áll. E javaslat, mint a bizarr szeszély és dicsvágy emléke, még mai napság is meg van a cetinjei okmánytárban.

[1]) Tirol, D. 45—47.
[2]) Medak. 103. l.

Az orosz kormány, mely a krusei győzelmet tudomásul vette, a győzőt azon évben a Nevsky Sándor renddel tisztelte meg. Pál császár erre vonatkozó kézirata Pavlovskban, 1798. május 1-én kelt.

Bármennyire örvendett is a vladika e kitüntetésnek, országának állapota mégis komorrá tette. A viszály újra felemelte hydrafejét s a vladikát azon fenyegetésre birta, hogy le fog mondani, hogyha a nép nem engedelmeskednék. Erre 1799-ben a főnökök összegyültek s 50 hivatalnokot neveztek ki az 1798-ban szerkesztett s 33 szakaszból álló törvénykönyv alapján, melyet 1803-ban augusztus 17-én egy 6 pontból álló toldalékkal bővitettek. E törvénykönyv egyebek közt a 18. §-ban szigorú büntetéssel sujtja Osztrák-Albániában a béke megzavaróját, s minden pert a törvény rendes utjára utasit.[1])

Látjuk tehát, hogy Montenegroban is termékeny talajra találtak Rousseau ezen szavai: Csak a törvény nyujt az embernek igazságot s szabadságot.[2])

Pál császár 1799-ben 1000 aranyat küldött Montenegroba közczélokra, azon hozzátevéssel, hogy ez összeg jövőben minden évben kiutalványoztatik. Az erre vonatkozó okmány orosz nyelven van irva s emigyen hangzik:

Mi I. Pál, Isten boldogitó kegyéből valamennyi oroszok császára s önuralkodója stb.

A főtisztelendő Metropolita uraknak, a tekintetes s tisztelt kormányzó, vajda, knéz és szrdár uraknak, egyéb egyházi s világi elöljáróknak, valamint a szláv-szerb területen lakó Montenegro s Brda összes népének a Mi kegyünket és császári jóakaratunkat.

M. é. május 19-én kelt kérvényüknek, melyet Wukotić archimandrita által terjesztettek fel, helyt adván, a Mi dicső emlékü Elődeink által, valamint általunk is a montenegroi nép iránt okmányokban már kifejezett jóakaratunkat legkegyelmesebben megerősitem. Feltételezem, hogy törvényes jogaitok a római császár s az ottoman porta részéről csorbitást szenvedni nem fognak, minek kapcsán a ti jólétetekről gondoskodva, bécsi követünknek s

---

[1]) Has. ö. Medaković, 104 -106. l.

[2]) Értekezés a politik. ökonomiáról. Lipcse, 1845, 13. lap. (német).

konstantinápolyban levő miniszterünknek meghagytuk, hogy nevezett államoknak ez iránt válaszszal szolgáljanak.

Azon népek féktelen üzelmeire vonatkozólag, melyek azokat kormányuk tudta s részvétele nélkül űzik, s engedelmességre birhatók, kétségbe nem vonjuk, hogy Montenegro harczias népe vitézségénél s közszelleménél fogva kormányának vezetése alatt e féktelenségnek sikerrel fog ellent állani.

Egyébiránt semminemü veszélynek nem lehettek kitéve, mert hajóhadunk, mely ama népek ellen müködik, a melyek törvényes kormányokat buktatni akarnak, jelenleg a Közép-tengeren van, s ha ti szükségben lesztek, hajóhadunk mindig segitséget fog nyujtani nektek.

A montenegroi nép iránti kettőzött császári jóakaratunk bizonyitékáúl legkegyesebben elrendeltük, hogy jövőben 1799. jan. 1-től kezdve évenkint egy ezer arany utalványoztassék ki a mi pénztárunkból közhasznu czélokra, főleg hasznos intézetek alapitására, melyek a keresztény erényeknek, a nép felvilágositásának, s az ország jólétének szolgálatában állanak.

Kimondott császári jóakaratunkra hivatkozva, egyéb kérelmeiteket illetőleg alkanczellárunknak, Kočubej valóságos belső titkos tanácsosnak meghagytuk, hogy titeket értesitsen.

Ezek hiteles voltának okáért Mi ezen okmányt sajátkezü aláirásunkkal láttuk el s megparancsoltuk, hogy az ország pecsétjét rányomják.

Kelt Szt. Pétervártt Krisztus születése utáni 1799. évben január 11-én, Uralkodásunk harmadik évében.

Pál m. p.

Az alkanczellár:

Kočubej Viktor s. k.[1])

Ezen ukaz újabbi tanújelét adja, hogy Oroszország mennyire támogatja Montenegrot, hogy öklét csapásra készen tartsa vallásos s mindenesetre tisztán politikai érdekekért is. Oroszország Montenegrotól adót nem követel, a mint azt Törökország teszi, s államkincstárából

[1]) Medaković, 107—108. l.

még támogatja is s pedig növekvő mérvben. Ily körülmények között nehéz ám az „Észak barbárjai"-nak befolyását ellensúlyozni.

Éppen ebben az évben tört be egy bizonyos Savić Radojev 500 emberrel Piperéből a Lukavika sikságba Strmak mellett, hogy ezen legelőhelyet s a trebješi erdőt elfoglalja. Ő az ottani törökökkel haladéktalanul harczba keveredett, miközben Stakov Radovan zsákmányúl 5000 darab apró marhát s 1000 lovat s ökröt haza hajtott. A törökök nagy számmal követték s buljubašájuk, Hadži-Mušo vezetése mellett, heves támadást mertek intézni. A montenegroiak e perczben a Liješnja s Duboko lakosai részéről erősitést nyertek s nemcsak hogy a támadást visszaverték, hanem nevezett buljubašát is leteritették. Ez a törököket bátortalanokká tette olyannyira, hogy visszavonultak s az ütközet természetesen megszünt.

A montenegroiak mindössze csak egy halottat vesztettek, a törökök ellenben saját vallomásaik szerint 31 halottat s nehány foglyot vesztettek.

Maga Savić Radojev, Stijenából való, különböző ütközetekben tanusitott vitézségéről hires ember, sajátkezüleg 24 törököt vágott le. Ő még sokáig élt mint agg, számos sebtől boritva.[1])

A moračai (1795.) ütközet után a nikšići s kolašini törökök kénytelenek voltak békét kérni az uszkokoktól. Évről évre kötöttek vele fegyverszünetet, mely szt. György napjától szent Demeter napjáig tartott. Téli időben egyik félnek sem keliett a másikától félnie, s csak egyes szerencsevadászokra bizták, hogy marhajószágaikra vadászszanak.

Az uszkokoknak hosszú tartózkodása a Moračában annyira folyt be a Felső- és Alsó-Morača, Rovce, Wasojević, Bratonožić, Kuče s Drobnjak egy részének elszakadására, hogy a szultán a boszniai vezirnek meghagyta, hogy az uszkokokkal egyezzék ki. E feladat megoldására Sijerčić Sinan pasa vállalkozott Ananiával, a herczegovinai érsekkel egyesülve. Sinan pasa a kiküldött Dipić Milovannal, Balić Mitával, Wojwodović Ristával és Klaić

---

[1]) Ogled. Srbsko 236 240. és 509. l.

Iliával Onogostban 1801. évben összejövén, velük irásbeli egyezséget kötött s ezek után a kiküldöttek az uszkokokhoz tértek vissza. A mint ezek értesültek, hogy mennyire vannak még elkeseredve az onogosti törökök, elhatározták, hogy hazájukba soha többé vissza nem térnek, hanem inkább kivándorolnak, mert a törökökkel, a kik még saját császárjuknak sem engedelmeskedtek, folytatott 12 évi harcz azon belátásra birta, hogy a békebiztositások csakis a papirosan létezhetnek.[1])

Az 1802. évben a Grbljeben, a cattaroi kerületben lakók többrendű panaszt nyujtottak be a montenegroi vladikához s különösen azon elnyomást hangoztatják, melyet itt szenvedniök kell. Amaz országrész akkori állapotait a legjobban világositja meg a vladikának erre adott válasza. E válasz egy okmány nyomán a következő:

Despotáitoknak, különösen pedig Bošković és Ljubanovićnak leirhatatlan önkénye, mely szerint idegen tulajdont mindinkább magukhoz ragadtak, sok polgártársatokat arra inditott, hogy Bradi tábornok és alkormányzó urhoz védelemért s igazságért fordultak. Minthogy azonban sem irgalomra sem vigaszra nem találtak, kénytelenek voltak hozzám, mint egyházi fejükhöz sirva fordulni, Krisztus sebeire kérve engem, hogy vagy a nevezett parancsnok jóindulatába ajánljam, miszerint kegyes tekinteteket vezessen igaz jogaikra, s őket a megillető jogvédelemben részesitse, vagy hogy engedjem meg nekik Montenegron keresztül való átvonulásukat, hogy feleségeikkel s gyermekeikkel török földre menekülhessenek.

Ily szorongatott viszonyok, azt hiszem még a barbár szivét is meginditanák, még az is mint ember legbensejében sértve érezné magát, főképpen ha alkalma nyilnék könnyeik pergéséről s a despoták nyomása okozta zokogásairól személyesen meggyőződni.

Én pásztori kötelességem felett gondolkoztam s latba vetettem mindazon eshetőségeket, melyek Önöket Törökországba való vándorlásukkor érhetik, s ezek után az erre való engedélyt megtagadtam. Időközben azonban

[1]) Tirol D., 48. 51—55. l.

nem késtem ajánlásaimmal a főparancsnokra hatni. Minthogy azonban ti nem cs. k. törvények, hanem a cattaroi törvények alatt álltok, ajánlásaim sikertelenek maradtak. Legnagyobb ellenségtek a pénz, melyet despotáitok a fáradságosan megtöltött erszénytekből erőszakosan kisarczolnak, s igy nem marad más hátra, minthogy egymástok irányában békében s szeretettel éljetek s az általános békét ne szegjétek meg, a mig jogos panaszaitok a cs. k. udvarig el nem jutnak, a melytől jogosan kegyet, igazságot s védelmet remélhettek. Mindenkit az élő Istenre kérek s könyörgök hozzá, hogy minden rendzavarástól s panaszkodástól tartózkodjék, s magát az ily királyi parancsnak, vagy törvénynek s itéletnek alávesse. Akkor majd mindenkinek szabadságában álland, hogy panaszaival a királyi biróság elé járuljon, s nem a cattaroi biróság elé, mely pénzvágyában az aranynak és ezüstnek kivételével más igazságot nem ismer.

Tudom, hogy cattaroi despotáitok s földbirtokosaitok titeket lázadóknak neveznek, noha ők maguk azok, s biztosokkal fenyegetnek, kik titeket meg fognak fojtani ámbár tetteik tudatában leginkább ők maguk félnek tőlük. Ők rettegnek az efféle biztosoktól, kik, a mint állitják, adja Isten, védelmetekre s szerencsétekre bár mielőbb megjelennének.

Mint főpásztorotok ismételten tanácslom nektek: egyesüljetek szeretetben, békeségben és éljetek jól mindenkivel. Egyébiránt maradok

Stanjević, 1802. julius hóban.

jóakarótok
Petar vladika s. k.

Ezen okmány tán elégséges, hogy tanúságot tegyen Montenegro uralkodójának keresztény szomszédai irányában viseltetett békés hajlamairól, a kinek politikájából ki van zárva, hogy a néha keletkezett határsérelmeket védelmébe vegye, avagy hogy a dalmát szerbeket saját hatáskörébe vonzza. Ennek ellentéteűl felhozzák, hogy a midőn a montenegroi kormány 1803-ban egynehány követet küldött Cattaroba az orosz konzullal, Fontana Károlylyal nemzeti ügyben való értekezés czéljából, ezek az akkori osztrák helytartóságtól azon ürügy alatt uta-

sittattak vissza, mivel Ausztria Montenegro s Brda kormányát el nem ismeri.[1])

1803 ban aug. 16-án Cetinjében általános gyülés tartatott, mely alkalommal a nép az azelőtt emlitett törvényczikkekre megesküdött s magát határozmányainak alávetette. Ugyanazon év október 16-án egynehány birót, kik a törvényt áthágták, megbüntettek s büntetésük az egész nép tudomására hozatott, a miről fennmaradt okmányok tanuskodnak. A nyilvánosságnak tehát a legtágabb tér nyittatott, s mi Montenegro demokratikus kormányformáját eléggé jellemzi, oly kormányformát, melyet Rousseau csak kis államokban tart lehetségesnek.

1804-ben veszélyes fondorlatokat szőttek, melyek az Oroszországgal való levelezésnek egész halmazát maguk után vonták s melyek czélja I. Petar vladikának megbuktatása volt. A kezdeményezés Vučetić archimandritától származik, a ki valamely vétség miatt Velenczéből Montenegroba menekült, a hol vendégszeretően fogadtatott. Innen Szent-Pétervárra lőn kiküldve, hogy I. Petar vladikának a Kruse mellett Mahmud pasa bušatlija felett nyert győzelméről jelentést tegyen, s hogy Pál császárnak diadal jelekűl két értékes, ezen csatában zsákmányúl ejtett pisztolyt nyujtson által. Vučetić e pisztolyokat saját nevében nyujtotta át s jótevőjéről a legdurvább rágalmakat terjesztette olyannyira, hogy a császár szükségesnek látta, hogy gróf Ivelićet azon meghatalmazással küldje le, miszerint a metropolitát fogságba ejtse s őt Corfun át, a hol az orosz hajóhad állomásozott, Szibiriába szállitsa. Cattaroba érkezve, Ivelić testvérét, a risanoi érseket látogatta meg, kivel a legbizalmasabban közölte, hogy felhatalmazást nyert a metropolitának felfüggesztésére s helyének Vučetić-tyal, mint az egyházi dolgok vezetőjével való betöltésére, s hogy ő maga mint kormánytő az ország politikai vezetését fogja átvenni. Az érsek ezen uralomvágyó törekvések horderejét megfontolván, s látva, hogy a becsületes vladikát mily nagy veszély fenyegeti, nem mulasztotta el, őt ezekről tudósitani.

Ivelić a vladikát Cattaroba hivatta, hogy a magával

[1]) Medaković, 107—118. l.

hozott császári ukázokat átvegye. A jól értesült vladika azonban óvakodott attól, hogy a kelepczébe menjen, minthogy Cattaro osztrák terület, hanem azt kivánta, hogy előbbi Cetinjébe jöjjön, a mint az idáig szokásban volt, vagy a mainei kolostorba. Ivelić kisérletének, a vladika kézrekeritésének sikertelenségét látva, lázitó kiáltványokat szórt a montenegroi szerb nép közzé, a mint erről következő két levél tanuskodik:

A tekintetes Joka szrdár urnak, s Plamenac Szava plébános urnak, továbbá a boljevići törzsnek szivélyes üdvözlet!

Tudomástokra hozom, hogy én ide jöttem, az orosz Imperator, a nagy Úr és Császár által küldve, kitől egy legmagasabb manifesztumot vettem a nép számára s egy parancsot, melyet tőlem majd hallani fogtok. Értesitlek benneteket ezen császári kegyről, most szerencsés alkalmatok támadt, mert közös nagy Urunk s Császárunk I. Sándor az orosz trónhoz való hűségtekről tökéletesen meg van győzödve, a minek elődeitek is folytonosan tanujelét adták. Ezen levél vétele után küldjetek két megbizható s becsületes embert, hogy a császári parancsot velük megbeszéljem, a midőn aztán a tőlem halottakat veletek közölni fogják. Maradjatok egészségben.

Cattaro, 1804. február 24-én.

Ily hangzásu levelek a többi nahiekbe is küldettek; csak a Bjelopavlićbe és Piperébe küldött hangzik másként és pedig:

„Tőlem, gróf Ivelić Marko tábornagytól s ezen vidékekbe küldött orosz biztostól a tekintetes Bošković Mihály szrdár urnak Brdában szivélyes üdvözlet! Tudd meg, hogy már három hónapja tartózkodom Cattaroban. Az összes nahiek főnökei jelentek meg nálam, hogy a császári manifesztumot lássák s a parancsot hallják, csak Brdából nem jelent meg senki sem. S a manifesztum Brda lakosainak éppúgy szól, mint az ország egyébb részeinek. Ha te a moszkvai nagy Czár részén vagy, s annak védelme alatt maradni óhajtasz; akkor mindjárt ezen sorok vétele után egy, a moszkvai czárhoz hű főnököt végy magadhoz s jer hozzám Cattaroba vagy Risanoba mielőbb. Másként ne cselekedj, hogyha magadnak és a brdaiaknak szerencsét óhajtasz, nehogy örök

veszélynek legyenek kitéve, mert fontos ügyeket kivánok veled megbeszélni. Már két levelet kaptam a scutarii vezirtől, a ki nagy hadat gyűjt; éppen igy a boszniai vezirtől s egyéb herczegovinai zabit-től is. Maradj egészségben.

1804. márczius 21-én.

Ez okmányok a cselszövés kisérletét eléggé igazolják. A montenegroi kormány, mely Ivelićnek üzelmeiről értesült, ahhoz a következő jegyzéket küldte.

Montenegro kormánya részéről Ő fenségének, lovag gróf Ivelić Márko, tábornagynak.

Montenegro kormánya előtt tudva van, hogy Ön Cattaroba, osztrák területre jött, mint az orosz Önuralkodó Ő felségének, Védőnknek kiküldöttje, hogy velünk magas manifesztumokat közöljön, melyekben népünk számára magas császári kegyek foglalvák, két hónapja már, hogy türelmetlenül várjuk megérkezését, hogy küldetésének okát megismerjük, s hogy megtudjuk, mily ügy hozta ide. Csodálkozunk azon, hogy oly soká időzik Cattaroban, a hol Ön csak a ránk szórt legnagyobb hazugságokat hallgatja. E hazugságok ott már gyökeret vertek; okuk arra velünk szemben nincsen, hanem csak irigységből teszik azt, mert mi az ő udvaruk védelme alá bocsátkozni nem akarunk. Hogyis fogadhatnók mi el az osztrák védnökséget, a midőn elődeink a Nagy Péter idejében az orosz udvar védelme alatt állottak, mint a mely vallási s nemzeti érdekek szempontjából hozzánk oly közel áll? Egészen másként vagyunk azon udvarokkal, melyek velünk ebben a tekintetben nem rokonok; népünk kegyuraságának ezen változásába soha bele nem egyezhetik, még ha kedvezőbb alkalom is kinálkoznék erre. Az őseink vitézsége s vére által szerzett szabadságunkon kivül egyéb felesleg vagy gazdagság felett nem rendelkezünk; hogy tehetnénk mi ilyesmit? Mi csak szabadságunkat védelmezzük, ha ez elvész, életünknek se tulajdonitunk becset, mely különben legdrágább javunkat képezi. Vučetić Istvánnak az osztrák Cattaroban való jelenlegi tartózkodása, a ki felfogott titkos levelei értelmében a népet magához hivja, előttünk talány; nem tudjuk, mily szándékok vezették oda. Leveleiből hazug, lázitó, ellenségeskedő s mérges szellem vehető ki. Ő méltóságát a mi nagy metropolitánktól,

Petrović Petar urtól nyerte, a ki őt jóakarólag s jószivüleg védelme alá vette, mivelhogy az Gerbalj tartományból, mely azelőtt velenczei, most osztrák birtok, megszökött. A velenczei kormány különböző bűntényeiért a leggyalázatosabb halállal való megbüntetését követelte s ime, most ama gyalázatos s istentelen gonosztevő, Vučetić rágalmakat szór népünkre s jóltevőjére. A köztársaságban felségsértő, Ausztriában izgató s lázitó volt, s nálunk most e szökevény s az emberiség e salakja rágalmazóvá lett. Jelentjük tehát Önnek, mint orosz tábornoknak s lovagnak, hogy Vučetićra vonatkozólag igazságos s czélra vezető rendszabályokhoz nyuljon, mert különben az oroszok Önuralkodójához, Ő felségéhez küldöttet meneszteni szándékozunk, a ki neki jelenlegi újjászervezett rendünkről, békénkről s egyetértésünkről s még egyéb eseményekről szóbeli felvilágositásokkal fog szolgálni.

Cetinjében, 1804. márczius 6-án.

Ezen erélyes jegyzéknek Ivelićnek való megküldése után I. Petar vladika egy, Stanjevićben, 1804 márczius 6-án kelt átoklevelet küldött Vukelić archimandritának, a ki magát Vukotićnak nevezte, melyben ezt összes egyházi tisztétől s méltóságától megfosztja. Ezen a felfüggesztés motivumait tartalmazó okirat az olvasóra különös érdekkel nem bir, s ezért többet nem is foglalkozunk vele.

Egy második, Cetinjében, 1804. május 1-én kelt, Ivelićhoz intézett erélyes jegyzékben a montenegroi kormány megczáfolja az összes ellene felhozott vádakat, a külföldnek a belügyi kormányzatba való beavatkozását mint illetlen dolgot, visszautasitja, s irásbeli parancsokat követel, mivelhogy Montenegro ily körülmények között szóbeli utasitásokat el nem fogadhat.

E levelezések a fődolgot még mindig nem érintették; végre a montenegroi kormány megkapta az Ivelić által közölt s a néphez intézett császári ukáznak s az orosz zsinat iratának egy-egy példányát. Az ukáz következőleg hangzik:

Mi, I. Sándor, Isten továbbsegitő kegyéből az összes oroszok császára s önuralkodója stb.

Montenegro és Brda szláv-szerb területe tekintetes s

tisztelt Urainak, a kormányzóknak, vajdáknak, fejedelmeknek, szrdaroknak, valamint az egyházi s világi parancsnokoknak a Mi császári kegyünket s jóakaratunkat.

Én Montenegro s Brda népét, mely velünk egy törzsből eredt, velünk egy nyelvü s egyhitü, hires Elődeim példáját követőleg a Mi nagy és hatalmas védelmünk alá helyeztem, s jólétetekről mindig gondoskodni fogunk, gondolatainkat mindig ti rátok fogjuk irányitani, hogy benneteket ellenségek, gondok s bajok elől megóvjunk, valamint hogy belső ellenségeitek ravasz szándokait meggátoljuk. Én igy gondolkozva, tévedtem, mert azt tapasztalom, hogy vannak köztetek idegenek, a kik mint a szláv nyelv s a szláv hit kiengesztelhetetlen ellenségei elég csalfák, és uralomvágyók, hogy nemcsak a szabadságot, hanem az ország hitét s összes népeteket kiirtani igyekeznek. Óhajunk az, hogy tőletek ily veszedelmet távoltartsunk. Mi tehát szükségesnek látttuk, hogy egy bizalmi férfiút, gróf Ivelić tábornagyunkat, Montenegroba küldjünk azon parancsal s utasitással, hogy az ottani népet folytonos kegyünkről biztositsa, hogy vele a keletkező veszélyt közölje s hogy az esetben ha nem engedelmeskednétek, mutatná meg újra azon útat és módot, mely dicsőségtekre s szerencsétekre meg lőn állapitva. Reméljük, hogy Montenegro és Brda mindig hű népe a Mi, jólétöknek szentelt gondolataink jelenlegi kegyét szivesen venni s mindazt hinni fogja, a miket nevezett gróf Ivelić nevünkben hozzátok mondani fog.

Kelt Szent Péterről nevezett székvárosunkban Krisztus utáni 1803. évben október 2-án, Uralkodásunk 3-ik évében.

Sándor.

Gr. Woroncow Sándor,
főkanczellár.

Ez ukáz még megjárta volna s kevésbé bosszantotta a montenegroiakat, mint a zsinati határozat, mely forditásban a vladika ellenségei között köröztetett, de neki hivatalosan átküldve nem lett. Ennek közlése helyén való lesz, mert hozzá fog járulni, hogy Oroszországnak Montenegro belügyeibe való beavatkozását s ennek hatá-

sát közelebbről megismerjük. Hangzik ez pedig következőképpen:

Isten kegyelméből az oroszok szent kormányzsinata.

A montenegroi nép Főtisztelendő metropolitájának s Brda Petarnak, az Úr örömére!

Az Isten által megszilárditott, jámbor s az öröm napjait ünneplő orosz császárság sok és számtalan népet foglal magában, melyek nyugalmat s békét élveznek. Bőséges voltánál fogva az összes hívőkre, főképpen pedig azokra terjeszti legkegyesebb védő szárnyait, a kik vele egy törzsüek. Szerencsés népek azok, a kikkel itt ugy mint saját fiaiakkal bánnak, mert ők Oroszország anyai kezéből folytonos segélyben részesülnek. Ezen jótétemények leginkább a szláv-szerb, Oroszországhoz hű népekre, főképpen pedig a Montenegro- s Brdában lakókra lettek kiterjesztve. Oroszország jámbor s hatalmas császárai változatlan gondoskodásuk s védelmük jeléűl e népet magas kegylevelekkel, a montenegroi templomokat pedig értékes ruhákkal ajándékozták meg és ajándékozzák meg még most is folytonosan. A szent orosz kormányzsinat követi a jámbor császárok példáit s azon van, hogy Montenegro s Brda népét segitse az által, hogy neki szentelt olaját, anthymissát s különböző tanuságos könyveket küld. A nagy orosz császárok által ajándékozott drágaságok s templomi szerelvények idegeneknek lettek elajándékozva, a kiknél még most is meg vannak, s a szent zsinat által nekik átküldött szent olajban való részüket, s a megküldött száz anthymissát és tudós könyveket nem használta fel a nép javára, mely erről mitsem tud. Időközben a szent zsinatnak az igazságnak megfelelőleg be lett jelentve, hogy Ön a szentelt olajat csakugyan megkapta, s igy az Ön restsége s tétlensége mellett odáig jutottak, hogy egész Montenegroban s Brdában a gyermekek a szent keresztelés alkalmával nem lesznek a szent olajjal megkenve, s hogy az egyházak az isteni tisztelet megtartásához szükséges szerelvényekben hiányt szenvednek. A kolostoroknak nincsenek szerzeteseik. s a nép Öntől a vallás és hit dolgában semmit nem hall, mert Ön nem hat oda, hogy az tanittassék, s a mi még ezeknél is roszabb, az egész évben egyetlen egy mise sem lesz megtartva. Ily szomoru tények nagy veszély-

lyel fenyegetik a hitet Montenegroban s Brdában s nagy figyelemre s gondoskodásra inditják a szent zsinatot, mely Önt szomoru lélekkel nem a buzgó pásztor, hanem a rosszaság s az erkölcsromlás tanitója czimével illeti. Ezen bűnei fejében a szent zsinat, a nagy császár utasitásához képest, Önt az ő itélőszéke elé rendeli, a hol Ön mindezekkel szemben, magát igazolni fogja, avagy, ha tudatával bir annak, hogy hibázott, őszinte bűnbánattal fogja magát tisztázni. Akkor Ön eddigi botlásai miatt kettős büntetéssel lesz elbocsátva, hogy az ottani régtől fogva honi orthodox görög orosz hit terjedése megóvassék. A szent zsinat várakozni fog, mig Ön az isteni parancs s a szent keleti hit szabályai értelmében ezen meghagyásnak, mely a gyülekezet jelen levelével juttatik Önhöz, magát alázatosan aláveti s felhivásának eleget tesz. Ez nagyon kellemesen érintené a mi nagy és jámbor császárunkat és Önuralkodónkat. Engedetlensége esetében, mitől Isten óvja, a szent kormányzó, ó-orosz zsinat ezen makacsságát a hit, a vallás és hazája elleni szándokai nyilt bizonyitékának s az ellenséges s zavargó néphez való szításnak fogja venni. Ön mint főpásztor gondolkozásmódjában a gonosztevőkkel hazája rovására való egyetértéseért s mindenekért, a miket fent mondtunk, hibázott; azért Ön nem érdemes az érseki méltóságra. A szent zsinat kénytelen lesz Önt mint a szent egyház fiát s hazájának hitetlenét az egyháztól elválasztani s Montenegro s Brda orthodox népét felszólitani, hogy méltóbb pásztort válasszon magának s azt felszentelése czéljából Pétervárra küldje.

Kelt Szt. Pétervár fővárosban, K. sz. u. 1803. évben október 16-án.

Az alázatos Ambrozius, Novgorod és
Szt. Pétervár metropolitája.
Az alázatas Irenaeus, pskovi érsek.
Az alázatos Verlaam grusiniai érsek.

Ezen, az erényes és jellemszilárd I. Petar vladika ellen intézett mennydörgő philippika mélyen sértette őt, méginkább azonban Montenegro kormányát. Szorultságában azt határozta, hogy az északi kolossusnak éppen olyan mennydörgő jegyzékben fog felelni, s azt Ivelićnek

átküldve, azzal mindennemü érintkezést megszakit. A milyen érdekes bizonyos tekintetben ezen válasz, annyira kell a legnagyobb és legkisebb szláv állam közti diszharmonia felett sajnálkozni. Ezen válasz a következő:

Montenegro s Brda kormányától, gróf Ivelić Marko tábornagynak.

Vettük a szent zsinatnak egy levelét, melyet Ön titok gyanánt őriz, s mely másolatban a néppel közölve lett. Benne oly kifejezések foglaltatnak, melyek Montenegro s Brda népét nagyon kellemetlenül érintik, melyben az orosz szent atyák az érsekünk elleni minden alap nélküli rágalmakból s pletykálkodásokból következtetéseket vonnak. Meghagyják neki, hogy a zsinat itélő széke elé álljon s hogy itt magát igazolja. De mielőtt még ez megtörtént volna, a szent atyák máris az érseki méltóságra érdemetlennek itélik s kettős vezekléssel sujtották. E vádak mind nem igazak. A zsinat szent atyái nem vették tekintetbe érsekünkhöz való ragaszkodásunkat, az ő hazaszeretetét, a legkegyesebb védnök iránt táplált érzelmeit, továbbá rágalmakkal megtámadott ártatlanságát, hanem egyszerüen csak tádomásunkra juttatják, hogy jelenlegi jó főpásztorunk helyébe újat, méltóbbat válaszszunk. Utóbbit vallásellenes szándékai s a haza ellenségeivel való egyetértés miatt megrovással illetik, s árulónak nevezik, őt, a ki pedig oly jó s szent életet él.

Nem csodálkozunk az isteni segitséggel elért jólét azon magas fokán, melyre a jámbor Oroszország századokon keresztül emelkedett, mert nagy kiterjedéssel s a lakosok millióival bir, a kik Önuralkodóik által hozott nagyszerü áldozatok árán virágzó kulturára tettek szert, de azt már csodáljuk, hogy a szent orosz zsinat az ő hatalmát az összes világrészekre kiterjeszti s a viszonyokat orosz mértékkel itéli meg. Jó intézményeket követel az érsekektől, kik *neki alávetve nincsenek.* Ha a vallásosság nálunk nem oly jó lábon áll mint Oroszországban, ugy ezen fennakadni nem lehet, mert nekünk nincsenek felsőbbségeink, biróságaink, iskoláink s effélék, s sem azokhoz való eszközeink, sem alkalmatosságaink nincsenek. De hadd tekintsenek a szent orosz atyák csak vissza nyájuk állapotára, a milyen az Nagy Péter idejében volt. Mily gaz tenyészett akkor s buján tenyészik még most

is! Nálunk legalább a csekély felvilágosodottság daczára eretnekség nincsen, hanem a Jézus Krisztusba való orthodox, keleti-görög s illyr hit uralkodik nálunk.

Van szerencsénk Önöknek tiszteletteljesen jelenteni, hogy a szláv-szerb birodalom esése után mi montenegroiak a keresztények hatalmas ellenségétől szoritva, mint menekülők telepedtünk le ezen vidékre. Minden felsőbb uralomtól függetlenül, metropolitáinknak engedelmeskedtünk, mint főpásztorainknak az ő tanácsait követtük s vezetésükre biztuk magunkat. Ők voltak azok, kik bennünket a szabadság megvédésére s az orthodox hithez való rendithetetlen ragaszkodásra buzditottak. Jelenlegi érsekünk ebben a tekintetben többet tesz, mint akármelyik elődje. A mikor ő nemzeti ügyekben külföldön tartózkodott s a hatalmas s kegyetlen szomszédunk, az albániai pasa minket, főleg viszálykodásaink folytán, meghóditott, nemcsak hitünket, hanem a mindenki által annyira óhajtott szabadságunkat is veszély fenyegette. Érsekünk visszatérésekor nyáját farkasoktól szét ugrasztva s a szabadságot rabigába verve találta; amiért is ő bennünket kötelességének méltó teljesitésében tanitás s személyes meggyőzés által kibékitett. Csakis az ő buzditásainak köszönjük a hitünk hatalmas ellenségével szemben kifejtett ellentállásunkat s végre Isten segedelmével az albániai pasát különböző időkben s csatákban legyőznünk sikerült és pedig érsekünk személyes vezérlete alatt, a ki bennünket szent imákkal felbátoritott. Ez idő óta szabadok vagyunk s veszélytől nem környezve. Hát ki mentett meg bennünket a keserü inségből? Senki más, mint Isten, jó érsekünk utján, a mi az egész világ előtt ismeretes, csak a zsinat előtt nem, a mely az itteni viszonyokban való tájékozatlanságában, az igazságtalan pletykálkodásokra s rágalmakra hallgatva jó pásztorunkat „rest"-nek szidalmazza.

A zsinat azt hiszi, hogy a mi érsekünk itten tán oly pompát s fényt fejt ki, a mint azt Oroszországban teszik: több fogatu, aranyozott hintókban utazni, s a hol idejük van magukat a szent isteni tisztelet tartásban gyakorolni. Itt nem úgy áll a dolog; itt arczának verejtékében a legmeredekebb magasságokat gyalog kell megtennie s a népet szünet nélkül tanitania s szelidségre

inteni (a szent isteni tiszteletet érsekünk csak akkor végzi, ha azt a nemzeti ügyek megengedik, de ezen pihenés is csak ritkán jut ki neki) mert itt biróságaink nem voltak s csak az ő lankadatlan fáradozásainak köszönhető, hogy a mult évben biróság s kormány lőn felállitva, melyek az önkénynek s a különböző büntényeknek határt szabtak. A szent atyák befogják látni szorongatott helyzetünket. Ők eddig semmiféle segélyben nem részesitettek s most érsekünket alap nélkül s jogtalanul birószékük elé hivják, most, a midőn népünk helyzete, az előbbihez képest, sokkal jobb. Jobb, oly istenies, oly hasznos, hazájához s a kereszténységhez oly hű érsekünk még soha nem volt.

Mi, a montenegroi nép a régebbi, orosz önuralkodók részéről több ukázzal lettünk kegyesen kitüntetve, ezek között azonban csak kettő van, melyek kegyet tartalmaznak a montenegroi nép számára.

A boldogult Nagy Péter császár, az örök emlékü, I. Pál, Petrona Erzsébet s II. Katalin császárnő ukázaival metropolitáink érseki s papi ruhákkal s a mise olvasáshoz szükségesekkel lettek megajándékozva az ő s a montenegroi nép szolgalataiért, készségeért s a magas orosz trónhoz való ragaszkodásukért. Ezen pompás öltönyöket érsekeink még mai nap is használják nagy védőik tiszteletére s dicsőitésére. Ezek tehát nem mentek át idegen tulajdonba, a mint azt a szent zsinatnak alaptalanul megsugták, hanem birtokunkban vannak. A szent zsinat templomainkat soha a szükséges dolgokkal el nem látta, hanem csak érsekünk egymaga. Ha az ő segitsége nem volt elégséges, ugy a lehetőséghez képest saját költségünkön szereztünk be egyet mást. Mi a szent zsinatnak benső köszönettel tartozunk, hogy szent olajban s anthymnissákban részesitett bennünket, a mi csakis irgalmas voltának tulajdonitható, de nem I. Pál imperator úr meghagyásának.

Gyermekeinket a szent keresztség alkalmával a szent olajjal meg szokták kenni; a papság azt érsekünktől alabástrom szelenczékben kapja, melyek az ily szentségnek megfelelőleg készitve vannak. Hamisan híresztelték tehát a szent zsinatnak, hogy gyermekeink a szentelt olajjal megkenve nem lesznek.

Noha klastromainknak nincs sok szerzetese, mégis annyian vannak, a hánynak fenntartásához az eszközök meg vannak. A mint értesülünk Oroszországnak is egyes eparchiáiban üres, nyomorban sinylődő klastromok vannak, holott Oroszországban a jámborság s kultura virágzó állapotban vannak; a szerzetesek pedig éhes juhokhoz hasonlóan soványodtak le. Csodálatos tehát, hogy a zsinat szent atyái saját nyájaikban hiányokat nem vesznek észre hanem más nyájakban keresnek tökéletlenségeket. Az orosz szerzetesek nem értik jobban a dogmát és a szertartástant a mieinknél, ámbár ott tudományos s felvilágosult papok vannak. Ugyan ki oktat bennünket a dogmában, és a vallásban; ki buzdit minket jámborságra s keresztény erényekre? Bizonyára nem orosz prédikálók, a mint azt igaztalanul az orosz zsinat tudomására hozták, hanem egyedül maga a mi érsekünk. Az iskolák hiányánál fogva nálunk tökéletlenségek felmutathatók ugyan, és a szent zsinat gyönge erőinket fel is foghatja; de ez azoknak rovandó fel, a kik bölcseséggel s magas felvilágosultsággal dicsekesznek s mégis a létező önzésről s az ártatlanság megitéléséről tudatlanságukat árulják el. Miért nem mutatja ki az orosz zsinat újabb időben szent atyáinak sajátszerü részvétét a kereszténységnek Török Szerbiában való iszonyatos kiirtásával szemben, a hol az Istenben megnyugvó egyházférfiakat karddal gyilkolni szokták? *Ott* az elnyomott orthodox kereszténység nagy védelemre és segitségre szorul; nekünk arra nincsen szükségünk, mert mi, hála Istennek, senkitől elnyomva nem érezzük magunkat; mi jó érsekünk kormányzása alatt a legteljesebb szabadságot élvezzük. Az orosz zsinat talán nem is tudja, hogy a szláv-szerb népeknek görög-keleti-illir egyházukban patriarkájuk volt, a kinek a szerb érsekek egészen 1769-ig voltak alávetve. A mindjárt rá kitört orosz-török háború alkalmával Basil szerb patriárka, a ki akkor egész Illiricum felett parancsolt, a keresztények üldözése miatt, s mert őt is nagy veszély fenyegette, vidékünkön keresztül Oroszországba ment, a hol Szent Pétervártt meghalt. Vele kihalt a szláv-szerb patriárkák ága s az ipeki patriárkai szék még ma is betöltetlenül áll, ennek következtében metropolita urunk az innenső egyházban oly

független maradt, a mint senki más az érsekek közül. Az egyháztörténet tanusága szerint a kereszténységet nem az oroszoktól nyertük, mint azt a szent atyák iratukban tévesen állitják, hanem a görögöktől.

Még nem halottuk, hogy a szent orosz zsinat a szláv-szerb nép felett, mely orosz határok között nem is él, bármely hatalmat gyakorolt vagy arról gondoskodott volna.

Mi, Montenegro s Brda népe nem állunk alattvalói viszonyban az orosz császárhoz, hanem mi csak az ő moralis védnöksége alatt állunk, mert törzsrokonok s egyhitüek vagyunk, de semmi más okból.

Mi szivélyességgel, ragaszkodással s hűséggel viseltetünk az orosz udvar irányában s ezeket örökké megfogjuk magunkban őrizni. Oroszország eltaszithatna ugyan minket, a mit azonban nem várunk. De feltéve ezt az esetet is, akkor mi csak annyiban maradunk hűek Oroszországhoz, amennyiben ott az orthodox hit az uralkodó, de csak azon feltétel alatt, hogy Oroszország lakosaival semmiféle *alattvalói viszony*-ban osztozni nem akarunk. *Mi elődeinktől öröklött szabadságunkat véglehelletünkig megfogjuk védelmezni s inkább a karddal kezünkben halunk meg, semhogy valamely hatalom nyomorult rabjai legyünk.* Nem igaz igéretektől mi nem várhatunk becsületet, dicsőséget és szerencsét, különösen hogyha oly illetlen szándékokkal van tele, mint pld. területünkre lépéskor bezáratni a mi érsekünket, a ki nem is orosz alattvaló, sőt a zsinati biróság elé állitani!

A mi érsekeink eddigelé még nem vonattak felelősségre az orosz zsinat előtt, s azt nem is fogjuk megengedni, hogy bárki is jelenlegi érsekünk felett győzelmeskedjék s felette itéljen. Hogyha valami bünt követett volna el, a mint azt rágalmazók állitják, akkor mi magunk itélhetnénk felette, nem ugyan mint érsek, hanem mint a legbecsületesebb polgártárs felett.

Mi választottuk őt érsekünkké; mi, a montenegroi nép, szerb patriárka hiányában őt felszentelés czéljából a magyarországi szerb püspökökhöz s metropolitákhoz küldtük, a mit utóbbi meg is tett, ő rábizva a felettünk való főfelügyeletet.

Ha érsekünk méltatlan volna hivatalához, akkor mi

őt attól megfoszthatnók; mi másikat választhatnánk s azt kellő helyen felszenteltetnők, de nála méltóbb lelkipásztorunk még nem volt s a meddig él, mást nem is óhajtunk, legkevésbé pedig Vučetićot, e senkit, e szentségtelent s rágalmazót; a miért is az érsekünkre vonatkozó ügyekhez senkinek semmi köze sincsen.

A dolgok ily kényes állása mellett kötelességünknek tartjuk, hogy a népre hivatkozzunk, mint a mely nagyon ismeri érsekünknek kitartását, hazájához való szeretetét s tisztességes bánásmódját, továbbá annak az orosz császár Úrhoz való hűségét. De ha esetleg minket és társainkat is ily vádakkal illetnének? — mi következhetnék ebből? Erre vonatkozólag csak akkor lehetne valami tapasztalásra szert tenni, hogy ha mi Önnel a mi országunkban s metropolita Urunk s a főnökök jelenlétében találkozhatnánk.

Ön a tárgyalások folyamán azt kérdezte tőlünk, vajjon mi császáriak vagyunk-e? Ismeretes kérdés ez előttünk s értjük is. Válaszunk ez:

Mi, Montenegro s Brda népe soha orosz alattvalók nem voltunk. Ily kérdéseket nem tanácsos hozzánk intézni, mi a véduraságot csakis a vallásegyenlőséghez való hajlandóságunkból folyólag ismerjük el. Mi, sem *szerződésszerüleg,* sem *kiváltságok árán* alá nem vetettük magunkat; ennek következtében rendszerint *semmi véduraságunk sincsen.* Azonban biztositjuk Önt, hogy az orosz udvar iránti kötelezettségünknél s hajlandóságnál fogva abban az esetben, ha az ő s a mi szomszédaink Oroszországgal háborút viselnének (mitől Isten óvjon), mi kétségkivül egyidejüleg vele együtt foglalnánk állást, s mi éppen ugy, a mint elődeink, utolsó csepp vérünkig harczolnánk orosz ellenségek ellen, anélkül azonban, hogy egyéb kötelezettségnek vetnők magunkat alá.

Hogyha Ön a cs. k. határon át ellenséges támadást intézni merészelne országunk ellen, akkor mi sajátszerü hadviselésünkkel annak elébe állnánk, s az ellenségnek országunkba való behatolását megakadályoznók, *legyen az bárki is.*

A mondottak után a néppel való teljes egyetértésben jelentjük Önnek, hogy mi, Montenegro s Brda népe, az Ön előttünk ismeretes szándékait bizonyos, nyomós

okokból haszontalanoknak s szégyenleteseknek nyilvánitjuk, főképpen pedig azért, mert mi az ukáz s a zsinati határozat tartalmát előbb hallottuk meg, mintsem Ön mindkettejöket velünk eredetiben közölte volna.

Másolatai ezeknek ellenségeink kezébe kerültek. Abból részvét és gondoskodás helyett a zsinat által az ártatlanság ellen intézett, megsemmisitő csapást olvastunk ki. Ön tehát ily módon akarna a magas udvar kegyeibe jutni? Hiresztelések s kárunk utján? Ily meg nem engedett módon, jó érsekünk, a haza leghűbb fia, s az orosz császár híve elleni hamis tanubizonyság által akarja nekünk hazánk ellenségét, a gonosztevő Vučetić-et érsekűl adni, hogy ő, Ön szerint, a népet az engedelmesség utjára téritse, tényleg azonban Ön érsekünknek eltávolitása után rosszakaró szerepet akart volna játszani, s más irányba terelni a politikát.

Mi, a montenegroi s brdai nép jól ismerjük Önt, anélkül hogy nekünk mondaná, tudjuk, hogy az Ön igéretei sem becsületet, sem szerencsét avagy dicsőséget nem eredményezhetnek.

A mult minket arra oktat, hogy mi, ha igéreteinek és szörnyű esküinek hitelt adnánk, éppugy meglennénk csalva, mint azelőtt, ámde ez volna az utolsó hazugsága, mely az elsőnél sokkal szerencsétlenebb. Ily szándékai mellett mi Önt még országunkba be sem ereszthetjük, sem Öntől parancsokat vagy egyéb rendeleteket el nem fogadhatunk.

Ha Önnek ugy tetszik, az ukáznak s a zsinati iratnak eredetijét is azoknak küldheti által, a kikhez azok másolatait juttatta, ily utakon nem szokták azokat nekünk megküldeni, azokat különben még az Ön közléseit megelőzőleg is ismertük.

Mi, Montenegro s Brda népe renditheteilenül ragaszkodunk az általunk Önnel f. é. márczius 16-án közölt alapelvünkhöz. Hogyha Ön érkezése idejében a sajátlagos orosz politikához híven először velünk, érsekünkkel s az Ön utasitásai szerint járt volna el, akkor igaz, hogy igy sem ért volna czélt, de a parancsok legalább nem kerültek volna nyilvánosságra s utóvégre minden *megszégyenitést* kikerült volna.

Mi Önt körünkben látni óhajtottuk, hogy a császári

ügyek s küldetésére vonatkozólag Önnel beszélhettünk volna; de mittevők legyünk, ha Ön hamis uton tért be országunkba? Nekünk nyugtalanságot s kegyvesztést okozott, Önnek pedig *megszégyenitést.*

Egyhanguan kérjük fel Önt, hagyjon most már bennünket mindenféle nyilt s titkos cselszövényeivel békében, különben pedig mi az orosz trónhoz továbbra is hűek maradunk renditbetlenül s azon hiszemben, hogy az az igazság, melytől Ön annyira eltért, kideritésére s az általunk a legkegyelmesebb udvarhoz intézett felterjesztés megvizsgálására egy orosz hivatalnokot fog küldeni.

Bizton reméljük, hogy a császár ő felsége, legkegyelmesebb védőnk, az általunk és érsekünk ellen ellenséges indulatból kieszelt hazugságokat megsemmisiteni s általában irántunk való császári jóindulatát s kegyét megkettőzni fogja.

Cetinjében, 1804. julius 3-án, az általános országgyűlésen.

A kormányzó:

Radonić Vuk s k.

Következnek az összes szrdárok, vajdák, knézek, zászlóvivők, tekintélyes egyházi s világi kitünőségek aláirásai, az országos pecsét rányomása mellett, melynek körirata: „Pečat opšči Crnogorski“. (Montenegro általános pecsétje.)

A mint már föntebb emlitve volt, a kormány elhatározta, hogy jelentést fog tenni az orosz császárnak. Az pedig következőképpen hangzik:

A világszerte ismert események s az utolsó vajdának, Crnojević Györgynek, kivel ezen hires ág kihalt (?), halála után, a montenegroi nép egy metropolita kormányzása alatt maradt. Nevezett vajda azt rá s utódaira hagyta, továbbá a kormányzókra s egyéb főnökökre, a kik régibb s nemesibb családokból származnak.

Mi s ősatyáink, vezetésük s Isten oltalma alatt nemcsak az orthodox vallást s a szabadságot védtük meg fegyvereinkkel több mint három századon keresztül, hanem a török háborúk alkalmával még más keresztény államoknak segitséget is nyujtottunk. A mult század végén felségednek kegyes atyja, I. Pál, felemliti népünk-

nek hű s őszinte, a halhatatlan Nagy Péter idejében tett szolgálatait, s azt császári kegyeivel s kegylevelekkel megajándékozni méltóztatott. E nagymérvü jóakarat nyilvánitása azon nagy reményre jogositotta fel népünket, hogy I. Pál közkedveltségnek örvendő utódjától még nagyobb segitséget s kegyet várhat.

Ezen reményben felséged, legkegyelmesebb védőnk trónra lépte idejében, az önkénynek s a polgári viszálykodásoknak határt szabtunk, s érsekünknek, a ki népünk természetének megfelel, fővezetése mellett a törvénynek s biróságnak szabad utat engedtünk.

Érsekünk szándéka, hogy császári felséged szent birodalmának dicsőséget s előnyöket juttasson, a mit metropolita urunk m. é. október havában felséged főkanczellárjával körülményesen közölt. A dolgok ily állása mellett népküldötteket akarunk császári felségedhez meneszteni, hogy azok felségedet jelenlegi kormányzásunkról s egyéb, a közjólétre vonatkozó dolgokról értesitsék; ez azonban csakis érsekünk közvetitésével történhetik meg, a ki felségednek véduraságát szavakkal s oktatásokkal megszilárditja. Mi senkinek sem vagyunk annyira lekötelezve, mint metropolitánknak, lankadatlan buzgalmáért; ő feltétlen bizalmunkat birja, mi követjük őt, s minden szavának hiszünk. Szilárdsága s higgadtsága teljesen ismeretes mindenikünk előtt, és senki közülünk dicsvágyát vagy önzést nála nem vett észre. Magaviselete rangjához illő s folytonosan javunkról gondoskodik s csakis Isten az, a ki tulságosan megfeszitett eréjét felfrissiti. Rajta nyugszik az egyház terhe, a mi kettős nehézséggel jár oly népnél, melynél a rend szabályai erős gyökeret még nem vertek.

Legkegyelmesebb Urunk! Ha felségednek népünket alkalmas időkben magas császári jótéteményekben részesiteni méltóztatik, a midőn is szerencsénk s dicsőségünk császári felséged udvarának legnagyobbb előnyével volna egybekapcsolva; ugy mindenesetre elkerülhetlenül szükséges volna, hogy a mi érsekünkkel császári felséged leghívebb s legőszintébb lovagjával való érintkezések tartassanak fenn.

Mi, a nép, a kik kormányzata alatt élünk, császári felségednek összes parancsait s rendelkezéseit legszive-

sebben főtisztelendősége utján vesszük tudomásúl, a kinek helyeslése nélkül azokat követni semmi esetre sem merjük.

Mi csodálkoztunk gróf Ivelić tábornoknak Cattaroba való megérkezése fölött, a hol legnagyobb ellenségeinknél tartózkodik. Onnét fogott hozzá, hogy megérkezését velünk tudassa és nekünk megparancsolja, hogy mi hozzája, egy idegen városba menjünk s itt vegyük át és kövessük az ő parancsait, a mi hozzánk, mint szabad néphez nem illik. Minden politika ellenére erős fenyegetésekkel élt, hogy akkor, ha mi parancsainak eleget nem teszünk, ő minket három hatalmasság seregeivel széjjel fog ugratni. Majd az archimandrita, most már világi, Vučetić befolyását használta fel, hogy az a népet nyiltan, meg titokban is megzavarja, hogy a gonosztevőket s lázitókat (a kiket az ujonnan felállitott biróságok elkövetett bűntényeikért jogos büntetésben részesitettek) magához hivassa, s ezeknek igéretekkel kedvezett, hogy a népet felbujtogassák s a jelenlegi közmegelégedésre működő kormányt megbuktassák.

Ivelićnek egy magas, lepecsételt ukáz lőn átadva, hogy azt velünk közölje. Ő azonban országunkba nem akart bejönni, hanem a határvidéki lakosok által másolatokat küldött róla országunkba, melyek ellenségeink kezeibe kerültek.

Mi kivülről ugy kéz alatt egy másolathoz jutottunk s azt elolvastuk. Mi nagyon el vagyunk keseredve Ivelić felett, mert ő még 1788. óta van emlékezetünkben, a midőn a keresztény fegyvereknek a törökök elleni emelésre vonatkozó császári manifesztumokat hirdetett ki, s mely alkalommal szörnyű módon esküdözött, hogy mi a befejezett háború után boldogok leszünk. Esküjére épitve, megkezdtük a háborút a törökökkel, Ivelić azonban rokonaihoz ment, a hadi czélokra szánt pénztár kárára. Ő rokonainak nagyszerű házakat épittetett s a háború tartama alatt üzérkedéseket folytatott. Ily meg nem engedett módon nagyon meggazdagodott, fizetés mellett derék magatartásáról szóló hamis bizonyitványokat állittatott ki magának, s megvesztegetések által méltóságokra s érdemjelekre érdemesnek ajánlotta magát és csalással mindezt el is érte; minket pedig, a kik az ellenség ellen vérünket ontottuk, nem jutalmaztak meg, Ivelić megcsalt

bennünket, ámbár az összes hadi költségeket sajátunkból fedeztük.

Fenyegetéseinek jó nagy része sértő jellegű volt. Igy mindjárt Cattaroba való érkezése után gőgös módon oda nyilatkozott, hogy ő a kezei közt levő utasitások s a szent zsinat parancsára Montenegroba fog menni, érsekünket fogságba ejteni s azt örök száműzetésbe Sziberiába fogja küldeni.

Ivelićnek ily gyalázatos viselkedése okozta, hogy minden összeköttetést vele félbeszakitottunk. Érsekünk nem érdemelte meg azt, hogy valaki saját független országában ily zsarnoki módon bánjon el vele. *A meddig mi élünk, emberi hatalom nem képes,* hogy rajta ily gyalázatot ejtsen.

Metropolitánk soha nem állott az orosz zsinat parancsai alatt, hanem csakis császári felségednek erkölcsi véduraságа alatt! Különben is idáig senki részéről oltalomban nem részesültünk. Hatalmas oltalom helyett hatalmas üldözésben kezdtek részesiteni. A szent zsinat hatalmat csakis az orosz birodalom határai közt levő érsekek felett gyakorolhat, azok a kik ezen határokon kivül vannak, neki alávetve nincsenek, tehát érsekünkhöz sincs semmi köze. A nép jólétét illető kegyeket, parancsokat s' rendelkezéseket türelmetlenül várjuk legkegyelmesebb védőnktől, felségedtől. Fennebb vázolt körülmények között mi Ivelić tábornok szavaiban nem bizunk, amennyiben érsekünkkel érintkezésbe nem lép, főleg, hogyha császári felséged parancsait s rendeleteit velünk utóbbi által közölni nem szándékozik.

Legkegyelmesebb Urunk! Igazi állapotaink kideritése czéljából méltóztatnék egy lelkiismeretes megbizottat, a ki született orosz legyen, legkegyesebben mi hozzánk küldeni, a ki a tiszta igazságot megállapitani s arról felségedet értesiteni fogja. Mi, Montenegro s Brda népe, legalázatosabban kérjük felségedet, kegyeskednék az illetőt utasitani, hogy népküldötteink számára akadálytalan átutazhatás czéljából utleveleket küldjön, amenynyiben mi azokat a nép nevében s a legjóakaratubb hirekkel felségedhez küldeni szándékozunk.

Felséged szentelt lábai elé borulva, a legnagyobb alá-

zatossággal maradunk mint Montenegro s Brda népének főnökei,

A kormányző:
Radonić Vuk s. k.

Következnek a főnökök aláirásai.[1])

Ezen episod tanuságúl szolgálhat, miszerint Oroszországnak is javára válik, hogy ha a keresztény elemet erősbiti a helyett, hogy azt belső viszályok által gyöngitse. Ebben a tekintetben a szerbek, miután négy századon keresztül a szenvedések iskoláját járták, humánusabb alapelveknek hódolnak, Virgil eme szavai nyomán: Non ignora mali misersis succurrere disco; s igy Oroszországnak saját tatárigájáról kellett volna megemlékeznie.

Fentebbi előterjesztés folytán a császár egy született oroszt, Mazurevsky, udvari tanácsost küldött ki azon meghatalmazással, hogy Ivelićtől az utasitásokat vegye át, a ki ily módon kegyvesztetté lőn. Mazurevski Ivelićnek költött s hamis vádairól tökéletesen meggyőződött, de helyesebb meggyőződés szerzésének szempontjából azon előterjesztést tette a császárnak, hogy az a dolgok megvizsgálására még egy biztost küldjön ki. E végből Andreević Sankovski István küldetett ki, a ki hasonló értelemben tett jelentést, mint Mazurevski, hogy t. i. az egész rágalmakon alapszik.

A tényálladéknak ezen ismételt bejelentése azon meghagyásra birta a császárt, hogy Vučetić rangjától s állásától megfosztassék s oda küldessék, a hova meg nem érdemelt módon Péter érseknek kellett volna jutnia, t. i. Sziberiába, hacsak utóbbi bocsánatban nem részesitené őt. A vladika az evangélium szellemében járt el, mint oly ember, a ki legnagyobb bosszúállását abban találja, ha ellenségének nagylelküen megbocsát és kegyesen meg is bocsátott minden bántalomért, a mit csak tévedésnek vett. Az orosz császár, a ki előtt Petar igazolva állott, alázatosságáért érdeme szerint megdicsérte őt, s nemes és egyenes jellemét dicséretben részesitette.

[1]) Medaković, 119. és 155. l.

Csak most fordithatta figyelmét Petar az ország belső állapotaira.[1])

A nikšići 200 családnak már 15 év óta kért kivándorlását ezuttal megakadályozta, hogy Moračát népességétől meg ne fossza. A nikšići törzsből ennek folytán csak 22 család vándorolt Odessába 1804-ben junius 26-án. Számuk egy, 1835-ből való számlálás szerint 355-öt tett ki. Tiraspoljsk kerületében termékeny földeket kaptak, melyek területe 12,000 dessetin volt. Mina Nikšić része kitett 500 dessetint s 1000 rubelt. Ezen kivándorlók közül egynehányan a fekete szerb huszárezredben szolgáltak, 1808—1810. között, Bukarestben Miloradović ezredes parancsnoksága alatt a törökök ellen, s Kara Györgygyel tárgyalásokat akartak folytatni, hogy önkéntes csapat alakjában segitsék; de e terv abban maradt s Mina Lazarević telepjébe tért vissza, a hol 1808. évben november 21-én meghalt.[2])

1805-ben a vladika közigazgatási ügyekben Crnicaba ment, s zord idő levén, a nagy hideg folytán lábaiba csúzos bántalom fészkelődött be, mely őt tiz évig kinozta. Péter később kis birodalmának egyéb részeit is beutazta, mindenütt személyes tapasztalatokat gyüjtvén annak állapotáról s békebirói hivatalát mint egy igazi patriárkális fejedelem teljesitette.

Napoleonnak növekvő hatalma ez időben a francziákkal hozta érintkezésbe. Ezek 1797-ben Velenczét foglalták el, a köztársaságot megszüntették s Cattaro tartományát az osztrákoknak adták át. A boccaiak annál szivesebben adták meg magukat, amennyiben régi jogaikat biztositották. De a mint Ausztria a pozsonyi békekötés alkalmával (1805. deczember 14-én) e tartományt ujra a francziáknak engedte át, a boccaiak Péter vladikához fordultak, fegyveres közbenjárásáért, hogy sértett jogaikat megóvják s ez 1806. február 16-án a montenegroiakkal a Sutorina völgyön át is vonult és ugyanazon napon Novit minden ellentállás nélkül be is vette. Egyidejüleg orosz csapatok kötöttek ki Novinál, melyek az adriai

---

[1]) Has. ö. Medaković, 155—156. l.

[2]) Tirol D. 304. l. Skaljkovski chronologiája. Odessa 1838, 163., 164. és 165. l. 11. rész.

tengerben tartózkodtak s a Savin kolostorba mentek, a hol a montenegroiak egy zászlószentelésen résztvettek.

A montenegroiak most már az oroszokkal egyesülve harczoltak a francziák ellen. Május 21-én Caftat mellett az ellenségre bukkantak s azt a kastélyba való visszavonulásra kényszeritették.

E csatában az ellenség részéről 250 halott maradt a csatatéren; az oroszoknak volt egy halottjuk s öt sebesültjük, a montenegroiaknak kilencz halottjuk. Erre a francziák a kastélyból visszavonultak, mely alkalommal újra összeütköztek 's az ellenség 8 tisztje s 300 közembere fedte a csatatért. Az egyesült orosz-szerb csapatok vesztesége mindössze 13 halottból és sebesültből állott. A május 25-én vívott csatában a vladika egy ágyut és 150 puskát ejtett zsákmányúl. Az ellenség Raguza felé szorittatott vissza, a hol a várnak csak egyes küleródjeit tartotta megszállva. Ezeket is, és pedig Brgat és Szt. Markot, junius 2-én vették be.

Junius 5-én reggel a vladika az előárkoknak elfoglalását parancsolta meg. A montenegroiak egyik csapata egyikét a legszilárdabb és legmeredekebb pontoknak rohanta meg, s egyéb állásokat is el akart foglalni, de veszélybe jutott, a melyből csakis Wjazemski herczeg mentette meg az által, hogy sietve három század vadászt küldött utánuk. Ezek segélyével ezen állásoknak is birtokába jutottak.

Minthogy a vladika egy török zabittól azon értesülést vette, hogy az ellenség erősitést nyer, háromszor nyomult elő és támadta meg az ellenséget. Ezen ütközet hevében Loriston elhatározta, hogy az oroszokat bekeriti s e czélból egész erejével a vladikára vetette magát, a ki ez által valóban nagy szorultságba került; e perczben az orosz csapat rohamot intéz s nemcsak a veszélyből szabaditotta ki, hanem egy elfoglalt, nagyon meredek magaslaton még az orosz zászlót is kitüzte. A mélyedésekből kiűzött ellenség a várütegek védelme alatt összegyülekezett, de igy menekülésre kényszerittetett olyannyira, hogy a támadóknak kénytelen volt három sánczot az ütegekkel együtt átengedni. — A francziák egy belső várműbe hátráltak, de innét is kiűzetve, a várba zárkóztak. A várfalak alatt azonban ütközetet kellett kiállaniok, mely

délutáni két órától esti hét óráig tartott, mely alkalommal a francziák 19 ágyut, *Delson* tábornokot, 18 törzs és főtisztet, és 400 közembert veszitettek; azonkivül 90 franczia fogságba esett. Az oroszok 3 tisztet, 30 közembert vesztettek, sebesült volt 16; a montenegroiak összesen körülbelül 100 embert vesztettek.

Junius 6 án a montenegroiak egy vizvezetéket vezettek le, hogy az ellenségnek a várban vizhiányt okozzanak; azután elfoglaltak egy elővárost, melyet büntetésűl azért, hogy az ellenséget adott biztositásuk daczára befogadták, felgyujtottak. Azonban ennek megtörténte előtt minden más vagyont zsákmányúl ejtettek, nevezetesen pedig Konavlje lakosai, a kik a vagyonos házakat ismerték, s a kiknek szemében amazok nemessége amugyis szálka volt.

Ekkor érkezett meg Sándor császárnak azon parancsa, hogy a Bocca di Cattaro tartomány a francziáknak jussa, a miért is a montenegroiak azonnal házaikba tértek vissza. Vladikájuk hosszas kéréseire s nógatásaira azonban mégis visszajöttek. Junius 15-én az ellenség több kirohanást kisérlett meg, de veszteséggel volt kénytelen visszavonulni.

A vladika junius 23-án azon értesülések folytán, hogy az ellenség Stagnon keresztül segitséget fog kapni, két csapat vadászt az Ombla folyóhoz küldött, továbbá számos montenegroit és primorcait. Rá következő napon Molitor tábornok 3500 emberrel Törökországon osont át, hogy a törököket hátban támadja meg. Ezek ellenséges szándékát észrevéve, visszavonultak, Gružba hajóra szálltak, s Noviba mentek, a hova őket nemsokára a vladika is követte, miután előbb még az Ombla folyónál megütközött, de sokkal gyöngébb volt, semhogy a túlerős ellenséget feltartóztathatta volna.

Minthogy a francziáknak a Bocca di Cattaro meghóditása nagyon is szivükön feküdt, azon voltak, hogy a vladikát részükre hangolják. Loriston biztositotta őt, hogy Napoleon őt Dalmátország patriarkájává fogja kinevezni, de ezen ajánlatot a vladika, mint a montenegroiak független feje, s mint az ipeki patriarka helyettese, visszautasitotta.

Augusztus 26-án Sándor császártól egy futár érkezett

meg azon utasitással, hogy a háborút folytassák a francziák ellen. A vladika a nem éppen jelentékeny, 2000 emberből álló erőt gyüjtött össze, s azzal szeptember 14-én megtámadta az ellenségnek az Ostro nevü előhegységen levő megerősitett állását. 24 órai harcz után elkergette azt onnan, Debeli Breget. és Sutorinát bevette, s az ellenséget szeptember 16-án egészen Caftátig üldözte.

Szeptember 18-án Marmont az oroszokat támadta meg, a kiket vissza is vetett. A vladika ellen intézett hasonló kisérlet meghiusult, s Marmont visszavonulásával végződött.

Az ellenség szeptember 21-én éjfél tájban Ragusa felé nyomult előre, de a montenegroiak előőrsei által észrevétetett s annyira üldöztetett, hogy napvirradtakor már utólérték. 'Miután a montenegroiak s az oroszok mesterséges leshelyeikből golyózáport kezdtek rájuk zúditani, a francziák sietve, mint csak lehet, Caftatba vonultak, a hol bezárkoztak. Ezen, 22 óráig tartott ütközetben a vladika 200 embert vesztett. Az ellenségnek vesztesége nincsen ugyan pontosan feljegyezve, de a holt tetemek számából következtetve, az körülbelül 2000 ember lehetett. Biztosan csak azt tudjuk, hogy 1 tábornok, 18 törzskari- s 37 főtiszt esett el, Molitor tábornok pedig megsebesült. Fogságba esett Bove tábornok, 47 törzs- s főtiszt, és 1300 ember. Számos, eleséggel megrakott kocsi, 10 szállitóhajó, eleséggel s lőszerkészlettel megterhelve, a győzők kezeibe került.

Október 2-án a vladika portyázás közben Ragusa közelében újra egynehány eleség kocsit ejtett zsákmányúl s erre Noviba tért vissza.

Senjavin, orosz altengernagy, Corfunak vagy Corcyranak s egyéb szigetek elfoglalását s a francziáknak onnan való elűzését tüzte ki. November 26-án két zászlóalj orosz vadászszal, 190 montenegroival s pimorcaival hajóra szállt, s oda megérkezve, november 29-én hozzáfogott a támadáshoz. Az elsánczolt francziák a citadellába való visszavonulásra kényszerittettek, melyet a rá következő napon szárazon és vizen ellenük intézett támadás folytán, s makacs védelem után szintén elvesztettek. A franczia parancsnok, Orsengo ezredes 13 törzskari- s főtiszttel, továbbá 389 közemberrel a győzők foglyává lőn,

e mellett még 12 ágyú, felszereléssel együtt, s némi eleség is a győzők birtokába jutott. Ezen csatában különösen a vladika fivére, Petrović Szava Markov tüntette ki magát, a miért is az orosz császár neki a Szt. Pétervártt 1807. márczius 1-én kelt ukázzal, mely Ušakov tengernagy által van ellenjegyezve, a IV. osztályu Szt. György-rendet adományozta.

I. Péter vladikának az 1806-ban Európa általános ellensége elleni hadjáratban szerzett érdemeit az orosz császár egy fehér mitrának ajándékozásával jutalmazta meg, melynek közepén egy, gyémántoktól csillogó kereszt ragyogott, a mi igen értékes s ritka kitüntetés a görög egyház érdemeket szerzett főpapjai számára, mely kitüntetés Montenegro mesterkéletlen népére igen kellemes hatással volt.

1807. január 13-án az orosz altengernagy hajóhadával Corfuba indult. A vladika a Bocca megvédése czéljából hátramaradt. Melléje Knipper ezredes, a szárazföldi csapatok parancsnoka adatott azon utasitással, hogy e vidék a legvégsőig megvédendő. Az ellenség semmiféle ütközetbe nem bocsátkozott, s ezen eseményekkel törődni sem látszott. A vladika tehát pihenésre szánta magát. Hanem márczius elején Herczegovina legöregebbjei a vladikához jöttek azon kérelemmel, hogy szabaditaná fel őket a törökök elviselhetlen járma alól, minthogy most, a midőn Oroszország Törökországgal harczban áll, az erre alkalmas idő bekövetkezett. Sankovski kinyilatkoztatta, hogy a külügyi ministertől, Budbergtől azon parancsot kapta, miszerint a szlávokat a törökök ellen védelemben részesitse. A vladika tehát, egyetértve az orosz parancsnokkal, elhatározta, hogy Onogoštot két hadoszloppal meg fogja támadni.

1807. április 2-án az orosz gyalogságot, mely 1000 emberből állott, Zabjelina ezredes parancsnoksága alatt Rizanj-ból Onogošt felé mozgósitotta, s éppen igy a vladika is az ő seregét. Ez képezte az első hadoszlopot. A másik, mely két század vadászból állott, Radulović ezredes vezetése alatt a primorcaiakkal Trebinj felé indult. Az elővédet három ezer montenegroi képezte. Ez természetesen korábban ért Onogoštba, mint a rendes csapatok, s egynehány házat rögtön fel is gyujtott, mely oly

zavart idézett elő a törökök között, hogy az igen könynyen fegyverletételüket eredményezte volna, hacsak Zabjelina azt az ajánlatot nem tette volna, hogy még ne támadják meg az ellenséget, hanem először irásbelileg megadásra szólitsák fel. Ilyképpen a cselekedés pillanatát elszalasztották. A törökökkel szemben a gyors taktika a döntő; itt európai formalitások keveset vagy éppen semmit sem használnak. A török parancsnok a feladásra vonatkozó felszólitást megkapta, de addig tartotta azt magánál, a mig mindennel, a mi a védelemre szükséges, elő nem készült, és ekkor azon választ adta, hogy semmi esetre sem szándékozik magát megadni. Zabjelina és Sankovski erre vitába elegyedtek, mely azzal végződött, hogy a hadsereg Slivjén s Ostrogon keresztül Montenegroba vonult vissza, a honnét az orosz csapatok Cattarot elérték.

Az 1807. év május 19-én a vladika seregeit, az oroszokkal egyesülve, ismételten a Herczegovina ellen inditotta, s ezuttal a magas sziklán fekvő Klobuk nevű erődöt vette körül. A törökök semmi szin alatt nem akarták magukat megadni, és segélycsapatot is kaptak, kik közt francziákat is észre lehetett venni. Ezek az oroszok kis csapatát körülzárták, aztán a Radonić Vuk kormányzó alatt álló montenegroiakat s primorcaiakat, s kemény tusába elegyedtek velük. Az oroszok négyszöget alakitva, nagy vitézséggel védték magukat, végre pedig rohammal keresztül vágták magukat, s a Bocca di Cattaroba tértek vissza. Igy ezen, a Herczegovina ellen intézett kisérlet is meghiusult, pedig Herczegovinának Montenegroval való egyesülése végrehajtható lett volna, nagyobb erőkifejtés s gondosabb előkészület mellett. Európai viszonyok most is megakadályozták a török tartományokban levő szerbek függetlenségét, sőt a már elfoglalt területnek elveszitését is maguk után vonták. A tilsiti békekötés megszüntette a francziákkal való ellenségeskedéseket, s julius 23-án egy futár érkezett, a ki Sándor császárnak abbeli parancsát hozta, hogy Bocca di Cattaro a francziáknak adandó át! Az orosz csapatparancsnok a vladikának erre vonatkozólag a következő jegyzéket adta át:

Van szerencsém, főtisztelendőséged tudomására jut-

tatni, hogy az Ausztriával Pozsonyban kötött béke értelmében a Bocca di Cattaro a francziák tulajdona s a mi csapataink által kiüritendő.

Ennek folytán a legalázatosabban kérem főtisztelendőségedet, tenné meg az Ön részéről szükséges intézkedéseket és bocsátaná el a Dvernoban levő csapatokat.

Cattaro, 1807. julius 25-én.

Képzelhető, mily bosszús érzelmekkel kellett a vladikának fekete hegyei közé visszatérnie. Lauriston tábornok erre julius 29-én Novit, és julius 31-én a tartomány többi szilárd pontjait vette be.

Most már a Boccára békés napok virradtak Marmontnak franczia uralma alatt, s utóbbi a fönebbi ellenség által nyujtott békés időt diplomácziai tárgyalásokra használta fel, hogy I. Péter vladikát a francziák érdekkörébe vonja, mert Marmontnak szüksége volt Montenegrora; mint a mely rövidebb vonalnak kinálkozott keletre és északra irányuló hadmiveletei számára. Ő tehát a vladikát Cattaroba hivta, állitólag a határviszonyok szabályozása tárgyában. A vladika meg fegyveres montenegroiak kiséretében, a kik önként csatlakoztak hozzá, Cattaroban megjelenve, a franczia tengernagy lakásába ment, melyben el is helyezkedett, figyelmére sem méltatva az utóbbi részéről tanusitott gőgöt. A montenegroiak, handsárjaikat kirántva, a kapuban őrt állottak, felszólitva a vladikát, hogyha netalán kétszinüsködést venne észre, csak dobja ki a tengernagyot az ablakból a többivel majd végeznek ők.

Marmont a következő jellemző kérdésekkel inditotta meg a beszélgetést, a melyekre bizonyára megkapta az egyszer s mindenkori választ, s melyek a montenegroi kormányzat viszonyait eléggé megvilágositották.

„Miért van szüksége Önnek ennyi montenegroira; hiszen itt nincs mitől félnie.“ A vladika azt válaszolta: „Én más helyen sem félek, tehát még kevésbé itten, de a nép egyedül nem enged eltávoznom s sehova sem utazom montenegroiak nélkül.“

Marmont tovább kérdé: „Ön egyházi személy; miért van szüksége világi kormányzásra? Tartsa inkább szem előtt az egyházat s az egyházi szolgálatot.“ A vladika erre:

„Mindkét hatalmat a nép ruházta rám. Nem tudom, a francziáknál is igy van-e, de nálunk a nép törvényhozó hatalommal bir. A meddig csak a nép akarja, én a rám bizott kettős hatalmat gyakorolni fogom, s a jogomat, mint egy független hazának hű fia, fen fogom tartani.“

Marmont erre az oroszokra téritette a társalgást s egyebek közt megjegyzé: „Mi czélja van Önnek az oroszokkal, ezen nyers s műveletlen néppel, mely egyszersmind az Ön ellensége, s mely azon van, hogy mindnyájokat rabszolgaságba döntse?“ A vladika imigyen válaszolt: „Tábornok úr, kérem, ne érintse ama legnagyobb népnek szentségét s dicsőségét, melynek én is hű fia vagyok. Az oroszok korántsem ellenségeink, hanem egyhitű s egy törzsből eredő testvéreink, a kik szeretettel viseltetnek irányunkban, a mint mi irányukban. Ön, ugy látom, gyülöli az oroszokat s feketére festi őket, a többi szláv ágaknak azonban hizeleg Ön, hogy Napoleon könynyebben érje el czélját; a szlávok azonban csakis a hatalmas és rokon oroszok szövetségében keresnek üdvöt s dicsőséget. Ha az oroszok tönkre mennek, tönkre mennek egyszersmind a többi szlávok mind. A ki tehát oroszellenes érzelmű, az egyáltalában szlávellenes is.“ [1])

---

[1]) Medaković, 157—170. l. A szerbek sem oroszellenesek, a mi azonban az osztrák szerbeket s viszonyaikat illeti, ugy azoknak tanusitott hűsége és legitimitása minden szövetséget kizár. Igy elesnek mindama gyanusitások, melyek az oroszoktól való félelemből, leginkább pedig a magyar nemesség által, terjesztettek. Ez azonban ne szolgáljon akadályúl a szláv törzseknek, hogy philologiai téren egy irodalmi nyelv egységét ne keressék. Ezen válasz különben már csak azért is nevezetes, mert az a panszlavismus eszméjét, ha ilyen egyáltalában létezik, önkéntelenül kifejezésre juttatta, olyan eszmét, mely minden egészséges, mert lehetetlen alapot nélkülöz és éppen a saját óriási nagyságában rejti magában a feloszlás elemét. Ezzel Németországnak az annyira hirhedtté vált panszlavismustól való aggódásai is elesnek, mely panszlavismust rosszakaratulag Kollarnak a „Szlávok kölcsönösség“-ével cserélnek fel. Egyes pontokban való közeledés még nem jelenti az összes pontokban való közeledést, s még korántsem képezi az alapját egy szláv egyetemes monarchiának, mely örök agyrém maradt. A mint egy német szónok megjegyzése szerint Németországnak pusztulását s

Marmont a montenegroiakat a következő megrovással illette: „A montenegroi nép vad és embertelen. Vadak- és barbárokhoz hasonlóan szokta a foglyok fejeit levágni.“ A vladika válasza: „Uram! a montenegroi nép hősies és nemes jellemű. Nemes és szabad hősként harczol a szabadságért, mely neki drága. Hogy a foglyok fejét levágja, az mindenesetre igaz, de nem is csodálni való. Csodálatosabb azonban, hogy a franczia nép törvényes királyának fejét nyilvánosan vágta le. E barbárságot a montenegroiak tehát a franczíáktól tanulták meg, azzal a különbséggel, hogy előbbiek csak elnyomóikat fejezik le, uralkodójukat avagy pedig polgártársukat még soha le nem fejeztek.“ [1])

---

veszélyét a német népbe mélyen begyökerezett politikai rákbetegség képezi, s hogy államférfiak s hirlapirók versengenek egymással ezen baj előmozditásán. Újabb időben a panszlavismust, melynek állitólagos főhelye Belgrádban lett volna, a szerencsétlen Boszniában vélték felfedezni. E bolygó Ahasver, a ki állitólag Miczkiević bölcsésztől szülemlett, ámbár mások Nagy Pétertől származtatják, már változékonyságával is arra inthetne bennünket, hogy minden alapot nélkülöz, mert az csak a boszniai és bulgáriai keresztényeknek türhető sors utáni kivánságaira reducálódik, s legfeljebb oda törekszik, hogy tényleges egyenlőséget biztositson a szlávoknak a törvény előtt, ott, a hol csak *kötelességeket* kell teljesiteniök, de *jogaik* nincsenek. Csak legyenek igazságosak a szlávokhoz, s a panszlavizmus rögtön el fog tünni!

A szerző.

[1]) A fejlevágást (a harcztéren), Paić és Scherb szerint (135. l.) a történetnek hallatlan dolgokat is higgadtan mérlegelő itélőszéke előtt következőleg lehet, ha éppen nem is menteni, de legalább enyhébben megitélni.

1. A fájdalmas szükségesség, melyet háborúnak nevezünk, sok olyasfélét igazol, a mit az erkölcstan utálattal, határozottan kárhoztat.

2. Ha pedig az emberölés csak valahol is megengedett dolog; akkor a fejnek levágása csak egy, a halott állapotán nem változtató ráadás, egy nyers hadi szokás, s tényleg

3. jótéteménynyé válhatik, ha az a megsebesült mozlimnek gyors végét okozza. Emlékezzünk meg itt arról is, hogy a törökök nehéz betegeket és sebesülteket sokszor élve temettek el. Gyógyszer és sebészet ama területeken se találnak oly könnyen bemenetelt. Ez a fatalista szemében a szent végzet ellen elkövetett vétek volna.

E szavak nagy hatással voltak Marmontra s haragosan jegyzé meg: „Tudja meg, vladika, hogy országának neve idáig „fekete ország“ volt, de mostantól fogva „véres ország“ lesz a neve. A franczia hatalom azt el fogja árasztani; az meg fogja Önnek mutatni, hogy van hatalom, mely a maguk vad vitézségén túl tesz.“ A vladika minden reszketés nélkül azt válaszolta: „Éppen azt szerettem volna megélni, hogy az viselne hadat a mi népseregecskénk ellen, a kitől a szent észak kivételével egész Európa remeg, hogy lássa a világ, hogy mi törpék kivel harczolunk, s hogy meggyőződjön ama izomerőről, melylyel századokon keresztül vitézül tartottuk fenn magunkat, hogy igy aztán világszerte szerezzenek tudomást a szláv dicsőségről.“

Ezen utolsó válasza befejezte Marmonttal való értekezését s a vladika visszatért Cetinjébe.

Minthogy Marmont szünetlenül a Montenegróval

---

4. A mozlim azt véli, hogy minden egyes keresztény fej egy fok a paradicsomba. Nagyon könnyen meglehet, hogy e balhiedelem a szomszédokra is át ragadt, vonatkoztatva azt a törökökre, a korlátoltabbaknak legalább ez tökéletes mentségül szolgálhat.

5. Noha az egyik vétke a másikét nem menti, mégsem kellene a szegény, megszorult Crnogorcaiaknak, a ki egyebet nem kiván, mint a mi mindenkit megillet, olyannyira felróni azt, a mit a mi példányképeinknél Afrikában a kik szabadságot hirdetnek, s rabszolgaságot hoznak, majd hogy meg nem dicsértek.

A kormány e visszaélést a következő okokból nem szüntette be határozottan:

1. Mert ennek megszüntetése által a kegyetlenkedések és embertelenségek tág terét nyitnák meg a törökök ellenségének s a vérboszulóknak.

2. Mert e szokás a fensiki lakost a barbárok irtására buzditja. A gyáva folytonos szégyenfolt előtt áll, a feltüzött fejek közti hézag az ő győzelmi jele. A meddig Crnagora kapuja előtt a barbárság orditozik, a népet paralizáló eszközökkel kell ébren tartani, különben vége a szláv Olympusnak.

Az ezen szokásból eredő kár csak az, hogy a vitéz, győzelmes cernogorcaiak azon mohó igyekezetükben, hogy török fejekhez jussanak, széjjeloszlanak; a pillanat valódi fontosságát tekinteten kivül hagyják s igy már szép számu ütközetet veszitettek el.

való összeköttetést kereste, később azon óhaját nyilvánitotta, hogy engedtessék meg, egy franczia konzulátusnak Cetinjében való felállitása. A vladika e tőrt azon nyilatkozattal kerülte ki, hogy egy franczia konzul Cetinjében egyáltalában Montenegroban alapjában egészen fölösleges, mert az ország belkereskedése jelentéktelen, a külkereskedelem pedig Cattaroban pontosul össze. Időközben azonban a vladika kérdést intézett az orosz udvarhoz, vajjon tanácsos lenne-e Marmont ajánlatának elfogadása. A bécsi orosz követség 1808. évben julius 13—25. között a császár nevében azt válaszolta, hogy ebben az ügyben saját belátása szerint járjon el. Az okosság elvetette ezen ajánlatot, nehogy a többi hatalmaknak is alkalom adassék, hogy a maguk részéről is consulatusokat felállitsanak, miáltal Montenegro a diplomácziai fondorlatok szinhelyévé s idegen befolyások játéklabdájává válhatnék.

Marmont abbeli megkeresése is, hogy a majnai kolostor az időközben megszaporodott franczia csapatok elszállásolására engedtessék át, süket fülekre talált, minthogy ezáltal a klastrom megszentségtelenittetnék s mert a kolostor felett nem a vladika, hanem a nép renrelkezik.

Marmont a nyert segélycsapatok folytán elég erősnek érezve magát, az ellenségeskedéseket a Braić nevű falu megtámadásával kezdte meg. E végből a Cattaro- s a szomszédos helységekbeli őrségeket összpontositotta, hogy e falu lakosainak lemészárolásával s a helység elhamvasztása által félelmet s rettegést keltsen. Delzon tábornok tiz századdal indult nevezett falu ellen, a hova augusztus 10-én a többi franczia csapatok is megérkeztek. A lakosok fél órai távolságnyira közeledtek az ellenség felé, s összeütközve az ellenséggel, megkezdték a csatát, mely kora reggeltől késő éjjelig tartott. A francziák sok tisztet s közembert vesztettek, s számosan megsebesültek. A francziák vesztesége a szerbek részéről számokban nem mutatható ki. Braić vitéz lakosai jól választott állásukban ugyancsak hősiesen küzdöttek, mert életről vagy halálról, szabadságról és vagyonról volt szó. A tiz századnyi erős ellenség támadásait visszaverték. Az ellenség 4000 főnyi erősitést kapott. A braićiak, 130 ember, egy montenegroi segélycsapatot nyertek. Egy

újabb hat napig szakadatlanul tartott ütközet a túlhatalomtól szorongatott szerbek visszavonulásával végződött. Házaikat felgyujtották, veteményeiket eltaposták és megsemmisitették. A szerbek Montenegroba mentek, melynek közelébe a franczák előcsapata is ért.

Conte Zanonić, buduai követ, Klonzer tábornok parancsára a vladikát levélbelileg felszólitotta, hogy a lázadókat semmiféle védelemben ne részesitse, különben Klonzer tábornok maga fogja őket montenegroi területen felkeresni. A vladika azt válaszolta, hogy embereit nem küldte az ugynevezett lázadók segitségére, hanem az ország határainak megőrzése czéljából, mert többfelől a francziák közeledésének s betörésének hire kering. E közben maguk a franczia tisztek értesitették a vladikát, hogy Klonzer tábornok a lázadók felkeresésének ürügye alatt haderejét összpontositja, s a határnak váratlan átlépése után Crnicába, innen pedig a tavon át, Scutariból Zettába menni szándékozik, hogy ezáltal necsak Montenegrot elzárja, hanem a Duna felöli közlekedést Bosznián át is megnyithassa, főleg Herczegovinának elfoglalása után, melyeknek elfoglalása a hátvédelem czéljából lett volna szükséges. A vladika e szándékokat nevezett buduai követ utján Klonzer tábornokkal közölte, s utóbbi nem kevésbé csodálkozott azon, hogy ily vad nép, mint a montenegroi, miképpen tudhatta meg az ő stratégiai haditerveit!

A vladika az ország határainak védelmére általános felkelést hirdetett ki. A montenegroiak ilyenkor nem kéretik magukat soká, s csapatonkint özönlöttek a veszélyezett helyekre, a francziák támadását várva. A vladika Delzon tábornokot felszólitotta, hogy rögtön vonuljon vissza a montenegroi határról, mert ha a behivott montenegroiak összegyülekeztek, azok nem fogják magukat mérsékelni, hanem azok parancs ellenére rögtön a támadáshoz fognak hozzá. Mielőbb azonban ezen felszólitás Delzon tábornok kezei közé került volna, a montenegroiak már is megtámadták az ellenséget, a ki soká s makacsul védve magát, végre a Budua felé való visszavonulást foganatositotta. Az ellenség, mely rendes csapataival s az összeszedett primorcaiakkal együtt 8000 embert számlált, nagy veszteséget szenvedett, mely azonban saj-

nos, számokban nem fejezhető ki. A francziák visszavonulásukat 1808. augusztus 16-án tartották meg, s expediczióju̧k teljesen kudarczot vallott.

Ámbár a vladika a scutarii pasával 1808. julius 21-én békét kötött, Marmont mégis a béke megszegésére unszolta. E mellett pénzt nem kimélt, hogy magának pártot szerezzen Montenegroban, melynek segélyével egyenetlenséget támaszszon a nép között, s igy annak gyöngitését érné el. A vladikának azonban nevezett pasát szavaival megszeliditenie, s igy a fenyegető veszélyt elháritania sikerült. Vučetićnek ismételt, ártalmas befolyásának érvényesitésére 1809-ben tett kisérlete is hajótörést szenvedett a vladikának az orosz állam kanczellárnál, Rumjancov herczegnél emelt panasza folytán. Csakis az ország határait nyugtalanitó herczegovinai törökök adtak okot aggodalomra ebben az évben. Közben Drobnjak lakosai a gyűlölt oszmán igát lerázták magukról a vladikának vetve magukat alá azon kéréssel, hogy egy jogi állapotot létesitsen a nála behozott forma szerint. A vladika unokáját, Stankot küldte oda, ellátva őt a szükséges utasitásokkal, melyekben egyebek közt a hatodik pontban a következők jegyeztetnek meg: „Birói és gondnoki állásokat betöltő főnököknek esküt kell tenniök és semmiféle ajándékot elfogadniok nem szabad, hanem mindenkit érdeme szerint meg kell itélniök akár hatalmas, avagy gyönge, akár gazdag vagy szegény felett ülnek törvényt.“

Ostrog, 1809. szeptember 20.

Montenegro metropolitája: P. P. Njegoš.

Kevésbé szerencsések voltak Župljani, Ozrinić és Brzanska lakosai, a kiket nikšići nemesi földbirtokosaik a legvérlázitóbb bánásmódban részesitettek. E nemesség már több ellenük küldött pasát is megvert, mint pld. Ruselbegović Szulejman pasát, Čengić Čafer pasát, Sinan pasát Trebinjéből, Čengić Bećir pasát s a császári Kapidzsi pasát s a keresztények elleni önkényüket s a porta elleni engedetlenségüket olyannyira folytatták, hogy maguk a török agák és kapitányok is tanácsolták a keresztényeknek, hogy védelmezzék magukat e zsarnokok ellen. Ennek folytán 1809. május 17-én I. Petar vladikához fordultak segélyért s maguk is fegyvert fogtak. A vla-

dika egy sereg montenegroival Planinicába ment, de lőpor hiányában döntő dolgok keresztülvitelére nem vállalkozhatott, s kénytelen volt a szerb menekülők befogadásával s biztonságba helyezésével megelégedni. Egynéhány hónap mulva Onogost erőd alatti sátrát felszedve, 1809-ben Piperén át Cetinjébe tért vissza.

Az 1810. évben a scutarii Mustai pasa Piperébe betörésre készült, mely kerület még 1789-ben a montenegroiak birtokába jutott, s erről a vladikának barátságos ellenvetései daczára, nem volt lebeszélhető. Ezen hadjárat egy évig tartott s a montenegroiak által elfoglalt Bjelopavlić elvesztésével végződött és sok emberveszteséggel, ugy hogy a törökök e területeket még később sem követelték vissza.[1])

Az 1804-ben a halhatatlan Kara György vezér alatt megindult szerbiai szabadságharcz, már régóta nagy mértékben vonta magára I. Petar vladikának figyelmét, s a két kis államnak egy compact középhatalommá való egyesülésének óhaját élesztette benne. Kara György 1809-ben a montenegroiakkal érintkezésbe lépni óhajtott, s a Sušodol nevü fensikon csatát vívott, melyet lovasságának egy hatalmas támadása az ő javára döntött el.

Müveleteit tovább folytatta, birtokába ejtette Sennica helységét, keresztül hatolt a Tribus Wasoevićen, s végre a montenegroiakkal egyesült. Hogy az általa kieszelt tervnek minden előnyét kiaknázza, még csak Novi-Bazárnak kellett volna birtokába esnie. Ő tehát ez irányban haladt előre, de terveinek kivitelét, melyek czélja Boszniának elfoglalása volt, megakadályozta az, hogy igen komoly események parancsolólag követelték a Szerbiába való visszatérést, melyet megmentenie kellett.[2])

Dibić báró is, ki 1811-ben volt Szerbiában, Szerbiának a törökök elleni háborújában a herczegovinai és montenegroi szerbeket a szerbek érdekkörébe vonni igyekezett, miáltal 30,000 harczossal többet állithatott volna az ellenséggel szemben, de az orosz táborkar részéről nem részesült a remélt támogatásban. „Oroszország“ ugymond, „soha nem számithat más népek bizalmára, hogyha Szer-

[1]) Medaković, 170—187. l.
[2]) Scrafraniec Bystrnowsky, 56 57. l.

biát is éppen igy, habár subtilisabb módon is, a sárban fetrengeni hagyja, a mint azt Moreával és Montenegroval tette.“ [1])

1811-ben legalább Zettának meghóditására alkalmas idő kinálkozott, minthogy Scutari lakosai amugy is belső viszálykodásokba voltak keveredve, de e kedvező pillanatot elszalasztották, mert a kimerült vladikának nem volt lőpora, sem pénze, hogy azt vehetett volna. Fáradozásai, hogy egyikhez vagy másikhoz a Boccában, elzálogositás, birtokok avagy értéktárgyák eladása által jusson, nem vezettek a kivánt sikerre. [2])

Az 1811. évben Szulejman pasa vezérlete alatt egy nagy török hadsereg indult Škopjakról Drobnjak és Nikšić felé. A vladika ugy rendelkezett, hogy az asszonyok gyermekeikkel s a szorongatottak ingó vagyonával együtt hátul a hegyek magaslatain biztonságba hozassanak, a fegyverképesek pedig otthon maradjanak. A vladika egyszersmind irt Kara Györgynek, hogy téritse el nevezett pasát harczias szándékaitól. Minthogy azonban ez Drobnjak és Nikšićnak lakosait, a török járomtól való függetlenségük utáni törekvésükért nagyon gyűlölte, megtámadta őket s vitéz szembeszállásuk után adófizetőivé tette. Drobnjak lakosai azonban a török igazgatástól meg lettek kimélve, s egyetlen egy török sem akart Drobnjakban lakni, mert e helység közelében a rettegett uszkokok laktak.

A nyugtalan francziák 1812-ben folytatták befolyásuknak a töröknél való érvényesitését, hogy az Montenegrot támadja meg. Minthogy ők a Boccában május 20-án 3000, és nehány nappal rá 5000 főnyi erősitést kaptak, készeknek nyilatkoztak a scutarii pasa hadmíveleteinek támogatására. Mustai pasa tehát julius havában Scutariból Ljubotinba, egy határszéli helységbe nyomult elő, de e helység lakosaitól beváratott s ezek az odasereglett montenegroiakkal egyetemben ugy megverték, hogy az kénytelen volt Scutariba vonulni vissza. E győ-

---

[1]) Rapport eines russischen Offiziers über Serbien und dessen Lage in jeder Beziehung. Bukarest, 1811. lenyomatva a Golubicá-ban pro 1843. és 1844. Belgrád, 317. l.

[2]) Medaković, 187—188. l.

zelem kemény csapás volt a határon leselkedő francziákra, kik az ellenkezőt várták, hogy aztán előnyomulva, a scutarii pasával egyesülhessenek.

A szerb események nem örvendetes fordulatot vettek. A francziáknak Moszkvába való bevonulása a vladikát nagy aggodalomba ejtette. Ez alkalommal következőként itélte meg az oroszokat: „Én sohasem biztam nagyon az orosz udvari nemességben, a mióta észrevettem, hogy mennyire isteniti Francziaországot, hogy a hadi tudományt elhanyagolta, csak a fényűzést s a bálokon való kecses tánczművészetet szerette, nemzeti tánczait s anyanyelvét restelte, a francziát dicsérte, saját hazáját pedig megvetette. Azt hiszem, a többség gyönyörüségére szolgált félisteneik bevonulása. Minthogy az igazi Istennel felhagytak, ez büntetésűl halandó isteneket küldött hozzájuk. Reméllem, a mindenható és irgalmas Isten nem fogja megengedni, hogy az orosz kereszténység kiirtassék, a mint azt a hitújitók s az oroszok ellenségei óhajtják."

Az 1813. év a francziáknak Oroszországból való visszavonulásának örvendetes hirét hozta, de Kara Györgynek 1813. október 3 ai szégyenletes visszavonulásának hirét is, kinek rejtélyes magatartását Szerbiában sokszorosan megrótták.

Az egyesült Európának Napoleon elleni hadmüveletei folytán 1813-ban egy angol hajóhad jelent meg az Adriai-tengeren, melynek feladata az volt, hogy a montenegroiakkal egyesülve, a francziákat a Bocca di Cattaroból kiűzze. Az angol tengernagy e czélból érintkezésbe lépett I. Petar vladikával, s utóbbi a montenegroiakat s a primorcaiakat fegyverfogásra szólitotta fel.[1]) 1813. évi szeptember 9-én a vladika harczrakész seregeivel Braićon és Mainán át Buduába indult, s azt, franczіák lévén benne, körülzárta. Egynéhány montenegroit a városba küldtek, hogy zavart idézzenek elő, mialatt a vladika egyidejüleg a támadást is elrendelte. A várost ennek folytán szeptember 11-én bevették, mely alkalommal 57 franczia fogságba esett. Radonić Vuk kormányzó a montenegroiak egy másik szakaszával Njegušról a Cattaro melletti szt. Háromságról nevezett kastély felé ment. A

[1]) Medaković, 189—195. l.

vladika Buduának leeste után a környékbeli primorszokat magához vette, hogy erejét ezáltal szaporitsa, s Grbaljon keresztül előre haladt, hogy Radonićtyal egyesülhessen. Ez a Cattaro melletti kastélyt ostrom alá vette, mely alkalommal Campanelli 300 emberrel kirohanást intézett a várból. Radonić most megtámadta azt, négyszögét rohamban szétvágta s 100 embert leteritett, a maradék, 200 ember, a várba menekült vissza. Radonić Vuk csak most támadta meg a szent Háromságról nevezett kastélyt, azt el is foglalta és 50 francziát foglyúl ejtett. Négy ágyúnak birtokába keritése s a kastélynak elégetése után egyesült a vladikával, Solilo mellett.[1]) Egy órával a Troica kastélynak bevétele után az, a francziák által aláaknázva a levegőbe röpült.[2])

Most már mindketten Cattaro várának körülzárásához fogtak, mely czélból az eddigelé Vis szigeténél állott angol hajóhad is kiküldetett. E közben a Werige melletti szoros meg lett szállva s egy, azt uraló üteg elfoglaltatott, a midőn még 14 franczia foglyúl is ejtetett.

Szeptember 18-án egy második, Rossi melletti, négy beszögezett ágyúból álló üteg foglaltatott el, melyeket az ellenségnek hátra kellett hagynia. Ez által megnyilt az ut az angol hajóraj számára, mely 1813. október 1-én tényleg be is vitorlázott, miután a vladika megelőzőleg az összes Ragusa felé vezető utakat megszállotta. Ezen hajóhad, Hoste kapitány parancsnoksága alatt, 1 fregattából, egy briggből és egynehány schoonerből állott. Ezen a napon Dobrota és Prčanj a vladika oldalára állottak, Perast lakosai pedig a francziákra törtek s erődjükből kiüzték őket. Ágyútüzük által a Szt. György ütegeit elhallgattatták s azokat, 10 ágyút, el is foglalták, 80-nál több embert fogságba ejtvén.

Miután az angol hajóhad Novi-ig haladt előre, a montenegroiak, egyesülten a primorcaiakkal, Novit s Španjola nevű váracsot megrohanták, azokat 48 óráig tartó szakadatlan tüzelés után bevették s 23 ágyút zsákmányúl ejtettek.

---

[1]) Ogl. S, 408. l.
[2]) Paić és Serb, 221. l.

A vladika ez alatt Cattaro mellett tartózkodott, melyet megszállva tartott. Október 8-án d'Este főherczegtől levelet kapott, melyben az mielőbbi segélyt igér. Az angol hajóhad október 14-én a cattaroi öböl torkolatáig ment, annak hathatósabb biztositása czéljából.

Október 20 án 260 horvát, kik kényszerből szolgálták a francziákat, Cattaroból kirohantak, a vladikának adva meg magukat. Gauthier várparancsnok a vár átadására lőn felszólitva, a mit ez azonban teljesiteni nem akart. A vladika Dobrotába, október 29-ére kongressust hivott egybe, s közben Montenegro s a Bocca di Cattaro főnökeivel irásbeli szerződést kötött, mely szerint mindkét terület egyesittetik s a vladika védnöksége alá álittatik. De ha a politikai körülmények azt hoznák magukkal, hogy egyik vagy másik terület magát a három szövetséges egyikének, Ausztriának, Oroszországnak vagy Angolországnak kellene alávetnie, akkor mindkét terület meghódol azon feltétel alatt, hogy régi jogaik és kiváltságaik épségben tartassanak. E bekebelezési okmányt a pecsétnek rányomása mellett a montenegroiak nevében a vladika, és a kormányzó, a bochaiak nevében Budua, Risanj, Prčanj, Dobrota, Perast, Paštrović, Grbalj, Maina, Pobor, Braić, Stoliv, Ljuštica, Krtol, Škaljar és Mule községek képviselői irták alá. E szerződés kihirdetése után egy példánya a cetinjei okmánytárba lett letétbe helyezve, s egy ugynevezett „központi bizottság"-gá alakulva, egy közös kormányzat kidolgozásához fogtak. Montenegro és a Bocca egyenkint kilencz taggal járultak e bizottság alakitásához.

November 8-án elhatározták, hogy Sava Plamenacot bizalmi férfiuként Sándor császárhoz küldjék azon kéréssel, hogy az egyesült területet véduraságа alá helyezze. A tengerpart egyes községei pedig mindjárt Plamenacnak utra kelte után külön küldötteket menesztettek az osztrák császárhoz, arra kérve őt, hogy Boccát foglalja el.

E czélból már deczember 15-én érkezett meg csapataival Milutinović osztrák tábornok, nem csekély zavarba ejtvén a vladikát, a ki még megelőzőleg azon kéréssel fordult Tomašić kormányzóhoz s a nevezett tábornokhoz, hogy bizzák ő rá az ország megszállását,

a mig az orosz és az osztrák császár részéről válasz be nem érkezik.

Az angol hajóhad állását az öböl torkolatától Cattaro alá tévén át, s Gauthier belátva helyzetének tarthatatlanságát, deczember 27-én kapitulált s a vár kulcsait Radonić Vuk kormányzónak s a központi bizottság alelnökének, Lovrenčić Vinczének adta át.

Három nap mulva a hajóhad odahagyta Cattaro vizeit, az országot az angolok által nagyrabecsült vladikára bizva, ki az országot a központi bizottság közreműködésével tovább kormányozta. Milutinović tábornok a Boccába előnyomulva, Novit bevette s a vladikát az osztrák udvar nevében felszólitotta, hogy Cattarot adja át, ellenkező esetben bombáztatni fogja azt. A vladika ennek daczára a telet és a tavaszt Cattaroban töltötte, az orosz császár elhatározását várva, mely valahára meg is érkezett a következő tartalommal:

Főtisztelendő Petrović Njegoš Petar, montenegroi metropolitának!

Az Ön küldöttje, Plamenac Xaver, montenegroi szrdar, főhadi szállásomon volt, s az Ön levelét átadta nekem. Értésemre jutottak szóbeli megbizásai is, és örvendek az Ön s az óltalma alatt álló nép ragaszkodásának.

Érzelmeim mindig változatlanok maradtak, s figyelmünket csak akkor fordithattuk az Önnel szomszédos Bocca tartományra, a midőn a Gondviselés az én s szövetségeseim fáradozásait áldásával kisérte s Mi a békét általánosan helyreállitottuk.

Megelégedésére véljük megállapithatni, hogy az újra az osztrák államba kebeleztessék be, melynek védelme alatt virágzott. Ön tette lehetségessé ennek megvalósitását azáltal, hogy elűzte az ellenséget ama vidékről. Ennek folytán arra szólitom fel főtisztelendőségedet, hogy a közhaszon szempontjából a váraknak osztrák csapatok által való megszállását nemcsak hogy meg ne akadályozza, s hogy vitéz montenegroival otthonába térjen vissza, hanem hogy befolyását a Bocca di Cattaro lakosainál a szövetséges államok által tett rendelkezések iránti feltétlen engedelmesség tekintetében érvényesitse,

biztositván őket, hogy régi jogaik és kiváltságaik teljes mértékben épségben fognak tartatni.

Egyébiránt magamat főtisztelendőséged imájába ajánlva, maradok meg nem szünő jóakarattal Ön s a montenegroi nép iránt.

Páris, 1814. május 20. Sándor.

Igy délen is szerb vér által lett az osztrák monarchia hatalmának egyik sarkköve lerakva, s Ausztria csodálatraméltó politikájának fentartó elve nemcsak hogy most újra nyilvánult, hanem fenséges uralkodóiknak joggal a „birodalom szaporitói“ jelzőt érdemelte ki.

Az osztrákok junius 2-án tartották bevonulásukat Cattaro várába. A vladika, a ki eredetileg békés természetű volt, de kit a körülmények harczias jellemmé növeltek, új szomszédjával mostantól fogva barátságos viszònyban élt.

Radonić kormányzónak szigora s önkénye arra birta az ország főnökeit, hogy azt 1816-ban az egész nép itélőszéke elé állitották, a hol aztán a dolog békés elintézést nyert. Az akkoriban Európában uralkodó általános éhinség Montenegrot is érzékenyen sujtotta s arra birta a vladikát, hogy több szegény családot Oroszországba küldött, hol Odessa kormányzóságban telepedtek le. Az egyidejűleg 15.000 ember számára szükséges lőpor és ólom küldése iránti kérésnek az orosz császár helyt nem adott. Más családok Szerbiába vándoroltak, a hol őket Miloš fejedelem testvéreiként fogadta. Az inség ennek daczára igen nagy volt az országban s az még az értéktárgyak elzálogositásából befolyt összegeknek a nép támogatására való felhasználása által sem volt csökkenthető. E szorult helyzetben, a midőn tulajdon segélyforrásaik mind ki lettek meritve, a vladika pénzbeli támogatás czéljából a következő kérelemmel járult az orosz császár elé:

Legkegyelmesebb Uram!

Harmadik, 1816. február 15-én kelt kérelmemben volt szerencsém a felügyeletemre bizott népnek szorult helyzetét császári Felségednek a legalázatosabban tudomására hozni. Az első 1814. szeptember 26-án kelt kérelmet Nikić ezredes, a másodikat, 1815. deczember 18-ai

keletüt gróf Stahlenberg az osztrák udvarnál levő meghatalmazott minister, s a harmadikat, mely 1816. február 15-én kelt Mazurevski udvari tanácsos vitte fel, melyre a rám bizott, s császári felségedtől függő nép érdemeit méltányoló jóakaró válasz ez ideig még nem érkezett le, vajjon Montenegro gyermekei a velük törzsrokon oroszokhoz hasonlóan boldogulásuknak, avagy pedig örök kinoknak nézzenek-e elébe?

Legkegyelmesebb Urunk! Vegye tekintetbe rokonságunkat, mely megadó hűséggel birodalmához köt bennünket, s mely miatt kölcsönös szeretet s egymás iránti közeledés volna szükséges; ne támogassa a szlávellenest. Tiszta a montenegroi nép vére, világos és derült az ő lelke, semmi idegen orvos az ő lételével nem törődik, a bizalom kapuja előtte mindenütt zárva van.

Legkegyelmesebb Uram! Vessen egy pillantást az én hetven éves, ősz hajamra — jutalmazza meg fáradozásaimat! Bővitse ki császári felséged boldog Elődeinek nemes szándékait s igazolja odaadásomat s elődeimnek Oroszország iránti hűségre vonatkozó fogadalmait!!! — E nép idegen államok által soha meghóditva nem volt. Az ottomán porta minket fejedelmeink s uralkodóink kihalta után, sőt akkor sem tudott teljesen meghóditani, a midőn az egész Európát rettegésbe ejtette. Velenczével, az egykori köztársasággal érintkezésben állva, Montenegro függetlenségét mindig megtartotta. Velencze eleste után Boccába 1796-ban az osztrák uralom következvén be, ezt a pozsonyi békéig nevezett módon el is ismerték. Császári felségednek Cattaroban székelő konzulja, Mazurevski udvari tanácsos nyiltan védelmezte a montenegroiakat az osztrák udvarnál; az utolsó időben pedig Sankovski államtanácsos küldetett hozzánk bizalmi férfiú gyanánt, a ki ezen minőségében egészen a francziákkal kötött tilsiti békéig szerepelt. Ennek megkötése s a francziáknak a szomszédos Boccába való bevonulása után velünk ugy érintkeztek, mint egy független néppel. Ugyanugy tették az egykor az Adriai tengeren oly hatalmas angolok, a kik minket barátságos tiszteletben részesitettek. A montenegroiak őket tisztelték, hogyha üzleti ügyekben útleveleimmel utaztak. Az angol tengernagyok nemcsak hogy velem egy izben értekezletet is tartottak, hanem

mindenképpen elismerték függetlenségünket, sőt segédkezet nyujtottak a francziáknak Boccából való kiűzésére s azt egészen Montenegrora bizták.

Ezek bizonyságúl szolgálnak, hogy tehetséges népünk érzülete mindenkoron megfelel császári felséged és szövetségesei szándékainak, s hogy az a jelenleg világszerte uralkodó viszonyokkal összhangzásban áll. *Montenegronak tehát alapos joga van, hogy függetlenségét és épségét csorbitatlannak lássa, s hogy a jelenlegi államrendszer szerint fennálló külföldi államokkal viszonyban állhasson.* Ha pedig császári felségednek emlitett szándékai szorosabb viszonyt nem türnének; úgy boldogitana minket nyilt védelmével s küldene nekünk egy hivatalnokot, a ki császári felségedet képviselni fogja, s egyuttal ideiglenes támogatást is, hogy a kormányzatot szabályozni s egyéb intézményeket létesiteni lehessen, a mig a montenegroiak azon helyzetbe jutnak, hogy majd az általános közjólétnek áldozatot hozhatnak.

Legkegyelmesebb Uram! Utolsó erőmet szedem öszsze s unokámat, Petrović Stanko vajdát, 800 montenegroi lakossal bátorkodom küldeni, hogy azok birodalmában telepittessenek le, hogy igy ezen vidék terméketlensége folytán abból idegen törzsü államok hasznot ne huzhassanak. A kivándorlókat az odessai kormányzónak figyelmébe ajánlottam s meghagytam unokámnak, nevezett vajdának, hogy felséged szent székéhez, a szent zsinat főigazgatójához Nikolajević Sándorhoz menjen a végből, hogy legalázatosabb kérésemet ott előadja s hogy igy császári felséged trónjának, a montenegroi népre vonatkozó teljes és döntő elhatározásának elébe nézhessek.

Cetinje, Montenegroban, május 8/20-án 1817.

Montenegronak, Albániának és Primoriának
alázatos metropolitája,

Petrović Njegoš Petar.

A vladika felterjesztéseiben az I. Pál császár által 1799-ben meghározott évi 1000 arany segélyösszegnek folyóvá tételét kérte, mely daczára Sándor császár fennebb közölt hizelgő leiratának, 17 évig elmaradt. Utolsó, fenti 1817. május 8/20-án kelt kérelme siket fülekre talált a császárnál. Ezen okmány legalább Montenegronak

államjogi lételét bizonyitja, melynek bár függetlensége vagy az orosz védelem alá való helyezése hivatalosan ki nem mondatott, de a mi mint fait accompli, az oroszok, francziák, angolok, osztrákok és törökök részéről ignorálható nem volt. Legalább az 1814 ki bécsi congressus alkalmat adott függetlenségének elismerésére, mely alkalommal Szerbia sorsát is szőnyegre hozhatták volna, de Sándor császár nem felelt meg a szlávság követelményeinek s Európa rendezésekor Le Maistre és Madame Crüdener bölcseleti rendszerei közt ingadozott, s végtére a vallásos rajongás felé hajolt. E hiú ábrándozás a törökországi szerbek hatalmi viszonyaik fejlődése iránt táplált reményeinek szárnyát szegte. [1])

Egynéhány békés esztendő mulva, melyekre a vladikának szüksége volt, hogy a belső rendet megszilárditsa, s melyeket atyailag ki is aknázott, újból háborús idők következtek be, előidézve a régi keresztényellenes Tselaudin, boszniai vezir által.[2])

Tselaudint, e hajlithatatlan szerzetest, Mahmud szultán tulajdonképpen a boszniai és herczegovinai spahi-k kiirtása czéljából nevezte ki Bosznia vezirjévé, utasitván őt egyszersmind, hogy minden ellentállást minden lehető kényszer eszközzel törjön meg, s e ritka askéta jámbor külsejénél fogva magának nemsokára a fanatikus bosnyákok tiszteletét tudta megszerezni. Szigoru igazságszeretet látszata alatt a rajáknak kedvezett, a nélkül azonban, hogy a spahik elleni ellenszenvét elárulta volna, Tselaudin végre levetvén álarczát, legyilkoltatott egynehány béget, miáltal legveszedelmesebb ellenségeit ártalmatlanná tette. Sarajevo köztársasága, mely szoros összeköttetésben állott a janicsárok odžak-jával (családfejével), annál a legnagyobb panaszokat emelte az új vezir ellen, s az odžak nem késett, mindezeket a szultánnak tudomására hozni. Mahmud tettetett haragjában kimondta ugyan a vezirnek elmozditását, de utódot nem küldött, s Tselaudin, továbbra is rémrendszere mellett maradt. A montenegroiak kedvezőnek vélték az alkalmat, hogy

---

[1]) Has. ö. Mickievicz, II. r., 342—347. l.
[2]) Medaković, 197—211. l.

amaz elfajzott népre rátörjenek s Boszniát mindenképpen elpusztitsák.[1])

Miután Tselaudin 1819-ben Drobnjakban a császári delibasa parancsai alá 12,000 embert és 100 delit összegyüjtött, s Petar vladika ezen csapat összevonásról a kolašini uszkokok utján értesülést szerzett, a Špužtól Ostrogig található összes fegyverképeseket Felső-Moračaba inditotta. Martinićból a pópa és a vuksan, Oriojza Lukából, Bošković Marko, Ostrogból Hegumen Gjorgje, Povijból Mrkoje szrdár, összesen véve 1000 emberrel sereglettek oda. Moračában magában Radović Mina vajda parancsolt. Ez visszavonulást szinlelt s a törököket a Dragovićpolje nevü sikságra csalta, a hol táborukat felütötték. Ratnjában és Alsó-Moračában e közben a pópa és a vuksan harczba keveredett, melyben nemsokára Mihat szrdar is részt vett. Radović Mina vajda most már alkalmasnak vélte az időpontot, hogy a maga részéről az ellenséget minden oldalról megtámadja, s hogy őt a síkságból való menekülésre birja. Mikonić Marko azonban Stupe mellett bevárta őt s innen a Rczača hegyen felfelé, egészen Ljevišteig üldözte. A montenegroiak ezen ütközetben 1000 fejet vágtak le, s 1000 lovat ejtettek zsákmányúl. Veszteségük, Mrkoje szrdár s Suša barjaktartól eltekintve, jelentéktelen, s számra nézve ismeretlen volt.[2])

1825-ben Miklós császár jutott trónra, a kis Montenegronak nagy örömére, mely az új czártól, legalább a török szerbekre vonatkozólag, új politikai rendszert várt. A vladika rögtön kérvényt is intézett a császárhoz, a hátralékos pénzbeli segélynek kiutalványoztatása tárgyában. Miklós császár az I. Pál által tett igéretnek teljesitését parancsolta meg azon hozzátevéssel: „A vitéz montenegroi népnek a hátralékos kegydijak nemcsak hogy kiutalványozandók, hanem azok jövőre többé vissza nem tartandók.“

Az 1828. évben a zettai (Zetskopolje) területen levő Poljane lakosai kisérlették meg a török igának lerázását s a Montenegroval való egyesülés ürügyet szolgáltatott

[1]) Robert C. Sl. d. Türkei, II. k., 51–52. l.
[2]) Ogledalo S., 415. l.

erre a scutarii vezirnek a keresztények körében eszközölt ujonczozása, a kinek a kitört orosz-török háborúban seregeivel Widdinbe kellett indulnia, s e végből a keresztényeket is seregébe sorozni akarta. A keresztények mitsem akartak hallani oly háborúról, mely csak szolgaságuk megerősödését eredményezhette, de nem a szabadságot, vagyon- és személybiztonságot.[1]) Mahmud, nevezett vezir fia, hatalmas sereggel indult Poljane lázadó lakosai ellen, a kik négy óráig tartó ütközetbe bocsátkoztak az albániaiakkal. Az albániaiak ezuttal ugyan a csatából mint győztesek kerültek ki, daczára hogy Lješani és Komani szerb lakossága segitségűl sietett, de czéljukat, az ujonczállitás megtagadását, elérték. A montenegroiak segélynyujtása az albániaiak bosszuállását vonta maga után, de mit utóbbiak drágán fizettek meg, ugy hogy békét kötni kényszerültek. Kupi-Duhban török és szerb képviselők ültek össze, hogy követeléseiket kiegyenlitsék. A törökök a Pipere nahiet követelték vissza, a mit a montenegroiak makacsul megtagadtak, mert vérüket ontották, a mig ezen nahie birtokába jutottak. A montenegroiak utasitása ez volt:

1. Pipere a mienk, s a törökök az országot békében hagyják.

2. Azon telkek, melyeket határszéli lakosaink háborús időkben megműveltek, béke idejében is míveltessenek, a mint ez az első értekezleten meg lett állapitva. A törökök ezért illetményeket ne követeljenek.

3. Rovča és Morača lakosai, továbbá a hozzánk menekült herczegovinai uszkokok éppen oly szabadok legyenek, mint a montenegroiak és brdaiak.

4. Župlja, Ozrinić, Bršnjani valamint Drobnjaik lakosait országunknak háborúval megtámadni avagy üldözni nem szabad.

5. A törökök sem saját, sem a herczegovinai törökökkel levő ügyeinkbe be ne avatkozzanak, mert utóbbiakkal hadi lábon állunk.

6. Igazi montenegroiak oly lopásokért, melyek tettesei ismeretlenek, sem megkötözhetők sem börtönbe vethetők ne legyenek, hanem a tolvajok szembeállitás

---

[1]) Medaković, 213–215. l.

által, avagy legjobb belátásuk szerint kinyomozandók, biróságilag megbüntetendők s a kár megtéritésére elitélendők.

7. A törökök ne uralkodjanak a montenegroiak s a brdaiak felett, s ne idézzék őket Scutariba, a mint azt Selman Aga a mult évben Komdne és Lješnane lakosaival cselekedte.

A törökök elfogadták a fenti feltételeket, noha a legelső kinálkozó alkalommal megsértették a szerződést, csakhogy a montenegroiak nem mulasztották el a szerződésnek minden megsértését vérrel megboszulni, s a törököket mindig féken tartották.

Az 1829. évben megérkeztek a Miklós császár által kiutalványozott segélyösszegek, melyek, a mint már emlitve volt, 17 évig maradtak el. A vladikát nem csekély öröm fogta el, melynek a főnökök gyülekezete előtt ekként adott kifejezést: „Nem hihetik, mily örömérzés vett rajtam erőt, a midőn a nekünk szánt császári kegyet megkaptam. Már tiz éve hogy az Istent kértem, fosszon meg az élettől, hogy a nép nyomorát ne lássam; s most életemnek legalább tiz évvel való meghosszabbitásáért könyörögnék, hogy jót tehessek, s hogy népemnek szerencsés emelkedését elérhessem, azon népét, melynek előrehaladása érdekében már gyermekségem óta küzdök, miközben, a mint látjátok, az agg kort s az aggkori gyöngeséget értem el.“ A sors azonban másként határozott. 1830. évi október hó 18-ára népgyűlés volt egybehíva, békebiróságképpen egynéhány, egymással viszályban élő törzs ügyében. Petar akkor gyengének s betegnek érezte magát. Megelőző nap estéjén a főnökök nála összegyülekeztek az ország szokásaihoz képest a tűz körül foglalva helyet, s a mint azt rendesen tették, nemzeti ügyekre vonatkozó beszélgetésekkel töltötték az időt. A vladika a főnökök közepében ült, s arra téritette a beszédet, hogy mily uton és módon lehetne a holnapi napon legkönnyebben kibékiteni a népet. Minthogy gyöngének érezte magát, meghagyta titkárának hogy irásba foglalja azt, miszerint ő a nép előtt meg nem jelenhet, hanem engedelmeskedjék a főnököknek, a kik minden ügyes-bajos dolgot el fognak intézni. Kis szünet után folytatta: „Tudom, hogy gyengeségembe nem fognak

hinni, hanem vélni fogják, hogy én ezt rossz indulatból teszem, s azért nem akarok a nép előtt megjelenni, mert — — de Isten a tanum.“ Este hét órakor végét közeledni érezte, s főnökeihez, mint Krisztus, az ő tanitványaihoz, e szavakat intézte: „Nincs rá okom, hogy utolsó órámnak közeledését előttetek eltitkoljam. Én ezt a világot itt fogom hagyni. Nektek, kedves hőseim, kölcsönös egyetértést ajánlok. Üdvözöljétek nevemben montenegroi testvéreimet s mondjátok meg nekik, hogy haldokló hospodárjuknak utolsó s legforróbb óhaja az, miszerint Montenegro szabad testvérei békében s egymás iránti szeretetben éljenek, s istenadta szabadságukat megvédjék. El ne felejtsék, hogy a montenegroiak szabad férfiak! Ifjuságomat egy szegény és nyomorult, de szabad országban töltöttem, s aggkort érék el. Isten ugy akarja, hogy örökre elváljak tőletek, de meg ne feledkezzetek szavaimról. Isten veletek, ti szabad hegyek! Örök dicsőség zöldüljön rajtatok, s élje tul a világot, az embereket! Isten áldása rajtatok s az egész szerb népen! — vezessetek szobámba, hogy lelkemet nyugodtan ajánlhassam a magas gondviselésnek.“

Megilletődve közeledtek feléje a főnökök, s utolsó áldását véve, megcsókolták felejthetetlen parancsolójuk áldó kezeit. Két főnök néma fájdalom érzettel karon fogva, a vladikát szobájába, nyugvóhelyére vezette, s csendesen és enyhén szállott fel az egekbe — *Montenegro csillaga!*

Egy ily, semmi előd által túl nem szárnyalt, oly nemes s hazafias gondolkozásu uralkodónak, mint Petar vladikának elvesztése könyeket csalt az egybegyült főnökök szemeibe s hangos jajgatásokra fakasztotta ajkaikat. Az értelmetlen nép azonban mindjárt véres bosszúállásra s önsegélyre gondolt. „Az többé már nem él, a ki a vérbosszutól bennünket visszatartott, ledölt a korlát s most szabadon verekedhetünk, s megfizethetjük, a mivel az egyik a másiknak tartozik!“ kiáltották az egybegyült törzsek felgerjedt ellenfelei. A kormányzó a főnökökkel egyetemben esdve kérte őket, hogy szándékaiktól álljanak el. „Montenegroi testvérek!“ mondá a főnökök egyike, Perkov Vukotić Stevan „minthogy a hoszpodár meghalt, az Istenre kérlek benneteket ne fojtogassátok

egymást ma, nehogy a világ kigunyoljon bennünket. Császárok és királyok mulnak ki a világból, s mégis találnak az emberek jogorvoslást a nép számára. Hallgassatok én rám, mi, Istenre mondom, nem akarunk másképpen cselekedni, mint a többi nemzetek e világon. Ha már a mi hoszpodárunk meghalt, a kit mindnyájan gyászolunk, s kell is, hogy gyászoljunk: ugy Isten s a mi egyetértésünk segélyével mást fogunk választani.

Miután az állam- és egyházfejnek holttetemeit a kolostor elé ravatalra állitották, egyike a főnököknek ekként szólott a néphez: „Crngorcai testvérek, jertek s esküdjetek a hoszpodár holttetemére, hogy ti utolsó akaratát, melyet az haldokolva ránk hagyott, teljesiteni fogjátok. Ő áldását adta ránk, s a testvéri szeretet s egyetértés talizmánját ajánlotta nekünk. Tegyetek neki esküt Isten előtt, hogy Szt. György napig meg fogjátok tartani a békét.“ A körülállók valamennyien, puskáikat a hoszpodár koporsójára keresztbe fektetve, egy szivvel s lélekkel tették le az esküt, hogy Szt. György napjáig békében s egymás iránti testvéri szeretetben akarnak élni. [1])

---

[1]) Has. ö. Medaković, 215—220. l. Nem érdeknélküli egybevetésre nyujt alkalmat az, miként irja le a vladikát s annak kimultát Mickievicz Ádám úr (I. r. 231. l.) „Az 1830-ban, egy hónappal a juliusi forradalom után elhalálozott vladika, ritka becsülésre méltó, s országában szerfelett kedvelt férfiu, még a határokon túl is nagy tekintélynek örvendett, s számos európai uralkodóval állott ismeretségben, a kik vele szerződéseket kötöttek. Neve a szlávoknál nagy hirnévnek örvend, s szentnek tartatik. Emlitésre méltók kimultának részletei, mert bennök a népies szokások hű nyomaira akadunk. A mint halálát közeledni érezte, népének legöregebbjeit maga köré egybehivta s minthogy nagyon hideg, a házban pedig kályha nem volt, a konyhába vitette magát, a tűzhely elé feküdt s ott fogadta az egybegyült főnököket. Először tudatta velük, hogy utolsó órája közeledik, aztán békességre intette őket s lelkükbe véste, hogy az idegenektől s azok befolyásától óvják az országot, s az iránta viselendő gyász bizonyságául esküvel való biztositását követelte annak, hogy egynéhány hónapon át maguk közt fegyverszünetet fognak tartani. A mint az esküt letették, ágyába tért vissza s kimult minden szenvedés, s a nélkül, hogy beteg voltának csak tanújelét is adta volna.“

Hozzátesszük még azt, hogy e jelenetnek: I. Péter vladika

Petárnak az osztrákoknak törökök elleni háborújában való közreműködését II. József császár a gyémántos mellkeresztnek s az orosz császár a Nevski Sándor rend adományozása által jutalmazták meg.

Hogyha, a mint azt Thiers állitja, a balsorsot nyugodtan elviselő jellem ritkább is, mint az, mely a halállal daczol, ugy Petár vladikában mégis mindkét jellemvonást fel lehetett találni. Hányottvetett élete sok bajba s inségbe döntötte őt, de éppen annyi erkölcsi s katonai győzelemre vezette őt.

Kormányzati rendszabályai a kis államnak megfelelők, tehát inkább demokratikus természetűek s mindig jóakaróak s békéltetőek voltak; bűntettek megtorlására soha sem alkalmazta a testi fenyitéket, mint a mely a hőst megbecsteleniti. Hasonlóképpen a halálbüntetést sem alkalmazta.

Petár hazája politikai függetlenségének helyreállitója volt.

Halála után, 1834-ben az a népgyülekezet őt a szentek közé sorozta s mint ilyen, egy külön hymnusban, mint „Montenegro csillaga“ meg is énekeltetik.

I. Petárral a szerb romantika félhomálya véget ér. A megboldogult unokáját Petrović Radojé-t nevezte ki utódjává, a ki Njegušban, 1812-ben született s már mint gyermek Szent-Pétervárott gondos nevelésben részesült. A klastromba lépve, a Petár nevet vette fel. A prizreni püspök lelkészszé avatta, s három évvel később, Szent-Pétervárott, püspökké szenteltetett fel.[1]) II. Péterrel egy új korszak, a mívelődés korszaka kezd derengeni. Ő a reform utjára lépett, hogy a montenegroiakat az európai míveltséghez közelebb hozza, s hogy hatalmát megszilárditsa, mely czélból 1832-ban a Radonić családot, mint a mely Montenegro függetlenségét veszélybe dönthette volna, leszoritotta, a kormányzóságot eltörölte s a világi

---

főnökei között, drámai hatása, s azon jelenetnek festése, midőn a crnogorcaiak a békére megesküsznek, megragadó természetüek lehetnek, s költőileg véve, a szláv történetfestőnek hálásabb szemrehányásúl szolgálhatna, mint Verbökhoven állatfestőnek: Egy juhnyáj festése! A szerző.

[1]) Paić és Šerb, 224. l.

hatalmat az egyházival egymagában egyesitette. Hobbenak az állami és világi hatalom egyesitésének tana itt megtestesülésre talált, s a Crnoević fejedelmeknek kétfejű sasa, mely a hatalomnak dualismusát jelképezte, ha czimertanilag nem is, de testileg egyesitő volt. II. Petár alatt az államkormányzat rendezett alakot nyert, az államügyek vezetése szabályozva lett, s minden család részére, melyek száma 12.000 volt, 2 frtnyi adó lett megállapitva, ugy hogy 1840-ben csakugyan 20.000 frtot szedtek be. Montenegrot nyolcz nahie-ra osztotta. Montenegronak gróf Karačai (Karaica) Fedornak 1838-ból való kitünő térképe nyomán, mely 11.700 családot és 107.000 lakost tüntet fel, ezek a következők: I. Katunska nahie 25.000 lakossal (az 1849. évben: 27.000). II. Crnička nahie 13.000 (1849: 14.000). III. Riečka nahie 12.000 (1849: 13.000). IV. Lješanska nahie 6000 (1849: 6800). V. A bjelopavlići nahie 15.000 (1849: 16 800). VI. Piperi nahie 9000 (1849: 10.600) VII. Rovci-Morača nahie 10.000 (1849: 11.600). VIII. Kučka nahie 17.000 (1849: 20.200) lakossal s igy 1849 ben összesen 120.000 lakossal.[1]) Az utolsó négy kerületnek neve Brda.

II. Petár a közbéke s a közbiztonság megóvása czéljából évi fizetéssel biró tisztviselőket alkalmazott. Ő egy központi s járási közigazgatást alapitott a következő személyzettel s fizetésekkel: egy tanácselnök 1200 frt fizetéssel, 1 alelnök 1000 frttal, 1 minister 800, 1 hadsegéd 300, 2 tanitó à 300 frt, 12 tanácsnok à 200 frt, 12 kapitány à 100 frt, 300 perjánik (testőr) à 80 frt, 420 hajdu à 40 frt, összesen 480 tisztviselő 26.700 frt fizetéssel. Ezen szükséglet fedezésére szolgált a kivetett 2 frtnyi adó családonként, a melyek száma 1838 ban 11.700 volt. A 3300 frtnyi deficzitet a regens sajátjából fedezte. Petár az ország belsejében a meredek közleke-

---

[1]) V. ö. Paić és Šerb. 71. l. Ezután megemlitendő még Kohlnak a népességekre vonatkozó adatai; mely szerint 1840-ben alig 105,000 lakos volt. (309. l.). Ezóta a népesedés fenti haladvány szerint évenként 1630-al növekedett, ugy hogy 1852. év végére a népesedés 124,890 re tehető. Megemlitendő még a Conv. Lex. d. Gegenwart-nak adata, 166,000 lakos, avagy pedig Kovalovskinak adata 1841. évre, 122,000 ember.

dési utakat javittatta, különösen pedig az osztrák határ felé s egy népiskolát alapitott.[1])

Az 1834. évben egy kis állami könyvnyomdát rendezett be, melyben a következő művek nyomattak: Liek protiv jarosti srbske, Cetinje 1834. Pustinjak u Cetinje 1834. a vladikától. Dika Crnogorska 1835. Milutinović Simeont-tól. Grlica (gerlice), állami naptár és évkönyv az 1835., 1836., 1837., 1838. és 1839. év számára, Milaković titkártól; ugyanettől a szerb grammatikának első része 1837-ben. Ezen, 1847-ben Bécsből szerzett új nyomdabetűkkel felszerelt s megnagyobbitott könyvnyomdának működése ezentul csakis utlevelek kiállitására szorult s működését azután betűszedők hiányában beszüntette.[2])

II. Petár 1840-ben egy ezüst érmet veretett, a következő felirattal: az egyik oldalon „Crnagora“, a másikon „Za hrabrost i za vjeru“ (vitézségért és hitért).[3])

1847-ben egy arany érmet veretett, melynek egyik oldalán e körirat „Miloš Obilić“, a másikán e hősnek mellképe van és ezen felirat „Vjera. Sloboda. Za hrabrost. (Hitért. Szabadságért. A hazáért).

Nagy érdemeket szerzett magának a vladika, hogy két lőpormalmot állitott fel a Cernojević—Ricka mellett, mely czélból 1851-ben sok salétromot, ként s ólmot küldött Olaszországból Montenegroba.

1847-ben két ujonnan feltalált malmot és két ágyút (1852-ben a tanács 4 kis kaliberi ágyút szerzett be) vett meg, bizonyságáúl annak, hogy ezen szükségletet is, ámbár csekély figyelmére méltatta.

II. Petár egyike volt a legkiválóbb szerb költőknek. Mint a hirneves Milutinović Simeon szerb költőnek tanitványa, a kinek hálából műveit ajánlotta, költeményeiben a képzeletnek ugyanazon merészsége, s a gondolatnak ugyanoly sasröpte nyilvánul. Művei a következők: 1) Liek protiv jarosti turske (Gyógyszer az oszmán düh

---

[1]) S. Novine, 1840, 22. szám.

[2]) V. ö. S narodne Novine, 1847, 11. sz. Danilo fejedelem most Bécsben a Sommer-féle betüöntődében uj nyomdabetüket készittett. A szerkesztö.

[3]) S. Novine, 1840, 13. szám.

ellen), Cetinje, 1834. 2) Pustinjak cetinjski (A cetinjei remete), Cetinje, 1834. 3) Luča Mikrokosma (A mikrokosmos világa, Puskin árnyékának ajánlva) Belgrad, 1845. 4) Ogledalo Srbsko (Szerbtükör), Belgrád, 1846. Montenegroi és szerb hősdalok gyűjteményét tartalmazza, melyek részben Milutinovićtól a Pjevanja Crnogorska s az az Istorija Crnegoreban már megjelentek s igy téves az (Paić és Serb 111. l.), hogy a vladika volna ezek szerzője, minthogy csak kiadója. 5) Gorski Vjenac (Hegykoszorú). Történeti esemény. Bécs, 1847. 6) Šćepan Mali. Lažni Car (Kis István, az álcsászár). A velenczei okmánytárban talált iratok nyomán drámailag feldolgozva, Trieszt, 1850. 7) Kula Gjurišića i Čardak Aleksića 1847 godine (Az erkély), Bécs, 1850. Ezen hősi énekben a vladika egyik alattvalójának vitézségét ünnepli, ritka viszony egy uralkodó s alattvalója között, minthogy Európában az a divat, hogy utóbbi az elsőt ünnepli s magasztalja.

II. Petár a humanitás szempontjából azon volt, hogy a vérbosszúnak sajátságos szokását megszüntesse; s ha e czélját teljesen nem is érte el, mert az önsegély a jogvédelemtől érintetlen vidékeken mély gyökeret vert s szükséggé vált, ugy már magában az igyekezet, hogy elérni akarta, szép s dicséretre méltó. Ilynemű szokások, ugy nyilatkozik Kohl, ki nem irthatók, hanem csak lassanként leszoktathatók.

II. Petár oly férfiú volt, ki az utolsó években sokat utazott. Ebben az életnek egyik fűszerét találta, nehogy, mint Prometheus a sziklán, örökké egy helyhez bilincselve maradjon. Nemzeti ügyek s betegeskedései közben levegőváltoztatások egyaránt igazolják az ő utazásait, s igy számos európai fejedelemmel érintkezésbe jött. Rómában a szent atya jóakarólag fogadta, s megtekintette vele Rómának nevezetességeit. Igy a szent Péter templomát is meglátogatta, melynek kupolájára egy szerb költeményt irt fel.

II. Pétár uralkodási ideje 20 évet foglal magában, t. i. 1830-tól 1851-ig; noha a törökök hatalma a mult század végén meg volt törve, mégis, daczára a vladika békés természetének, politikájának, fensíkjának határán véres ütközetek vívattak, melyeknek az oszmánság ma-

radványai egyenként vagy seregesen áldozatáúl estek, s melyek a montenegroiak harczias szellemét ébren tartották, s a keresztény szomszédokba önbizalmat öntöttek. Ezen harczok semmi egyebek, mint az örökös viszálykodásban élő törököknek tartozott kölcsönök lerovásai, egykor máskor rablóhadjáratoknak is nevezve, mert e harczok nem viselik mindig magukon a két állam akaratának bélyegét, rablóhadjáratai az uszkokoknak, azaz szabad embereknek, kik a törökök dühe elől menekültek, s most azokon, új hazájukból, visszatorlással élnek. Montenegro általuk számbelileg gyarapodott, s külön kerületet laknak, a Morača-Rovci nahiet.

Miután 1831-ben a termékeny Kuči nahie a töröktől elszakadt s Montenegroval egyesült, Mehmed Rešid nagyvezir, a ki a lázadó Mustafát Scutariban legyőzte, ezidőben Montenegrot is, Albániához hasonlóan, egyenetlenség támasztásával meghódithatónak vélte. De hiába pazarolta el pénzét, s hiába biztatta a vladikát, hogy méltóságait a szultán okmányilag fogja örökössé tenni, a mit Szerbiában Miloš fejedelemmel tett. A vladika, a ki állását máris többre becsülte, mint a függő és adófizető dunai fejedelmekét, azt válaszolta: a meddig az ő polgártársai megvédeni akarják, addig fejedelmi diplomára nincsen szüksége s ha azt tenni vonakodnának, akkor már ugy sem venné annak hasznát. Igy II. Petár 20 éves korában, korlátlan hatalom felett rendelkezve, várta be a nagyvezir seregét, mely európai módon begyakorolva, s az albániai lázadók felett nyert számos győzelem folytán harczedzett volt. A nagyvezir, túlhatalmának tudata mellett is aggódott, s ezért először csak előcsapatát küldte előre Namik Halilnak, a scutarii pasának vezérlete alatt, a területnek megvizsgálása czéljából.[1])

Ez 1832. április 23-án közeledett 3000 gyalogos és lovas élén, továbbá egynehány ágyúval, s megtámadta a Martinić nevű falut. Miután a törökök ezt felgyujtották s azon fosztogatva s gyujtogatva átvonultak Radović pópa, 30 emberével csak, őket egy síkságba szoritotta. Itt az ellenség két felé oszolva állást foglalt s a falut

---

[1]) Paić és Scherb, 224—226. l.

ágyúkkal lövöldözte. E pillanatban érkezett meg 800 ember Bjelopavlićból és a szomszédos Piperi nahieból, a kik, megtámadva az ellenséget, azt Spužba vetették vissza, a hol az bezárkózott. Az ellenség 164 halottat s 300 sebesültet vesztett. A montenegroiak vesztesége 10 holtra s ugyanannyi sebesültre rugott. A montenegroiak, fegyverekkel gazdagon megrakva, házaikba tértek vissza.[1])

A nagyvezir éppen Nisam vereségének megbosszulásához fogott, s személyesen akart a crnagoraiak ellen vonulni, a midőn a szultán őt visszahívta és Szyriába, az egyiptusi alkirály fia ellen küldötte.[2])

1834-ben Lopušina Draga, az uszkokok főnöke elhatározta, hogy a drobnjaki Wujačić Petár, az uszkokok főnökének halála miatt bosszút fog állani, a ki magát a törököknek szerződésileg alávetette, de általuk 17 társával együtt hitszegően legyilkoltatott. Erre alkalmas időpont is állott be, a midőn a Nikšićből kiküldött törökök egy gabonaszállitmányt kisértek. Erről értesülve, eltökélte, hogy meg fogja támadni őket. 30 török volt Skočić barjaktar vezetése alatt. Lopušina az alsó-moráčaiakat Javorjeban Mitar Kalugjer alatt, Durković Vukot, rovaci knézt 60 emberrel gyüjtötte össze, Milovan Gevišter knézt 60 uszkokkal, s velük Tušinába ment, hol Mileta szrdár csatlakozott hozzájuk, s onnan a Bukovica folyón át Ivicába, a hol állást foglalt. Mitar Kalugjer a csapatok egy részével a Sinjavina síkságba foglalt állást, hogy a töröknek utját Kolašin felé elvágja. Gačanin Jakša utjukat Pvevlje felé vágta el. Mileta szrdár Ivicaról kisérte figyelemmel a törököket, az oda vezető utat vágva el. A negyedik csapat Radulov Mina vajdának s barátjának, Lopušina Dragonak vezetése alatt, körülvette az ellent s őt a Taslidža mellett fekvő Bukovicánál támadta meg. Az ellenség heves védelem után majd Kolašin, majd Pjevalj majd Ivica felé menekülni igyekezett, de mindenütt lesre akadt, s igy mind a 30 törököt lemészárolták. Az uszkokoknak ezen bosszú ténye nemcsak Vujačić főnökük halálának megbosszulására volt

---

1) Ogledalo, 433. l.
2) Paić és Scherb, 228. l.

szánva, hanem Malinskoselonak korábbi, a törökök általi elhamvasztásának is.[1])

1835. márczius 10-én 12 montenegroi azon merész vállalatra határozta el magát, hogy Žabljak várát kifosztogatja s hogy igy egy korábbi, Kuče melletti támadásért bosszut áll. E czélból a várkapuhoz osontak, azt birtokukba ejtették, a kapuőrségi parancsnokot, Jusuf agát megkötözték, s zászlójukat a toronyra tüztek ki. A Jakup aga alatt egybesereglett törökökkel heves harcz fejlődött, melyben utóbbi megsebesült. Derviš aga 130 emberrel sietett segitségére. A montenegroiak a sánczokon jobbra balra szaladtak s az ellenséget a városrészbe való visszavonulásra kényszeritették, a hova lassan Podgoricából 600 ember, Grudaból 300 ember élükön Avdo Kufakkal, Ahmet Bašával s Gjukica Murattal, érkezett. A montenegroiak is 300 főből álló segélyt kaptak a Riečka nahieból, Filip szrdár s Lopičić Gruica knéz vezetése alatt. Lješević Vukot a keleti kapu, Gračani pópát az északinak megtámadására küldik, hogy majd a vár belsejében egyesüljenek. A fennmaradt csapatokat maguknál tartották. Elsőnek Lješević Vuk hatolt be s 3000 török ellen harczolt, a kik a tornyokba siettek állást foglalni. A montenegroiak azon része, mely Žabljakot körülvette, megrohanta e tornyokat lövöldözve azokat a zsákmányúl ejtett ágyúkkal. A harcz három napig tartott s csak 4 ikén végződött az összes tornyok, számos ház leégetésével és sok fegyver, köztük ágyúk is, elvételével. A foglyúl ejtett törököket Jakup agával együtt szabadon bocsájtották s a montenegroiak gazdag zsákmánynyal megterhelve tértek vissza. A kölcsönös holtakban s sebesültekben szenvedett veszteség ismeretlen, de mindenesetre tetemes lehetett.[2])

Miklós 1837-ben a vladikának 9000 arany évi öszszeget határozott s a népnek 60,000 frt értékü gabonát ajándékozott. Természetes tehát, hogy Miklós császár oly tiszteletben részesül Montenegroban, minőben egyik elődje sem. Miklós egy izben következőleg nyilatkozott a montenegroiakról: „Szeretem e vitéz népet, s tenni fogok

---

[1]) Ogledalo, 438. l.
[2]) Ogledalo, 447. l Srbski Spomenici XII.

érte, a mit csak tehetek."[1]) A legjobb bizonyára, a mit tenni kellene s a mi ki is volna vihető, a montenegroiak szellemi s ipari haladásáról való gondoskodás, hogyha az orosz kormány a vladikát annyira támogatni akarta volna, hogy évente egynehány ifjut orosz katonai- s polgári nevelőintézetben kiképeztethetne jó tanitók s alkalmas hivatalnokok nyerése czéljából, hogy ne kelljen Ausztriából behivni tudományosan kiképezett szerbeket, a mit csak hatalmas ingereszközök utján lehet elérni, hogy az ily rideg országban az élet elzárkozottságát enyhithesse. E mellett sürgős szükség az ország számára egy kis központi papképző intézet, egy központi katonai iskola (2—3 évfolyammal) s egy népiskola minden nahie számára, mindenekelőtt azonban községi magtárak az inséges évekre való tekintettel, továbbá czélszerü közigazgatás és fegyverkezés a honvédség számára.

1839-ben a bécsi udvar II. Petar békéshangulatát arra használta fel, hogy vele tárgyalásokba bocsátkozzék a vladika magánvagyonát képező Stanjević és Podmaini kolostorok megvétele tárgyában, s ezek el is adattak a népnek beleegyezése nélkül.[2])

1839-ben junius 15-én Scutari pasája, Hassan Pasa, Béćir beg bušatliját négy század rendes gyalogsággal s egynehány ágyúval Podgoricán át Spužba küldte, hogy a Jastreb nevü falut leégesse. Miután a podgoricai segélycsapattal megerősbödött, s hét napig Spužban táborozott, miközben Martinić és Stiena falvakat naponta megtámadtata, csapatait a főtámadás czéljából elosztotta. Hota Hasan agát 2000 albániaival Jastrebbe küldte. A második és pedig rendes csapatrészt egy Sušica nevü folyó melletti magaslatra állitotta a lovassággal együtt. A harmadik részt a beg Kušić felé vezette, Jastrebet és Kusićot egyidejüleg támadták meg. A lakosok egy árokban szivósan védekeztek s Hasan aga egy 30 braiovići emberből álló kis, de döntő segély csapatnak idejében való megérkezése folytán visszavonulásra kényszerittetett, miután csak egynehány pásztorkunyhót gyujtatott fel. Makacsabbul harczolt Bećir beg bušatlija, az 1796-ban

[1]) Medaković, 18—19. l.
[2]) Paić és Scherb, 245. l.

megvert Mahmut beg bušatlija vezirnek unokája, a mennyiben csapatait folytonos támadásra ösztönözte. A montenegroiak azonban Lakićból, Zagaracból és Curiocból 300 főnyi segélyt nyertek s handzsárjaikkal addig rohanták meg az ellenséget, a mig azt a Zetta folyóig vissza nem vetették, melynek hullámaiban 80 török lelte halálát s amely alkalommal ezenkivül még 50 embert leöletett. Az itteni három órai küzdelemben maga Bećir beg, Dizdar Nasu beg, és Malić Cehaja, a toszkok vezére, mind megölettek. A törökök erre Spužba vonultak, s a montenegroiak gazdag győzelmi jelekkel hazasiettek.[1]) A törökök ugyanezen évben Skadar területét mindenfelé pusztitották; egyik csapatjuk csak magából Hotiból 600 emberfejet hozott magával, 1000 ökör mellett, mire a szerencsétlen lakosok esdve kérték tartományuknak Montenegroval való egyesitését s hüségük bizonyitékául két túszt szolgáltattak ki, s ezek után felvették az állami kötelékbe.

Az 1840. évnek többrendbeli vállalat köszöni létét. A montenegroiak már január havában kezdték meg a szomszédos török tartományokba való kirohanásaikat. A legjelentékenyebb s legszerencsésebb betörés volt a nikšici, mely alkalommal a montenegroiak 1000 db. marhánál többet hajtottak el, mely ama vidéknek egyedüli gazdagságát képezi. Podgoricában egy összeesküvésnek jöttek nyomára, melynek czélja ezen várnak Montenegro számára való átszolgáltatása volt kardcsapás nélkül. A jelszó a keresztények általános fegyverfogása volt, kiket akkoriban Thessáliában és Albániában vártak. Egy hasonló összeesküvés, melyet 1840. év elején Görögországban fedeztek fel, a két görög-szláv állam egyetértésére enged következtetni.[2])

A Herczegovinában fekvő Grahovonak harczias lakosai, kik az 1839 ben megjelent Gyülhanei hatti serif daczára Bosznia és Herczegovina helytartói részéről tulságos adókkal terheltettek, 1840. év tavaszával az összes, Ali pasától küldött adószedőket elkergették s Podgorica

---

[1]) Ogledalo, 464. l.

[2]) C. Robert. Slaven der Türkei II. k., 151. l. és a Srbske Narodne Novine 1840. évi 48. száma.

s egyéb keresztény községek lakosai küldöttségeket menesztettek a vladikához azon kérelemmel, hogy őket lőporban és olomban részesitse, felajánlva neki a törökök elleni szövetséget. A vladika a küldötteket a legkedverőbb biztositásokkal bocsátotta el s gazdagon megajándékozta őket. Podgorica és Spuž ellen hadjáratra készült, mely utóbbi ugyis két montenegroinak megöletése által elég okot szolgáltatott rá, és Hotti, Grude s Klementi albániai községek közremüködésüket igérték meg. Podgoricának s a kövér legelőjü Zetta sikságnak elfoglalása Spuž környékével együtt megbecsülhetetlen haszonnal járt volna a montenegroiakra nézve, kik ezáltal egy tengeri hely birtokába jutottak volna, a mi után olyannyira vágyódtak. A brdai s a katunskai nahiek Podgorica megtámadására lettek kiszemelve, a Riečka s Crnička nahie pedig a Zetta sikság meghóditására, a midőn az utóbbi nahie, 1000 emberének feladatát a Monte Sutturmantól délre fekvő Tugelmil falunak és Seštani tengerparti helységnek megtámadása képezte. A törökök is harczra készültek, Spuž, Podgorica s Žabljak várakat mindennemü hadi szükségletekkel, a scutarii öbölt pedig hadi hajókkal látták el.

Ezen délen eszközölt harczi készülődések közben Proroković vladikának rokona, az északon, Grahovoban történtek ügyében a trebinjai Hasan béggel békét kötni megkisérlette, de ez nem sikerült, a mire a törökök 150 hajdút küldtek el Klobuk megszállására, minthogy Montenegro küldöttei kinyilatkoztatták, hogy ők képtelenek minden portyázás megakadályozására. S a montenegroiak 1840-ben julius havában valóban egynehány faluba törtek s elhamvasztva azokat, mindkét részről szenvedett 40 embernyi veszteséggel s gazdag zsákmánynyal tértek vissza, miután az elfoglalt földbirtokokat maguk között felosztották. Spuž és Podgorica remegtek.

A törökök a maguk részéről sem maradtak tétlenek s Montenegrotól délre, Dodošban iparkodtak bosszút állani. 1840. évi szeptember 9-én Aga Hasan Aga 4000 albániaival Mehmet Spahija Zettából 2000 emberrel, s Kapetan Mehmet Spužból 1000 törökkel vonult ki. Erről legelsőbben Lješević vuk Rvašban értesült, ki 130 emberével rögtön Dodošba, az ellenség elé indult s Dodošban

70 emberrel megerősödve várta be az ellenséget, kinek 7000 emberből álló összes ereje már kora reggel kibontakozott a Salkovina nevű sikságon. Legelőször a ceklji-naiak tüztek össze, kik az ellenséges előcsapatot heves tűzeléssel fogadták. Lješević vuk rohamtámadást intézett s az ellenséget a Žabljak alatt fekvő Vrbišig vetette vissza, ő maga azonban elesett. A törökök újra előnyomultak s túlerejükkel a Mrdjen főnök vezetése alatt álló montenegroiakat Salkovina házái ig szoritották vissza; de mégis az egyik, Žabljakig kiterjedő falu végén megmaradt 26 ember, kik egy házban eltorlaszolva magukat, a legvitézebb ellentállást tanusitották. Csak akkor rohantak ki 5 halottban és 6 sebesültben szenvedett veszteséggel, midőn az ellenség a házat felgyujtotta, s éppen azon időpontban a midőn a montenegroiak az ellenséget Žabljakig visszavetették, előbb még az ellenség egyik támadását vissza verve s az albániaiakat visszavonulásra kényszeritve. Az ellenség 120 halottat és sebesültet vesztett, köztük Spahija Lekić-et is. A montenegroiak részéről a holtak száma 7, s a sebesülteké 10 volt.[1])

A vladikának tervbe vett vállalata a törököknek egy megelőző betörése által ellensulyoztatott. Szerbia akkoriban Miloš lemondása után saját állapotainak rendezésével volt elfoglalva, s nem vehette hasznát gazdag segédforrásainak, a mint azt a boszniai keresztények helyzete követelte volna. Drobnjak lakosai a Herczegovinában a grahovljaiak példáját követve, Gadsko parancsnoktól, Čengić Ismail Agától megtagadta az adókat, melyeket az 1840. év szeptember 30-án 300 kisérőjével régi szokás szerint kicsikarni akart. A mint Čengić közeledésének hire terjedt, zsákmány utáni vágyból, de tán inkább a két évvel ezelőtt vallott kudarcznak, a midőn a vladikának egy testvére lefejeztetett, megboszulása czéljából, rögtön önként 300—400 moračai, crngorcai és uszkok gyült össze, s virradatkor Drobnjakba értek. Csendben közeledtek a török táborhoz s előbb a lovakat leszúrva, vagy azok lábinait átvágva, az álmukból alig felocsúdott törökökre támadtak s mindnyájukat, az egy

[1]) Ogledalo, 474. l.

nikšići buljukbaša kivételével, leteritettek. Cengić Ismail is 25 hivatalnokkal együtt a holtak közt volt. A levágott fejeket a vladikának, Čengić fejét és szivét pedig Cetinjébe küldték; a vladika azonban e győzelmi jeleket el nem fogadta, egy jatagan kivételével, melylyel 1851-ben Stratimirović Györgyöt tisztelte meg. Sőt irt a töröknek, hogy e támadás az ő tudta nélkül történt. A csapat legvitézebbjeit azonban mégis pénzajándékokkal s érmekkel jutalmazta meg.

A montenegroiak más csoportja egyidejüleg, Klobukról 400 darab marhát merészelt elhajtani.

A drobnjaki veszteséget megboszúlandó Ali Pasa, mostari vezir, a fočanii pasa, a trebinjei Hasan beg, s a nevesinji Baš Aga 10—15.000 főből álló sereget gyüjtött össze, kik 1840. október 8-án vonultak ki Mostarból. Október 13 án Gadskoba érve, a trebinjei Hasan béget nevezte ki a sereg vezérévé s Pivoba küldte őt. A vladika a maga részéről semmiféle intézkedéseket nem tőn a védelemre, de határait bizonyára biztositotta. Čengić Ismailnak Rustan nevű öcscse Taslidža és Bjelopolje törökjeivel a vezir főcsapatához szándékozott csatlakozni. Utja a Morača rettegett uszkokokjai mellett vezette el, kik őt 1840. október 28 án egy Šarenci nevű falunál bevárva, seregét széjjel verték, s 150 embert legyilkoltak, s ezek közül 50-nek fejét vágták le.

Drobnjak lakosai egy nagy barlangba menekültek és sem kimozdulni nem mertek, sem megtámadva nem lettek. Hasan bég 1840. október 31-én őket 800 keresztény által meghódolásra szólitotta fel, különbeni megtámadás veszélye mellett. A válasz tagadó volt, mert Drobnjak lakosai a moračaiak igért segitségére számitottak, s lőni kezdtek, ugy hatszázan lehettek. A szikla csoportozatok megett kedvező állást foglaltak el, s most kezdetét vette a harcz az ide sereglett toszkokkal s a rendes gyalogsággal, melyet Wedži pasa, volt boszniai vezir már előbb a herczegovinai vezirnek rendelkezésére bocsátott. A harcz reggeli 8 órától késő éjjelig tartott. E közben egy nikšići csapat, mely mellékutakon ért oda, Drobnjak lakosait hátban támadta meg s sokakat közülők leölt. Egy másik 2000 törökből álló rész Drobnjaknak egy tornyát ostromolta, melyben 20 emberből álló

őrség volt. Ezen kis csapat, mely a lakosok hátramaradt értékes holmiját őrizte, leőlt vagy 60 törököt s menekülére kilátásuk nem lévén, egy kétségbe esett kitörést intézve és a handzsárral kezükben estefelé szerencsésen keresztül vágták magukat a sikságban állott szörnyü túlerőn, s számuk hat embernek elveszte folytán 14 re apadt le. Drobnjak keresztényeinek összes vesztesége 40 holtra s 20 sebesültre rugott. A törökök, kiknek egy síkban levő lovassága s gyalogsága nagyon ki volt téve a tüzelésnek, holtakban és sebesültekben 900 embernél többet vesztettek. Este felé maga Hasan bég is megjelent a harcztéren, amidőn az ezen fontos ütközetben részt vett moračaiak és uszkokok már visszavonultak. Erre a törökök is széjjel oszoltak s tábori szállásaikba tértek vissza.

Rövid ideig tartó volt a törökök pihenése. Már 1840. november 3 án 20,000 törököt lehetett Drobnjak sikságában észrevenni. A lakosok csakis egy 800 főnyi harczképes csapatot tudtak az ellenséggel szembe állitani. Azért tehát rögtön a szomszédos montenegroiakhoz fordultak segélyért, kik 11,000 embert küldtek. A csata hat óráig tartott. Ezuttal a törökök lettek a győztesek. Ők 450, a drobnjakbeliek 270, a montenegroiak 490 embert vesztettek. Az összes házak fel lettek gyujtva s az összes marhaállomány el lett hajtva. Az éppen akkor Cattaroban tartózkodó vladika rögtön visszasietett. A vezir csapatait lassankint haza bocsátotta. Egyideig Gadskoban időzött s onnét deczember 11 én Mostarba indult, miután a 2000 emberrel Nikšičben maradt Hasan béggel a drobnjaki lakosoknak békés úton való adófizetésre vonatkozó határozatát vette. Ez Drobnjak, Župa, Banjanek stb. egybehivott knézeivel értekezett a békére vonatkozólag, mely alkalommal megtudni akarta, vajjon a nép most is, mint azelőtt, török uralom alatt szándékozik-e maradni avagy pedig Montenegroval egyesülni szeretne e. A knézek egyezségre akartak lépni s a grahovljaiak módjára egy általányösszeget fizetni, a török anarchisták ellenben területükre ne lépjenek. Ennek következtében e dolgok megvizsgálása czéljából egy török megbizott lett Mostarba küldve. Hasan bég Trebinjébe tért vissza. Az ez évi hadjárat ezuttal véget ért. Ámbár ez események szinhelye

Montenegro határain kivül esett, azért mégis történeteik keretébe tartoznak e néptörzsnek s törekvésének egységes volta s a montenegroiak jelentékeny részvétele szempontjából. Tanuskodnak továbbá ama szerb törzsü elnyomottak fenkölt, tiszta öntudatáról, hogy Montenegroval egyesüljenek, s a montenegroiak hajlamáról, hogy ez egyesülést, különbeni kedvelt uralkodójuk békepolitikája daczára, fegyverrel kezükben létesitsék. Ilynemű tények az ottani szerbek nemzeti politikájának menetét határozzák meg, mely politika békés fejlődésnek indul.

Az osztrákok által a cattaroi s a montenegroi terület közti határ végleges megállapitása czéljából 1838-ban megkezdett s 1840 ben julius havában befejezett határmérések véres összeütközésekre adtak okot a vladikának határozott tilalma daczára.

Az 1838-ik év augusztus 2-án kora reggel a Crnička nahie lakosai s a paštrovićaiak között ütközet fejlődik ki, mely augusztus 8-ig tartott s mindkét részen elég nagy holtakban s sebesültekben szenvedett veszteséget okozott. Ezen ütközetben a 8-ik vadász-század vőn részt, melynek 3 tisztje megsebesült. A montenegroiak vesztesége sokkal nagyobb volt, minthogy nagyobb számmal is vettek részt az ütközetben.[1])

Egy Buduában, 1840-ben november havában tartott gyülekezet alkalmával a montenegroiak az orosz, török s osztrák biztosok előtt kijelentették, hogy még egy arasznyi területet se szándékoznak átengedni. E bizottság tehát széjjel oszlott. Schaller orosz udvari tanácsos 1840 ben deczember 14-én Cattaroba jött, hol báró Gerliczi, császári tábornokkal, Čefkin, orosz császári biztossal, a cattaroi járás kapitányával s a vladikával új tanácskozmányt tartott, hogy megállapitsa a Paštrović melletti határvonalat, a hol egy darab szerb terület mélyen az osztrák területbe vágott, s hogy a kártéritési összeget, mely czélra az osztrákok 500.000 forintot ajánlottak, megállapitsa, a mi mindkét rész megelégedésére sikerült is.

Ez évben Montenegroban jelentékeny éhinség ural-

---

[1]) Srbske Nar. Nov. 14. sz., 1838. I. évf. E harczok részletes leirását lehet Paić és Scherb-nél, 237—245. lapon találni.

kodott, s II. Petár vladika 1840-ik év őszén 40.000 frt értékü gabonát adatott el, részint alacsony árakon, részint pedig hitelbe, fegyverek elzálogositása mellett, mely alkalommal Cetinjében különböző alaku és koru fegyverek, melyek tulajdonosai sokszor a leghirnevesebb emberek voltak, ritka gyűjteményében lehetett látni.[1])

Az 1841. évben II. Petár vladika az orosz I. oszt. szent Anna-rendet kapta a szalaggal, melyet neki a bécsi orosz minister, Struve tábornok adott által.[2])

A grahovljaiaknak ez év őszén a mult évben megtagadott adókat be kellett volna szedniök s a törököknek átadniok. Minthogy igéretüket nem teljesitették, Ali pasa Rizvanbegović 1842-ben február 1-én Stolacón és Trebinjén át 2000 embert küldött, kik silichtarjának vezetése alatt nagyobb részben lovon voltak. Ezek a semleges területet képező Grahovonak alvó pásztorait meglepve, egy pásztort s Andriašević családjából 7 embert megöltek s 8000 darab marhát Trebinjébe, 6000 darabot Nikšićbe hajtottak. A törökök e tusában 3 embert vesztettek. Visszavonulásukat 600 hajduval fedezték s megakadályozták a megkisérlett üldözést. Maga Grahovo meg lett kimélve s csak egynehány major égett le.[3]) Azonban 40 ember hiányát vették észre, a kiket Mostarba hurczoltak. Ámde most a grahovljaiak a montenegroiakkal egyetemben harczra készültek. Május havában a nikšićaiakat összegyüjtve, a kaszárnyává átváltoztatott Kosirevo nevű klastromot légbe röpiteni megkisérlették, a mi részben sikerült is. Az ezen alkalommal foglyúl ejtett törökök Cetinjében fejükkel adóztak. A montenegroiak hozzáfogtak Grahovonak sánczokkal s tornyokkal való megerősitéséhez. A vladika öcscse, Petrović Petár oda ment, hogy a törökök elleni hadjáratot vezesse s hogy a törökök által elfoglalt Banjane és Klobuk menekülő lakosainak helyeket jelöltjön ki a letelepedésre. Az utóbbi két helység elleni hadjárat 1842. évi május hava végén vette kezdetét, s mindkét rész szenvedett veszteséget holtakban s sebesültekben. A montenegroiak

---

[1]) Srbske Nar. Nov. és az 1840. évi belgrádi hirlap.
[2]) S. Nar. Nov. 1842. évi 5. sz.
[3]) S. Novine 1842. évi 9. száma.

vesztesége azonban mégis kisebb volt. A herczegovinai vezir haderejét erősbitette, főleg az előre tolt hajdukat. Az ellenségeskedések folytatása mellett 1841-ben junius havában egy bimbasát 180 albániaival zsoldba fogadott, s csapatait Banjaneban összpontositotta, a hova névszerint Baš aga Čengić, Miljavina, Adži Ali bég Stolacból s Asan bég vezérek érkeztek meg 5000—6000 emberrel. Az osztrákok a nemsokára bekövetkezendő háborúra való tekintettel a határuk mentén vont kordont megerősitették. De nem került háborura a dolog, mert a vladika Grahovoba menve, a herczegovinai vezir s a grahovljaiak közt 5 heti, azaz 1842. évi október 1-ig tartó fegyverszünetet közvetitett. A montenegroiak e közben Scutari pasaságába törtek s a scutarii tóban egy gőzhajót foglaltak el, a nélkül, hogy azt a törökök haderejük elégtelenségénél fogva megakadályozhatták volna. A scutarii pasa ezuttal nagyon kedvezőtlen hireket közölt a portával, minek folytán három anadoli ezrednek Drinápolyból visszatérnie s Scutariba indulnia kellett. Ily körülmények közt a vladika a scutarii pasával egy évi fegyverszünetet kötött, hogy legalább ezen oldalról biztositva legyen. A közte s a herczegovinai vezir közti differencziák kiegyenlitése ügyében Ragusában egy bizottság állittatott fel, egy osztrák, egy orosz s egy török biztosból állva, mely előtt a herczegovinai vezir 30 emberből álló kiserettel, s a vladika 6 knéz kiséretében jelent meg.[1])

Ez alkalommal egy 15 havi azaz 1842. okt. 1-től 1844. január 1-ig tartó fegyverszünet köttetett, a régi határoknak, a fenti bizottság határozathozataláig való érvényben tartása mellett.[2])

A scutarii pasával kötött fegyverszünet azonban az 1843. évben meg lett szegve, s a törökök birtokukba ejtettek két a Scutarii tóban fekvő montenegroi szigetet, Lessandriát és Vraninát, melynek további birtoklását erőditvényekkel igyekeztek biztositani. A vladika azok visszahóditására megfoghatatlanul semmiféle intézkedéseket sem tett és megelégedett azzal, hogy 1847-ben Vir mellett egy kis ellenerődöt épittetett.

---

[1]) S. Novine 1842. évi 21. sz.
[2]) Srbske Novine 1842. (belgr. újs.)

Az 1844. év márczius 8-án egy, 100 emberből álló kis csapat, kik a Komani és Zagarač törzséből valók voltak, Ramović Ilia és Marković Novak főnökök vezérlete alatt Kolováczba indult, részben, hogy Ramović Jakša kapitány halála miatt bosszút álljanak. Egy mély úton 40 török lovast vártak be, kiknek Hodzsa Hussein vezetése alatt egy hidon kellett áthaladniok s kik Scutariba menni szándékoztak, hogy az ottani pasát az albániaiaknak egy, a montenegroi területbe intézendő betörésben való közremüködésére megkérjék. Az ezen szándékukról értesült montenegroi csapat megelőzte őket, s Doljaneig üldözve, 15 embert leteritett közülök, 20 embert pedig foglyúl ejtett, kik közül a keresztényeket szabadon bocsátották, a törököket pedig egy megmenekült kivételével, lemészárolták.[1])

Az 1844-ben Montenegroban uralkodott éhinség több családot a Szerbiába való kivándorlásra inditott. Oroszországnak hadtoborzási ajánlata is, hogy zsold mellett a cserkeszek ellen induló sereghez csatlakozzanak, ily körülmények közt százával csábitotta a montenegroiakat e felszólitásnak igénybevételére, s hazájuk örök elhagyására, hogy a czár zászlait kövessék.[2])

Az 1845. évben Gagić ragusai orosz alkonzul, a vladika utján 20,000 rubelt osztatott ki Montenegro szegényei között.

1846. február havában az albániaiak és montenegroiak között újabb perlekedések támadtak. A scutarii pasa alattvalóinak a Montenegroval való mindennemű közlekedést megtiltotta s komolyan fegyverkezett.

Titov a konstantinápolyi orosz követ, február 25-én előadta a montenegroiak panaszát s Resid pasától ezek orvoslását kérte, a ki meg is igérte, hogy a kormánynak Montenegroval való ügyeit tisztába fogja hozni.

E közben Osman Malzan, scutarii pasa 1846. október havában Kuči és Pipere törzseknek megvesztegetése által, mely czélra már 6000 tallért forditott, Montenegroban pártot szerezni iparkodott, hogy ennek segélyével az országot meghódithassa. Czélját elősegitette az 1847-ben

---

[1]) Ogledalo Srbsko, 484. l.
[2]) Luna, 1852. évi 2. szám.

bekövetkezett éhinség, melyet a vladika azzal igyekezett enyhiteni, hogy alattvalóinak tavaszszal saját vagyonából jelentékeny pénzösszeget előlegezett, a jobb években való visszafizetés reményében. Muškin Tódor és fivérének biztatásai folytán egy Piperéből való törzs nevezett pasához ment s nemcsak gabonát, hanem pénzt is, fegyvereket és subákat kapott azon feltétel alatt, hogy szükség esetén hazájuk ellen harczoljanak s parancsainak engedelmeskedjenek.

Hasonlót cselekedett a Crmnička nahiebeli Boljević törzs Plamenac Markiša kapitány izgatására. Utóbbi az 1847. év julius havában 12,000 embert szedett össze, s velük a scutarii pasával együtt Crmnicába ment, hogy a többi lakosokat is a pasa részére megnyerje. A mint a Bécsbe utazott vladika helyettese, Petrović György, tanácsi alelnök, erről értesült, 3000—4000 embert gyüjtött egybe s a törököket s a velük egyesült pártosokat Crmnički Vir mellett bevárva, velük ütközetbe bocsátkozott, melyben mindjárt kezdetén Petrović Györgyöt egy ágyúgolyó megsebesitette. Ekkor felbőszültek a montenegroiak, s előrohantak, s 80 embert levágva, széjjel űzték az ellent. 15 crmničai egy padlásba zárkózott, s itt makacsul védve magukat, 15 montenegroit lőttek agyon. Hosszú tusa után elfoglalták a padlást s leégették azt. Ez alatt a vladika visszatért Bécsből, s a tanács, a főnökök, sőt még Pipere lakosainak beleegyezésével is lelövette Muškin Tódort s két fivérét. Ezen hirre Pipere s Crmniča félrevezetett lakosai a vladikához siettek, bocsánatot kérve tőle, melyben részesültek is, s a pasától kapott tárgyakat mind önként átszolgáltatták, melyeket a vladika elégetett. Plamenac Markiša, ki a töröknél maradt, meghalt ez ütközetben kapott súlyos sebei következtében s halála előtt megbánta a történteket. Azt kivánta, hogy Boljevićben, hazai földbe temessék el, a mit azonban nem teljesitettek. Seoceban, török földbe temettetett. Halálát megbosszúlandó, az antivarii parancsnok, 13 monkevel 1847-ben október 22-én a szomszédos területbe tört, s megölt 2 montenegroit, atyát és fiut, kiknek rudra tűzött fejeit Antivariba vitte.

Október 25-én Malinsko mellett a legészakibb határon a a moračai uszkokok és a herczegovinaiak közt csata vívatott.

A herczegovinai vezir tudniillik 5000 lovassal s 2000 gyalogossal a tušlnai uszkokok ellen a Moračaba indult, s 4000 embernek meghagyta, hogy Nikšicen át előrenyomuljanak. Vezéreik voltak: Čengić dervis-bég, Adži Mech Stolacból és Mušović bećir-beg, Nikšićből. Kolašinból Sali Aga Bungorović pjevalji török, Mujaza Mušović, kolašini moszlim s Puzić bimbasa 3000 embert vezetett, továbbá Ali Aga Fezirović, grobnjaki moszlim egynéhány száz törököt. Tervük az volt, hogy a mint a nikšici sereg Malinskot s Strugot (2 uszkok falu) a nyugati oldalról szorogatja, a kolašini keleti sereg azon időpontban támadná meg Sirovaczot, a midőn ennek lakosai az előbbeniek segélyére sietnének. Ilyképpen az uszkokokat két sereg közé ékelve agyonnyomták volna. Egy Gilen nevű 16 éves ifju, született montenegroi testvérei iránti részvétből éjfélkor megugrott a török táborból, hogy őket a közeledő veszélyről értesitse. Az uszkokok családjaikat s marháikat rögtön a moračai hegységbe szállitották; 23 ember eltökélte magát, hogy az ellenséget két fapadláson (čardak) bevárják. Hóboritott hegyek annyira elválasztották törzsbeli társaiktól, hogy 20 óra lefolyásánál előbb semmi oldalról sem kaphattak segélyt.

Az ellenség október 25-én, virradat előtt a megjelölt módon előrehatolt, s derekas fogadtatásban részesült. A két padlást széna- s szalmanyalábokkal felgyujtani igyekezett, de e szándékukban is megakadályozták s visszaverték őket. Lopušina Began 18 társával Strugról harcz közben előrehatolt, nem ügyelve az ellenség hatalmas tűzelésére. A törökök azon hiedelemben, hogy egy jelentékeny sereg közeleg, futásnak eredtek. Most már a padlások védelmezői is kirohantak s üldözőbe vették a megfutamodott ellenséget. Sőt Todorović Drago, ősi hős szokás szerint, Čengić dervis-béget még párbajra is ki hitta, melyet ez azonban el nem fogadott. Erre a törökök minden, a győzelmet illető reményüket vesztve, vad futásban kerestek menekülést egy maréknyi csapat elől. Holtakban, részben sebesültekben 100 embert vesztettek. Holtjaikat magukkal hurczolták, nehogy fejüket levágják, s úgy az uszkokok csak 10 fejet vághattak le. Az uszkokok zsákmányúl ejtettek 30 lovat, számos fegyvert s 40 foglyot, kiket azonban, keresztényeknek vallva

magukat, elbocsátottak. Az ellenséget Nikšićig üldözték. Az üldözők, visszatértükkor egy Dendić Nikola nevű, bileći sebesült keresztényre akadtak, kit egy padlásba vittek, hogy ápolják; három nap múlva azonban meghalt. A vladika e részvevő montenegroinak Alexić Mirkónak egy subát ajándékozott, a pusztaság s vadság közepette tanúsitott keresztényi érzete iránti tisztelete jeléül.

A sebesültek között ellenséges részről Mušović bečir bég s Čengić dervis-bég is volt. Az uszkokok sebesültjei Strelica Jakob s Todorović Drago voltak, a holtak száma három volt.

Sirovac lakosai, kik Strugtól és Malinskotól két és fél órányi távolságban vannak, a törökök támadásától félve, vonakodtak rögtön a megtámadottak segitségére sietni s két óráig haboztak. De a mint biztosaknak érezték magukat, mégis oda siettek, s az uszkokokat máris az ellenség üldözésétől visszatérőben találták. Ez időalatt azonban a kolašini törökök a faluba törtek, 20 kunyhót leégetve s egy 80 éves aggastyánt leölve a Tušina sikság mentén Drobnjakba akartak jutni. Ott azonban Čerović Sekula várt rájuk 15 társával, s közöttük 3 embert leteritve, 5-öt megsebesitve, visszavonulásra kényszeritette az ellenséget, ugy hogy az az időközben visszatért sirovaci lakosok által már nem volt utólérhető. A vladika e kiváló vitézséget busás jutalomban részesitette. Azok, kik a padláson voltak s a törökök fejeit vágták le, a Miloš Obilić aranyérmet kapták. Lopušina Begant pedig az uszkokok szrdárjává nevezte ki. A fiatal Gilenek egy ezüst pajzsot (Toke) adott ajándékúl.

Minthogy három javabeli hős, Poturak, Bajagić és Sućur távollétüknél fogva e küzdelemben részt nem vehetett, azért, társaik kunyhóinak leégetését megbosszulandók, Rudinába indultak s 100-nál több kunyhót leégetve, sértetlenül haza tértek. Igy végződött e nevezetes ütközet, hasonlithatatlan a maga nevében, melyet a vladika saját hőskölteményében megörökitett a jövő számára.

November 14-én Pipere s Podgorica lakosai közt a határon újabb ütközet támadt. A támadó törökök száma 600 volt, a montenegroiaké 500. Utóbbiak már meg-

előző estve keltek át a Moračán, s csak 30 ember maradt vissza, mivel az átszállitó komp kisebb volt, semhogy mindnyájukat befogadhatta volna. A támadók teljes erővel hatoltak előre, de vissza lettek szoritva, daczára, hogy a folyó tulsó oldalán levő 30 montenegroi nem nyujthatott segitséget. A montenegroiak 1 holtat s 5 sebesültet; a törökök 4 holtat s 10 sebesültet vesztettek.

Egyes, több-kevesebb szerencsével végződött ellenségeskedések bezárták ez évre a törökök s szerbek közti 400 éves gyülölséget, miáltal előbbeniek sorai ritkultak s folytonosan gyengültek. Helyüket bár nemsokára foglalná el egy szabad s független szerbség, hogy a vérrel áztatott mezőkből a béke olajfája hajtson ki s a kultura áldásait terjessze!

Az 1848-ki világrázó év Montenegrora nézve nyugodtan folyt le. Az egyéni szabadságában boldog montenegroi sem jobbágyságot sem társadalmi gyarlóságokat nem ismer s meg van elégedve saját boldogságának mértékével. Fegyvereit csakis a haza külső ellenségei ellen forditja, a belsőket a vladika apostoli szavai oszlatják el. Csak is igy volt lehetséges, hogy Montenegro 1848. november havában az akkoriban megszorult Ausztriának 10.000 főnyi segélyt ajánlhatott fel. A vladika, a ki osztrák szomszédjával folyton békében szokott élni, 2 tanácsnokot küldött báró Jellačičhez, Horvátország bánjához azon kérdéssel, vajjon szüksége van-e segélyre a horvátok és szerbek számára, mely ajánlatot az valószinüleg el nem fogadott, mivel a szerb-magyar háborúban montenegroiak részt nem vettek.[1]) Másként állott a dolog halálos ellenségükkel, a törökökkel.

A vladika 1849-ben betörni készült Boszniába, melyet beküldött izgatók által fegyverfogásra készittetett elő. Bekövetkezett betegsége azonban megakadályozta a vladikát tervének kivitelében.[2])

1849. julius 27-én a hottai törzsből való albániaiak

---

[1]) S. Novine 1848. évi 102. szám.
[2]) Egy kivándorolt kiküldöttnek szóbeli nyilatkozata.
A szerző.

Podgorica és Spuž lakosaival együtt, összesen 3000 ember, a Kuči nahiebe törtek, hogy azt a vladika uralma alól kiragadják. Ez csak lőport küldött Kuči lakosainak s magukra bizta védelmüket. Ők 700 embert állitottak ki a sikra. E csatában a brdaiak győztek, 5 halottban, s egynehány sebesültben szenvedett veszteséggel. A törökök vesztesége, részint holtakban, részint sebesültekben, 60 ember volt. Számos fegyver s handzsár jutott a győzök birtokába.[1])

1849. november 16-ka körül a vladika, ki nemcsak a Herczegovinára, hanem az összes környékbeli területekre hatalmas befolyást gyakorolt, Dalmátországba indult, egynehány, az adófizetést megtagadó községnek főleg Grbalj lakosainak lecsillapitása czéljából.[2]) A boccaiak ez adómegtagadásukat a velenczeiektől 1424. május 15 én nyert kiváltságokra vélték alapithatni, a menynyiben önként adták meg magukat a velenczeieknek.[3]) Mamula úr, cs. k. tábornok későbben tőkéletesen kibékitette őket, anélkül hogy csapatait igénybe vette volna.

1850. április hó 9-én a montenegroiak Podgorica és Spuž lakosaira törtek. Az albániaiak kevés rendes gyalogsággal indultak ellenük. Az ütközet 3 óráig tartott. Az ellenség 8 embert vesztett, a sebesültjeinek száma is annyi volt. A montenegroiaknak 2 halottjuk s egynehány sebesültjük volt.

1850. szeptember 16 án Jepaból és Čevoból, Kesanov Roganovič Hassan és Draga vezetése alatt 300—400 montenegroi tört az Ubli nevü s a Zubči felé vezető uton fekvő török faluba, s 20 lovat, 40 ökröt s 400 darab apró jószágot hajtottak el. A törökök Grahovoig üldözőbe vették, de a montenegroiak derekasan ellenállottak s szerencsésen csak négy sebesülttel tértek haza.

Eltekintve ezen portyázásoktól, Montenegroban a scutarii pasával kötött egyezség ki lett hirdetve, mely szerint a két terület közötti szabad közlekedés megengedtetik s az alattvalóik közötti viszálykodások véget érjenek.[4])

---

[1]) Pozornik Vojv. Srbije 1849 évi 18. sz.
[2]) Pozornik V. S. 62. szám.
[3]) Danica Hirska 1838, 38. szám és Paić és Scherb 214 l.
[4]) Srbske Novine, 1850. évi 50., 51. és 150. szám.

Mindkét terület fejeinek ugy látszik komoly szándékuk volt, hogy alattvalóik kölcsönös tusakodásai megszünjenek; a nép ösztöne azonban sokkal hatalmasabb, semhogy az magát ily irott szerződéseken túl ne tenné! E szerint e vidékeken tartós békére számitani nem lehet, a mig csak a muhamed, s a keresztény vallás, a törökök zsarnoksága s a keresztények rabszolgasága közti éles ellentét kiegyenlitve vagy megszüntetve nem lesz, a mi Ausztriának, mint szomszéd államnak feladatát képezhetné.

Igy pld. már a legközelebbi tavasszal, 1851. márczius 20-ka táján a gyülölségen kivül semmi más okból 8000 török és hottai támadta meg a Kuči nahieban fekvő fundinat, a kikkel szemben hamarjában csak 300 embert állithattak. Ezek a támadó túlerőt szerencsésen visszanyomták s egy kicsiny, de heves csatában szétugratták az ellenséget. A törökök holtakban s sebesültekben 40 embert vesztettek, a montenegroiak egy holtat.[1])

Pótolhatatlan veszteséget szenvedett Montenegro II. Petar vladikának 1851. október 31-én délelőtti 9 órakor bekövetkezett halála folytán. Ő tüdőbaja ellen már 1849. óta keresett orvosi segélyt s írt enyhe éghajlatu országokban. Október 28-án aggasztóan megbetegedett s Cattaroba akart utazni, hogy ott vagy másutt orvosi gyógykezelésben részesüljön. De már nem volt képes arra, hogy akaratát foganatositsa, s kiszenvedett.

Halálát közeledni érezvén magához hivatta a legtekintélyesebb montenegroiakat, közölve velük, hogy végrendeletének egyik másolata a pétervári udvarnál, egy másik a bécsi orosz követnél, egy harmadik a ragusai orosz konsulnál van letéve. Szivükre kötötte a montenegroiaknak, hogy utolsó rendelkezéseit pontosan tartsák be, s átkot mondott mindazokra, kik azokat megsérteni merészelnék. Tudomásukra juttatta, hogy utódjáúl, az eddigi politika figyelemmel kisérése mellett Petrović Danilot nevezte ki, kit kellő kiképeztetés végett Pétervárra és Bécsbe küldött; ennek visszatértéig a kormányzást ideiglenesen az ő (a vladika) testvére, Pero tanácselnök vigye. Esdve kérte őket az összetartásra, s hogy Ausz-

---

[1]) Srbske Nov. 1851. évi 41. szám.

triával, nevezetesen a Bocca di Cattaro népességével barátságos visszonyban álljanak. A montenegroiak esküt tőnek, hogy rendelkezéseit teljesiteni fogják. — Mindjárt halála után két perjaniczát Ragusába küldtek a vladika végrendeletének átvétele czéljából. Időközben a tanácselnök, ki a kormányt minden akadály nélkül átvette, Montenegro összes főbbjeit Cetinjébe menesztette, hogy ott a végrendelet felolvasásakor jelen legyenek. A mint a végrendeletet s egy mellékelt, a Ragusában székelő orosz konzulnak a vladika utolsó rendeleteinek teljesitésére s összetartásra intő iratát felolvasták, a hallgatóság, s ezek között mindenekelőtt Petrović György, kiről azt rebesgették, hogy egy, a kinevezett utódnak ellenséges párt élére állani szándékoznék, az elnökhöz sietett őt hódolatukról biztositva s ennek jeléűl kezet csókoltak neki. Az elnök a maga részéről biztositotta őket, hogy magát az ország jólétének fogja szentelni, egyetértésre intette őket s a határos államokhoz főleg Ausztriához való barátságos viszonyok fenntartására, s halállal fenyegette azt, ki az osztrák határterületet bármiképpen megsértené. Azután birtokába vette a vladikának összes hagyatékát. — A végrendelet értelmében elrendeltetik, hogy a Bécsben letétbe helyezett 100,000 frtnak kamatait egyenlő részben az elhunyt szülei s két férjes nővére élvezzék; további Pétervárott letett 100 000 frtnak kamatai pedig közczélokra fordittassanak. A Bécsben levő tőke is Pétervárott helyezendő el, a nevezett rokonok halála után pedig mindkét összeg *nemzeti tulajdont* képezzen. Az elhunytnak Cetinjében talált magánpénztárában levő 50,000 frt kamatai a közigazgatási költségek fedezésére, további 50,000 frt kamatai pedig szegény montenegroiak évenkinti segélyezésére forditandó.[1])

Ezenkivül a vladika halála előtt Lazo Proroković nevü nagybátyjának egy tárczát adott át, ki, miután abban semmit sem talált, azt visszaadta. Közelebbi vizsgálásakor benne három váltót találtak: Bajovićét Triesztben, mely 1500 font sterlingről szól, báró Sina báróét 12,000 aranyról, s Vučetićét Triesztben 3000 aranyról szólót;

[1]) Osserv. Dalm. 1851. C. B. után Csehországban.

ellenben a vladika magánpénztárában 50,000 frt helyett csak 2000 aranyat találtak.

E vagyont lassankint jószágaiból, melyek évente 40,000 frtot jövedelmeztek s a 30,000 frtnyi szubvenczióból gyüjtötte össze, mely segélyösszeget ő az orosz államkincstártól a Dalmátországban lejátszott franczia-orosz háboru alkalmával elvesztett egyházmegye kárpótlásáúl huzta.

Az orosz konzul Gagić és Merčinski a bécsi császári orosz követségi titkár 1851. év deczember elején Cetinjébe mentek, hogy az ideiglenes kormánynál egy etiquetszerü látogatást tegyenek s csak deczember első harmadának letelte után tértek vissza. Időközben Petrović Pero tanácselnöknek fia született, mely körülmény, még az elhunytnak életében állva be, a végrendeletre s az abban megállapitott kormányhatalom birtoklására befolyással lett volna. E feltevés, valamint a Petrović Gjuronak tulajdonitott kormányhatalom utáni törekvése, hogy aztán véget vessen a papi uralomnak, eléggé bizonyitja, mily kevéssé ismeretes Montenegronak politikai törekvése. Felsőbb kézbe van e jövővel biró ország[1]) sorsa letéve.

A fiatal Danilo vladika mindjárt nagybátyjának II. Petarnak halála után, kinek óhaja, hogy a 7000 lábnyi magas Lovće hegyen temessék el, nem volt teljesithető, Bécsből Cetinjébe indult, hol 1852-ben január 1/13-án általános gyülésben az előkelők hódolatát fogadta. Minthogy csak 24 éves volt, 1852. márczius havában kiképeztetése végett Szt. Pétervárra ment, de nemsokára visszatért mint világi fejedelem, hogy az ország kormányának élére álljon. Ámbár müködése tiszta képet még nem nyujt, de remélhető, hogy az eddigi külpolitikai irányzat mellett a nemzeti boldogulás főtényezőit a müveltségben s alattvalóinak jólétében fogja keresni s figyelmét népiskolai alapon a nép mívelődésére, a mezőgazdaság és kis ipar emelésére fogja forditani. A cselekvés még nagy tere maradt fenn szervezői tehetsége számára, különösen becsületes, müvelt emberek közremüködése mellett, kik alkal-

---

[1]) Montenegro fejedelmét azóta örökösnek s függetlennek ismerte el. A szerző.

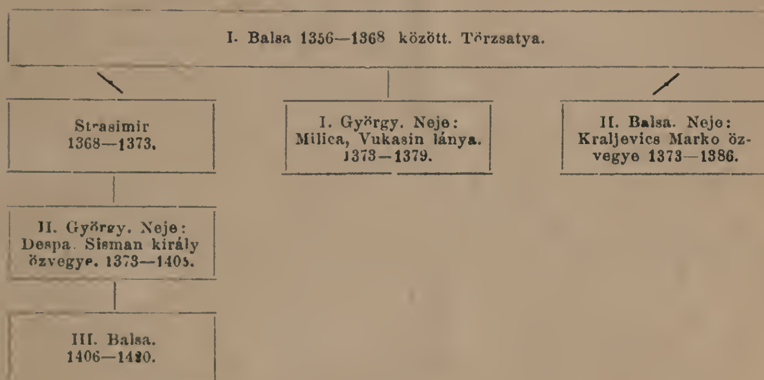
masok volnának, hogy egy rendezett állami igazgatásnak utat törjenek, valamint hogy államférfiuilag kiképezendő szemeit az ország fogyatkozásaira irányitsák. De ugy látszik, mintha e végczél még messzebb távolba nyomult volna, mert a fiatal, jelenleg kormányzó fejedelem harczias jellemet ölt fel s Žabljak elvétele után nyilt harczba lép a törökökkel, minek horderejét előre megállapitani nem lehet Küldetése bárcsak elhibázott ne legyen, s bár az üdv honát teremtené meg! Keltsék fel a történelem e lapjai a külföld megérdemlett elismerését s bámulatát egy kis és vitéz hegyi nép iránt, mely legiszonyatosabb halálos ellenségével szemben századokon át, idegen segély nélkült harczolt politikai és vallási szabadságáért!

Függelék.

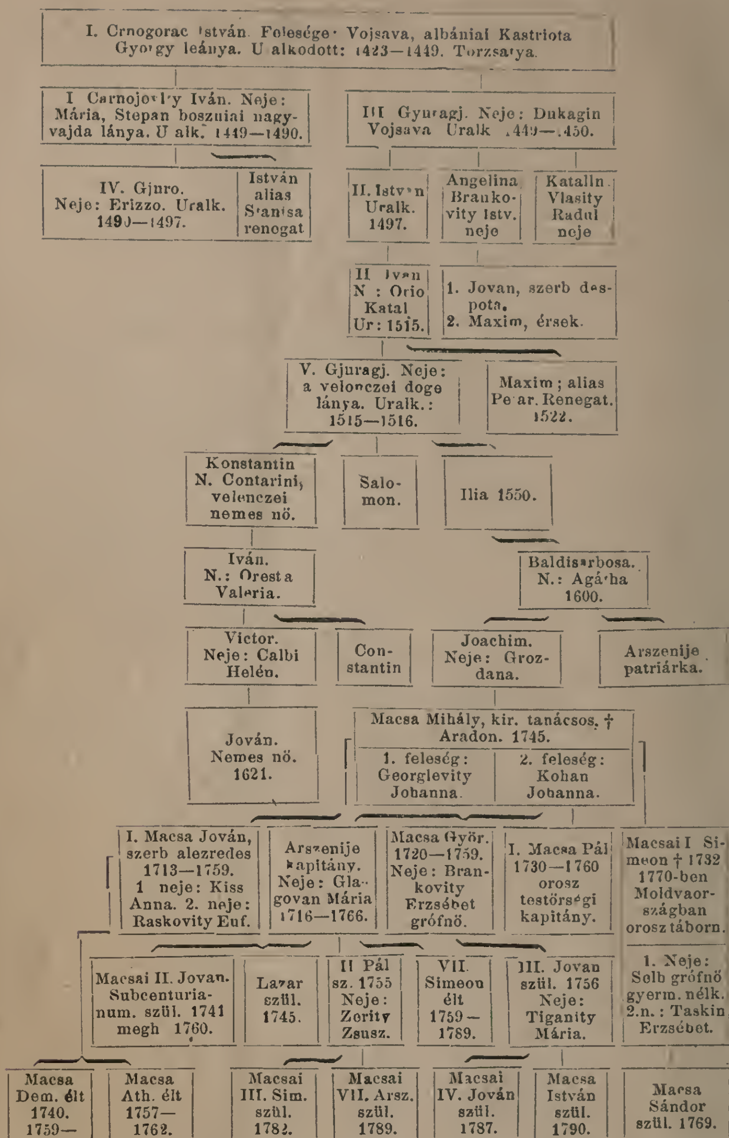
I.

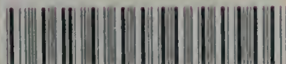
A zentai Balšidák uralkodói névsora.

II.

A fenséges montenegroi Čarnojević család genealogiája.

009400212071